

PROBLEMER OG PERSPEKTIVER I DANSK SYNTAKS

Redaktion

Ole Togeby
Sten Vikner
Henrik Jørgensen

**Problemer og perspektiver
i dansk syntaks**
– med **Kristian Mikkelsen** som anledning

Universitets-Jubilæets danske Samfund

Ole Togeby, Sten Vikner og Henrik Jørgensen (red.):

**Problemer og perspektiver i dansk syntaks
– med Kristian Mikkelsen som anledning**

©Forfatterne og Universitets-Jubilæets danske Samfund 2014

Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 585

Layout, omslag og sats: Kirsten Lyshøj og redaktionen

Tryk: Tarm Bogtryk a/s

Printed in Denmark 2014

ISBN 978-87-7674-835-7

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Udgivet med støtte fra

Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax

Universitets-Jubilæets danske Samfund

Christians Brygge 1

1219 København K

ujds.dk

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf.: 6615 7999

www.universitypress.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	4
<i>Henrik Jørgensen</i> , lektor, Aarhus Universitet: Kristian Mikkelsen 1845-1924	5
<i>Per Aage Brandt</i> , professor emeritus, Case Western University: Ordføjsning. En kritisk og ontologisk kommentar	14
<i>Erik Hansen</i> , professor emeritus, Københavns Universitet: Hvad der bruges som	27
<i>Lars Heltoft</i> , professor, Roskilde Universitet: Ældre og nyere dansk sætningsbygning i Kristian Mikkelsens optik	36
<i>Per Anker Jensen</i> , professor, Copenhagen Business School: Mikkelsens tillægssald i et generativt perspektiv	62
<i>Henrik Jørgensen</i> , lektor, Aarhus Universitet: Adverbiernes rækkefølge i henhold til Mikkelsen ..	90
<i>Anne Mette Nyvad</i> , ph.d.-studerende, Aarhus Universitet: Neurolingvistiske perspektiver på sammenslyngede sætninger	116
<i>Ole Togeby</i> , professor, Aarhus Universitet: Tidernes følge - hos Mikkelsen	137
<i>Sten Vikner</i> , professor, Aarhus Universitet: Kan en konstituent være både subjekt og objekt på samme tid?	171

Forord

Denne bog bygger på et seminar ved Aarhus Universitet i anledning af 100-året for *Dansk ordføjningslæres* fremkomst. Seminaret fik en stærk tilslutning fra en række danske sprogforskere, og vi har efterfølgende kunnet samle artiklerne i nærværende bog. Vi er meget taknemmelige over for Universitets-Jubilæets danske Samfund for den store velvilje vi har mødt i forbindelse med publiceringen af bogen. Vi skylder også projektet Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax stor tak; projektet har både finansieret det oprindelige seminar og denne bogudgivelse.

Redaktørerne vil gerne sige stor tak til Kathrine Thisted Petersen, der har fungeret som medredaktør i bogens sidste fase samt til Karen Thagaard Hagedorn for en stor indsats ved slutkorrektoren.

Århus, 12.03.2014

Ole Togeby

Sten Vikner

Henrik Jørgensen

Kristian Mikkelsen (1845-1924)

Af Henrik Jørgensen

Kristian Mikkelsens biografi er hurtigt fortalt. Han blev født i 1845 og tog den filologiske skoleembedseksamen i 1872. Efter et par år ved Borgerdydskolen kom han 1876 til Roskilde, hvor han forblev i en fast stilling til sin pensionering 1917. Han døde 1924. Mikkelsens vigtigste bidrag til dansk grammatisk forskning er hans *Dansk ordføjningslære* fra 1911. Bogen har en kompliceret tilblivelseshistorie; den er såvidt vides aldrig udforsket for alvor, og det er faktisk en skam. De følgende linjer er et forsøg på at ridse de vigtigste træk op.

I provisorieårene i 1880'erne tilstræbte højreregeringen som bekendt et stærkt forsvar og en relativt autoritær styring af samfundet. Som led i denne styring indgik nogle bestræbelser for et velfungerende skolesystem. Et af standardiseringsønskerne var at få etableret et sammenhængende grammatiksystem med en konsekvent, af ministeriet fastlagt terminologi i undervisningen. (Den terminologi som ministeriet foreskrev, er ifølge Diderichsen (1968 s. 84f, sml. også s. 78) overtaget fra E. Bojesens *Kortfattet dansk Sproglære* fra 1845.) Ifølge Skautrup (1944-70 bd. IV s. 20) udskrev ministeriet i 1886 en konkurrence om et egnet grammatisk lærebogssystem i dansk grammatik til hele skolesystemet. I ministeriet var man skuffet over resultatet af konkurrencen og håndplukkede derpå Mikkelsen til at skrive værket (sml. Skautrup 1944-70 IV s. 20, samt forordet til Mikkelsen 1893). Den 'store' version kom i 1894 (Mikkelsen 1894). I fagkredse blev den ikke strøget med hårene. Så vidt det kan ses, anmeldes den f.eks. ikke i *Dania*, hvor tidens fremadstræbende universitetsforskere diskuterede om hvad der lå dem på hjerte vedrørende nordiske sprog; men såvel Otto Jespersen (Jespersen 1895) som Verner Dahlerup (Dahlerup 1903) bruger den som afsæt for kritiske bemærkninger i tidsskriftet. Især Jespersens kritiske

kommentarer fik såvel Mikkelsen (Mikkelsen 1896) som hans gode ven Oscar Siesbye (Siesbye 1895, 1896) til at indsende svar på kritikken, men også Dahlerup får et krast svar (Mikkelsen 1903), som Dahlerup besvarer i samme stil i samme nummer. Mikkelsen kom som grammatiker fra første færd til at stå som opsummeringen af alt det som en ambitiøs forsker ville videre fra, og det var den position han og hans bøger stod i indtil efter 1970.

Ifølge Mikkelsens eget forord (s. [I]¹) kom ordføjningslæren til da den store 1894-grammatik var udsolgt. Han ville gerne udgive en revideret og udvidet version; så langt kom det dog aldrig, men da han havde omfattende og systematiske noter til en revision af det syntaktiske afsnit, blev det til den bog vi i 2011 kunne fejre 100 års fødselsdag for. Mikkelsens Grammatik var en brugsbog og skal vurderes som sådan. Ordføjningslæren er omtrent fire gange så lang og udgør i kraft af sin fyldige dokumentation et bidrag til den videnskabelige udforskning af dansk syntaks. Men der er en sammenhæng – et emne der kunne fortjene granskning.

Det er klart at en bog fra 1911 på mange måder er et produkt af verden af i går. Når Mikkelsens bog alligevel – på en ganske anden måde end Høysgaards grammatiske arbejder fra det 18. århundrede – kan gøre sig gældende i dag, har det at gøre med en lang række forskellige faktorer af teoretisk og videnskabssociologisk art. Vi skal her prøve at gøre rede for dem.

En væsentlig grund er at Mikkelsens metode på sæt og vis ikke er umoderne i dag. Han har altid haft betegnelsen 'traditionalist' hængende om halsen, og det var – især i begyndelsen af det tyvende århundrede – bestemt ikke godt. Men der er mange måder at være traditionalist på, og hvis man betragter Mikkelsens indledende sætninger til de strategisk vigtige afsnit, ser man hvordan hans tilgang på mange måder kan minde om en moderne funktionel grammatisk tilgang. Det gælder for Mikkelsen hele tiden om at finde hvilken plads i udsagnets opbygning man skal give til det formelement som han nu går i gang med. At han så ofte ikke har blik for sammenhængene ud over sætningsgrænsen, er nok hans største handicap i sammenligning med moderne funktionel grammatik.

¹ Forordet er upagineret, så vi indsætter paginering med romertal i skarp parentes, begyndende med forordets første tekstside.

Man kan vise det ved at studere et lige så elementært som væsentligt problem, nemlig sætningsdefinitionen i §1. Mikkelsen følger traditionen ved at beskrive sætningen som opbygget grundlæggende af forbindelsen mellem subjekt og prædikat. Det er selvfølgelig substansens primat i filosofisk logik (sml. Aristoteles' *De categoriae*) der spiller ind hér, idet Mikkelsen eksplicit går ind på hvordan udsagnet må bygges op omkring en bestemt genstand som udsagnet funderes på, men samtidig kan man også ane blikket frem mod det 'psykologiske prædikat', hele den funktionelle sætningstilgangs arbejde med at rehabilitere substanslogikken, ikke som substanslogik, men som diskursopbyggende faktor. I en kommunikationssituation er der altid noget der findes som etablerede kendsgerninger mellem kommunikationens partner, et 'noget' de gensidigt kan tage udgangspunkt i. Det er ikke en substans i en aristotelisk forstand, men noget der på samme måde ligger bagved situationen.

Skifter man nu de funktionelle briller ud med de formelle, kommer hele Mikkelsens §1 (samt alle de efterfølgende paragraffer om upersonlige sætninger) til at tage sig ud som det rene om-svøbsdepartement. En strukturalist kan sagtens skære igennem ideen om en grundlæggende nødvendig forestilling om en genstand der er udgangspunkt for tanken, samtidig med at der dog kan tænkes situationer hvor udsagnet ikke knytter sig til en sådan genstand; det er essensen af Diderichsens kritik (1968 s. 87-88). Det bliver så det finitte verbum der fungerer som det eneste obligatoriske element i sætningen, som hos Diderichsen (1962 § 53). Men med denne reduktion fjerner strukturalismens klassiske former også det moment som udgøres af subjektet som en diskursivt given størrelse og forestillingen om at sætningen har en diskursiv ramme som den spiller bold op ad.

Tilsvarende funktionelle træk dukker op andre steder hos Mikkelsen, f.eks. i de omfattende redegørelser for hvilke semantiske kategorier der tager prædikat til objekt (§21), eller i redegørelsen for hvordan "Fast vedføjelse", dvs. underleddene i en nominalhelhed, kan gøre et led bestemt nok til at fungere som subjekt (§24). I mange tilfælde ville en mere formel tilgang opfatte de omfattende semantiske klassifikationer som overflødige; men netop for det

funktionelle blik er Mikkelsens lister dybt interessante. Det gælder især de mange kombinationer af bestemte konstruktioner og den verbale semantik.

Mikkelsen er i besiddelse af en sikker fornemmelse for formel argumentation. Han benytter klassiske strukturelle prøver som kombination, substitution og permutation til at argumentere for hvordan tilsyneladende heterogene elementer har samme strukturelle funktion. I den henseende er afsnittet om parallellen mellem adjektiver og præteritum participium (hos Mikkelsen perfektum participium; §143) interessant at studere.

Som allerede bemærket havde Mikkelsens bog ingen succes blandt fagfolk i sin egen tid. End ikke Skautrup synes at være særlig begejstret da han kommer til Mikkelsen i sproghistorien (bd. IV s. 20). I den klassiske strukturalismes dage så man en stor heros i Mikkelsens energiske kritiker H.G. Wiwel, og vurderingen af Mikkelsen var lav. Den unge Paul Diderichsen formulerede i 1936 denne vurdering med meget kategoriske ord: ”Med H.G. Wiwels Synspunkter for dansk Sproglære (1901) er Grundlaget for den traditionelle danske Grammatik, som den navnlig er udformet i de Mikkelsenske Lærebøger for bestandig gjort problematisk, ...” (Diderichsen 1966 s. 21). Diderichsens gennemgang af dansk grammatisk forskning i det tyvende århundrede (Diderichsen 1965) har et afsnit betitlet ”Wiwel og Mikkelsen”; afsnittet er stort set en gennemgang af Wiwels synspunkter, og Mikkelsen citeres kun meget perifert, om end som regel med tilslutning. Diderichsen skriver flere steder med en vis respekt om det omfattende excerptmateriale (f.eks. Diderichsen 1941 s.7); men analyseniveauet imponerer ham ikke, sml. Diderichsen 1968 s. 87-8. I den posthume *Sprogsyn og sproglig opdragelse* (1968) er Diderichsen dog betydelig mere venligt stemt mod Mikkelsen; han fremhæver parallellerne mellem Høysgaard og Mikkelsen med hensyn til omfang og anlæg og noterer sig det deskriptive præg (Diderichsen 1968 s. 85-88). Uanset hvor meget Mikkelsen var ugleset for sine teoretiske svagheder, har Diderichsen dog nok haft en vis gæld til den gamle. I hvert fald er det påfaldende at Diderichsens analyse af dansk *der* (det ubetonede *da*) som subjektsvikar overalt hvor dette ord forekommer, har en nøje parallel i Mikkelsens analyse af det samme grammatiske fænomen i hans §17. Inden for Mikkelsens egne tænkerammer er analysen i øvrigt også påfaldende; den forudsætter det Wiwelske dogme om at ”et

Ord er et Ord”, et dogme som Mikkelsen ellers ikke anerkendte som generelt gyldigt (sml. forordet til Ordføjningslæren s. [III]).

Det virkelige omsving i vurderingen af bogen kom med Erik Hansen, der var ansvarlig for genudgivelsen fra 1975 sammen med Otto Glisman, Lars Heltoft og Ole Tøgeby. Genudgivelsen øgede bogens anvendelighed ved hjælp af tilføjede paragrafnomre på hver side, samt ved et stikordsregister der giver adgang til at finde væsentlige kildesteder. Faktisk kan man ikke mere anbefale nogen at anskaffe originaludgaven, undtagen som fetich; dertil er nytteværdien af registeret i 2. udgave for stor. Registeret er opbygget som i *Elementær dansk Grammatik* (Diderichsen 1962): først kommer de generelle henvisninger, dernæst underemner. Som de fleste brugere i den hårde kerne ved, er stikordsregisteret dog ikke en hovedpude. Man kan sagtens finde væsentlige informationer om bestemte emner som stikordsregisteret hverken kunne eller skulle registrere. Men det kræver at man læser meget lange stræk med øjne og ører åbne, en indsats som det daglige universitetsarbejde efterhånden giver ret lidt plads til. Efter genudgivelsen og Erik Hansens entusiastiske propaganda for bogen (se Gregersen og Hermann 1976 s. 50-51) er de mugne kommentarer forsvundne, men bogen er stadig noget af en udfordring for sin bruger.

Et af de vigtigste problemer er terminologien, som i dag fremstår som en raritet. Man havde virkelig foretrukket en rent latinsk terminologi som havde kunnet kontrolleres ved hjælp af standardlitteratur. En forklaring på brugen af de danske termer kunne være at Mikkelsen var bundet af sit forarbejde, grammatikken fra 1894. I forordene til sproglærebøgerne fra 1890'erne (men grundigst i Mikkelsen 1893) anfører han til forsvar for brugen af en dansk terminologi at der vil være mange brugere af disse bøger der ikke ville lære et fremmedsprog og derfor ikke ville have grundlag for at bruge latinsk terminologi, et argument som nok kan karakteriseres som søgt, også i datidens sammenhæng. Spørgsmålet er så om dette argument også skulle gælde Ordføjningslæren. (Samtidig giver det i et glimt forestillingen om den grundigt lærde étsprogede, en person for hvem al fremmed tale er løs, en ideologisk forestilling der stadig er gangbar politisk mønt for mange.) Tendensen i tiden var vistnok at man i skolen (også i gymnasierne) ønskede en generel fordanskning af terminologien.

Også i andre henseender mærker man en orientering mod nationale tendenser. Mikkelsens 'egen' tekst i Ordføjningslæren (men ikke i 1894-grammatikken) er i en variant af den Rask-Petersen'ske retskrivning med små bogstaver i substantiverne og bolle-å, samt forskel på *dör* og *dør* efter udtalen. Der spores også en vis nationalistisk tendens i navneformerne: *Oehlenschläger* staves *Øhlenschläger* som Adam selv gjorde som ung, og Peter Palladius citeres som "Peder Plade" (flere steder, f.eks. s. 95). Tilslutningen til det Rask-Petersen'ske retskrivningssystem er et sprogpolitisk statement i perioden der kunne gå hånd i hånd med en tilslutning til den rent dansksprogede grammatiske terminologi. Begge dele placerer Mikkelsen solidt blandt Venstres støtter. Men når den danske terminologi ikke rækker, kan Mikkelsen finde på skrive "dativus ethicus" (s. 93), ligesom han i parentes kan oversætte "grundledet" til "(det reale subjekt)" hvis sprogbrugen ellers bliver ham for svævende (s. 259). Og Mikkelsen regnede (stik imod argumentet om brugere uden kendskab til fremmedsprog) med flersprogede læsere; i hvert fald citeres der flere steder på latin og græsk uden oversættelse. Mikkelsen ser altså ud til i terminologispørgsmålet at være fanget mellem en national dannelsesbestræbelse og en international lærdomsstandard.

Så meget til forklaringen af hvorfor bogens terminologi er som den er. Tilbage står at den dansksprogede terminologi er svær at håndtere for en nutidig bruger. Udover at bogen benytter en masse danske termer som ingen bruger mere til undervisnings- eller forskningsformål, svarer Mikkelsens dansksprogede terminologi ikke til hvad folkeskolen anvender i dag, hvilket kun gør billedet endnu mere kompliceret. Det er heller ikke nemt at oversætte de Mikkelsenske termer til moderne referencegrammatisk standard. Stikordsregisteret giver oversættelser af international terminologi til den Mikkelsen'ske, men desværre ikke oversættelser den modsatte vej. Ofte sidder man og stirrer på de nu ukurante termer i Mikkelsens eget indeks og prøver at forestille sig om en "uegentlig tilstandsbetegnelse" mon er det man leder efter.

Man kan overveje hvilket sprog Mikkelsen egentlig beskriver. Hvor forældet er det? Tekstmaterialet i bogen er i høj grad excerpter af den klassiske danske litteratur. Hans læsning har været omfattende;

ikke blot Brandes, Drachmann, Pontoppidan og Bang citeres ret hyppigt, men sågar Jakob Knudsen (bl.a. s. 75), Nexø (bl.a. s. 97) og Valdemar Rørdam (s. 89), samt enkelte andre, nu stort set ukendte samtidige som Svend Fleuron og Sophus Bauditz. Til gengæld mindes ingen at have set citater fra kredsen omkring *Taarnet*, så dér går åbenbart overlærerens smagsgrænse. De fleste ældre tekster som på hans tid forelå i brugbare udgaver, synes at være blevet citeret i de sproghistoriske afsnit. Til gengæld er der få citater fra bibeloversættelserne og folkeviserne, formentlig fordi Mikkelsen ikke stolede på deres værdi som kilder. Den ældste forfatter der citeres som nutidig, er Holberg. Det er på godt og ondt et meget traditionelt dannelsesbillede der tegner sig, et billede som ikke nødvendigvis svarer til nogle bestemte sproghistoriske periodiseringer. Selv når de ældre, men efter-Holbergske forfatters sprogbrog er gammeldags for Mikkelsen, bliver observationerne citeret i det synkrone afsnit, ikke i de sproghistoriske tillæg, f.eks. anm. 1 på s. 59. På den måde opstår der en interessant konstruktion af hvad der er 'vores sprogbrog'. Alt hvad der citeres uden for de sproghistoriske afsnit, er 'vores', en sprogform som måske ikke er kurant, men i hvert fald hører til det normsæt den dannede sprogbruger bør acceptere og bør kunne anvende stilistisk. Problemet burde være nærværende for alle der arbejder synkront. Indirekte er Mikkelsens læsning med til at definere hvilket sprog han beskriver.

Dermed er ikke sagt at Mikkelsens bog kun er en kodificering af et klassisk normeret litteratursprog. Fordi der registreres så bredt og så flittigt, får han en mængde ikke-klassisk og 'vulgær' sprogbrog med ind i grammatikken, ligesom mange typiske afvigelser fra den normerede syntaks også bliver registreret. Denne side af registreringen peger frem mod en egentlig talesprogsgrammatik. Fornemmelsen for det specifikke i det talte sprog er måske et af de mest aktuelle træk ved Mikkelsen, men da den ikke bygger på egentlige talesprogsdata, er beskrivelsen sjældent mere end impressionistisk. Det der kan tælle, er værdien af observationen i sig selv.

Sammenfattende kan man sige at Mikkelsens datagrundlag i grunden er ret heterogent, præcis så heterogent at det meget godt modsvarer forestillingen om en deskriptiv grammatik der medtager alt hvad der på nogen måde er muligt inden for sprogsamfundet. Og

da mange af disse muligheder fortsat står åbne, eller har erobret sig en større plads siden Mikkelsens dage, er datagrundlaget i grunden ikke så forældet som man skulle tænke sig. Stilvurderingerne gælder selvfølgelig ikke mere, men den rene analyse af stoffet og det store eksempelmateriale er fortsat af uvurderlig interesse.

Dette afsnit er en omredigeret udgave af Henrik Jørgensens jubilæumsanmeldelse af *Dansk ordføjningslære* i *Danske studier* 2011 s. 165-172.

Litteratur

- Dahlerup, Verner: Abstrakter og konkrete, i: *Dania X*, 2, 1903, s. 65-80.
- Diderichsen, Paul: *Sætningsbygningen i skaanske Lov*. København 1941.
- Diderichsen, Paul: *Elementær dansk grammatik*. København 1962.
- Diderichsen, Paul: Synspunkter for dansk sproglære i det 20. århundrede, i: Jørgen Larsen, Christian Lisse og Karl Martin Nielsen (red.): *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. København 1965.
- Diderichsen, Paul: *Sprogsyn og sproglig opdragelse*. København 1968.
- Gregersen, Frans og Jesper Hermann: Samtale om dagen i København eller Magister Stygotius i krydsild, i: *Papir* 5, 1976, s. 35-56.
- Jespersen, Otto: En sproglig værdiforskydning; *og=at*, i: *Dania III*, 4, 1895, s. 145-182. (Genoptrykt med ændringer i Otto Jespersen: *Tanker og studier*, Kbh. 1932).
- Jespersen, Otto: Bemærkninger til afhandlingen "En sproglig værdiforskydning" III, i: *Dania III*, 5, 1896, s. 248-258.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk sproglære til Brug for Undervisningen i lærde Skoler og Seminarier*. København 1893.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg : Haandbog for Lærere og Viderekomne*. København 1894.
- Mikkelsen, Kristian: Bemærkninger til afhandlingen "En sproglig værdiforskydning" II, i: *Dania III*, 5, 1896, s. 242-248.
- Mikkelsen, Kristian: Nogle bemærkninger om Verner Dahlerups afhandling om abstrakter og konkrete, i: *Dania X*, 3, 1903, s. 146-153.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. København 1911; genudgivet ved Erik Hansen, Otto Glismann, Ole Tøgeby og Lars Heltoft, København 1975.

Siesbye, Oscar: Bemærkninger til ovenstående afhandling [nl. Jespersen 1895, hj], i: *Dania III*, 4, 1895, s. 183.

Siesbye, Oscar: Bemærkninger til afhandlingen "En sproglig værdiforskydning, i: *Dania III*, 5, 1896, s. 239-242.

Skautrup, Peter: *Det danske Sprogs Historie I-V*. København 1944-70.

Ordføjning

En kritisk og ontologisk kommentar

Per Aage Brandt

Denne kommentar diskuterer først grammatikkens grundlag og Mikkelsens holdning til spørgsmålet; jeg foreslår en henvisning til en “apodiktisk” fænomenologi for selve skolegrammatikkens skoling. Derefter diskuterer jeg, med inddragelse af Lucien Tesnières stemmatiske syntaks, hvad et sætningsled egentlig er for en størrelse, og hvordan man kan forstå forholdet mellem lineær ordføjning og syntaktisk underordning. Endelig introducerer jeg den stemmatiske grammatik, som først blev fremstillet i min bog *L'analyse phrastique* (1972), og sammenligner den med Mikkelsens og Tesnières – og i princippet Diderichsens og Chomskys – modeller. Grammatikkens grundproblem er stadig, efter alle disse år, spændingen mellem sætningens lineære orden og dens syntaktiske struktur.

This comment first discusses the foundations of grammar and Mikkelsen's take on this question; I propose to refer to an ‘apodeictic’ phenomenology as a possible grounding of school grammar. Secondly, introducing the stemmatic syntax of Lucien Tesnière, I discuss the status of the concept of a ‘syntactic component’ or ‘phrase’, and the problem of understanding the relation holding between linear concatenation and syntactic subordination. Finally, I introduce the stemmatic grammar first presented in my exploratory book in French, *L'analyse phrastique* (1972); I compare it to the models offered by Mikkelsen and Tesnière – in contrast to linear models, such as those of Diderichsen and Chomsky. The foundational problem of grammar is still, after all these years, the tension and the theoretical gap, at the level of the sentence, between word order and syntactic structure.

1.

Den syge dreng kom hjem vs. Drengen kom syg hjem

Mikkelsen ser straks, at drengen i den første sætning var syg, før han kom eller rejste hjem, mens han i den sidste kan være blevet syg under selve rejsen. Så tilføjer han: “Til de forskellige betydninger, hvori en egenskab kan stå til ting, svarer der forskellige tillægsagtige sætningsled.” (§ 2). *Syg* er således tillægsagtig, men udgør *forskellige* led i de to sætninger. Det er ikke ordstillingen, der afgør, hvornår drengen blev *syg*, men derimod ledstillingen. Det er ikke, fordi *syg* står ret tidligt i den lineære sætningsstreng, at han blev *syg* tidligt, mens han kan blive *syg* senere, når ordet optræder senere i sætningsstrengen... Det er tværtimod leddenes *ledmæssighed*, deres plads i udsagnet, der gør det semantiske arbejde og forskellen.

Der må være en egenskab ved de to ledstillinger, der gør, at de ikke blot varierer sagforholdets tidslighed, men også fastholder sagforholdets komponenter (*dreng, syg*). Hvordan redegør man for denne egenskab? Svaret er, at det gør man ikke, det er ikke relevant, for dette er *skolegrammatik* – der skal skoles, påpeges, ikke søges og diskuteres forklaringer. Grammatik er apodiktisk, ikke epistemisk, kunne man sige. Men den apodiktiske stil – se her, sådan er det bare; som enhver kan se, forholder det sig netop sådan – har en særlig pointe, når det drejer sig om sprog; for her er det faktisk muligt at se det indlysende i det sagte blot ved at “tænke efter”, eller ved at “se ind i” ens egen sprogoplevelse. Eksempel: Se, her er sætningens grundled, ikke sandt? Ja? Nej? I tvivl? Hvordan ser man det? Jamen det gør man bare – det hører til sprogperceptionens fænomenologi, at man bare gør det. Forholdet er rigtignok variabelt; man kan lære at genkende visse led ved at lade sig “undervise” af mennesker, der allerede genkender dem. På samme måde kan man i musikken lære at høre ting, man ikke kunne høre før, ved at få dem apodiktisk forevist og påpeget af nogen, der allerede *kan* høre dem. Perceptionens fænomenologi er intersubjektivt formbar – og det afgørende er vel at mærke ikke den kvalitative variation (mellem to høre måder), men den kvantitative (mellem at høre *noget* og ikke at høre hverken dette eller noget som helst andet). Den kvantitative variation er ontologisk: den refererer til noget, der *er* der, uanset om man lige kan opfatte

det eller ej. I denne forstand kan man sige, at den grammatiske opfattelsesmåde kan “skoles”, og at det, man så vil lære i skolen, er at opfatte mere af det, der faktisk foregår. Grammatik er en del af sprogets ontologi. Altså: hvorfor afgør føjningen af ord og led i sætningen, hvad den kommer til at betyde? Mikkelsen svarer egentlig Wiwel på dette punkt, når han i forordets diskussion kritiserer den blotte insistensen på de positive “kendsgerninger” og argumenterer til fordel for de underliggende funktionelle forhold. Hvis Wiwel er positivisten, er Mikkelsen rationalisten, der søger at gribe det, kendsgerningerne betyder, på et andet plan. Ingen har endnu “set” et sætningsled med sine positive øjne, mens rigtig mange har “indset” det via grammatikken. Descartes’ rationalisme er netop apodiktisk, for så vidt det for ham i erkendelsen drejer sig om at indse forhold ved mentalt at se dem “klart og distinkt”, som han siger.

Hvad er så grammatikkens rationelle grundlag? Man er i sidste instans nødt til at sige, at det er det funktionelle ledsystems ontologiske eksistens i de sprogførende kroppe. Skolegrammatikken kan så diskutere metoder, men ikke indhold: leddene “findes”, og man kan mærke dem, hvis man øver sig lidt og støtter sig til betegnelser, der ikke er alt for vildledende.

Tilbage bliver det lingvistiske spørgsmål om strukturens art; det er den epistemiske problematik, som den apodiktiske analyse kun har *muliggjort*. Med andre ord: man kan ikke udvikle en videnskabeligt baseret grammatik uden at tage hensyn til den direkte sprogoplevelse, skolegrammatikkens apodiktiske fænomenologi. Det er da også let at iagttage, at de moderne teoretiske grammatikker, hvad enten de er glossematiske, strukturelle, generative, kognitive, funktionelle, applikative, kategorielle, eller stemmatiske, for den sags skyld, alle i praksis antager, at man grundlæggende kan henvise til grammatiske forhold i skolegrammatikkens indlæringsmotiverede termer.

2.

Skolegrammatik: Grundled og omsagn. Genstandsled. Omsagnsled til grundled. Omsagnsled til genstandsled. Hensynsled. Forholdsordsled (Sted, Tid, Måde). Biordsled – så længe det drejer sig om *led*, er overskueligheden rimelig. Tillægsfald og andre vedføjelser, tillæg og betegnelser (tilstand, art) – her bliver listen dog uoverskuelig. Men hvorfor er listen ikke allerede uoverskuelig fra starten? Hver gang et udsagnsord forsynes med omgivende led i en eller anden konstruktion, eller et grundled suppleres med et eller andet omsagn, kunne der for så vidt være tale om helt nye “konstruktioner”, helt nye betydninger og derfor helt nye ledtyper. Men nej. Der *er* netop disse, som bruges igen og igen uanset konstruktion. Vi opregner ikke det meget store antal sknelige konstruktioner, men noget, der er mere fundamentalt og udgør grundlaget for alle disse føjninger: *ledmæssigheden* selv, så at sige.

Man kan ikke sige, at grundledet er grund-igt, blot fordi det står forrest i sætningens kø af ord. Det er grundled af en helt anden grund: der er et virtuelt omsagn, som bliver til et aktuelt omsagn og føder et udsagn, når det grundes, dvs. forsynes med et grundled. Forholdet tager sig næsten biologisk ud: der eksisterer et “anlæg”, men det viser sig først i fænotypen, hvis det modtager en udløsende impuls. Betragter man sagen på denne måde, fremstår udsagnsordet som en mere indlysende form for “anlæg” end grundledet, idet det jo “tager” forskellige led, når det danner et udsagn – Mikkelsen var ikke nødt til at kalde verber *udsagns*-ord, men gjorde det udfra fornemmelsen af deres afgørende indflydelse på resultatet: *udsagnene*. Hvorfor så ikke *udsagns-led eller *udsagnsordsled (jf. biordsled)? Nej, *udsagnsordet er ikke et led!* Det er allerede en virtuel sætning. Her foregribes Lucien Tesnière og hans strukturelle syntaks (*Eléments de syntaxe structurale* (1959), som beslutter, at verber danner sætningstræernes toppunkt, mens alt andet hænger som grenværk fra et piletræ; den totale plante har en verbal stamme eller stilk og derudover en række grenagtige udvækster, *led*.

Sætningen er altså, snarere end en lineær kæde, et træ. Føjningen er ikke at se som en horisontal kædes ring-i-ring, men som en vertikal binding, en nøglering, hvor lavere, underordnede ringe hænger i højere, overordnede ringe – som i et dependens-diagram. Leddene hænger i udsagnsordets ring: grundled, omsagnsled, genstandsled, hensynsled og alt det øvrige krimskrams. Udsagnsordets ring hænger i en krog fra loftet, som er selve talen.¹ Føjningen er en binding, set på denne måde; så er spørgsmålet, hvad det er, der binder. Tesnière skelner selvfølgelig skarpt mellem den lineære orden og den strukturelle, heraf hans titel (*Éléments de syntaxe structurale*). Han skelner videre mellem *aktanterne* (maksimalt tre: prime, second, tiers; første, anden, tredje), der er nominale og *af-hænger* direkte af verbet, og *circumstanterne* (i ubegrænset antal), der er adverbielle og afhænger af det aktantialiserede verbum (tid, sted, måde, etc.).

3.

Jeg en gård mig bygge vil...

Margrethe Marstrands elskede linje lader ikke det syngende barn i tvivl om, hvem, hvad og hvilket formål byggeriet vedrører. Man giver viljen en agent og en gøren, her: byggeri, og dette igen en genstand, og denne igen en modtager, idet enhver “indvirkende” aktivitet kan have en modtager; man sender sit virke et eller andet begrebsligt sted hen. *Hen-synsled*. At gøre (udvirke) noget er allerede i kim at give det fra sig og hen til nogen eller noget. Transitiviteten er i sig selv virtuelt gavmild og hen-given. Dette gælder, hvad enten den er positiv eller negativ: man kan gøre *nogen* fortræd, eller bare give *nogen* en lærestreg, spille *nogen* et puds, stille *nogen* stolen for døren, osv.

Den Mikkelsen'ske rationalisme, såvel som den Tesnière'ske, burde føre til en afdækning af den underliggende kaskade af vir-

¹ Hvorfor er udsagnsordet den højeste instans i både Mikkelsens og Tesnières syntaks? R. Langacker (1994) kommer til samme resultat, men kritiserer Tesnière for ikke at forklare, hvorfor netop verbet er *head*. Langackers egen forklaring er, at de øvrige led i sætningen overtager en profil, som overordnet sættes af en profil-bestemmer, nemlig verbet. Så derfor. Hans eget værktøj, *profile – base, trajectory – landmark*, er i øvrigt heller ikke synderlig klart argumenteret. Man når lige at ane, at det nok drejer sig om en underliggende fænomenologi, før det terminologiske tærskværk går i gang.

tualiteter, der gør det så indlysende for os, at de ordmæssige “kendsgerninger” kan hænge sammen på denne billeddannende måde; barnet ser straks for sig, hvordan en imaginær gård skyder op og snart omgives af en lang række levende væsener og herlige omstændigheder (vand fra brønd, osv.), og det tænker ikke et øjeblik på, hvilke led der føjer sig til hvilke. Billeddannelsen er fænomenologiens inderside, hvis dens yderside er sætningens leksikalske inventar. Mellem de to sider virker grammatikken, lynhurtigt, lydløst og konstruktivt. Fra lyd til situationsbillede på 2-3 sekunder. Den modsatte vej, lige så hurtigt.

Grammatikkens automatiske betydningsbyggeri er foreneligt med en kaskade af led, som lader sig forudse. Aktanterne indfinder sig i så fald hurtigt, fordi de udgør en kort liste og hver bestrider et begrænset og identificérbart semantisk hverv. Det er derimod ikke sandsynligt, at en meget lang eller ligefrem uendelig liste af cirkumstanter vil kunne bestemmes eller konstrueres lige så hurtigt. Den totale liste af konstituent, led, komplement, element, eller hvad vi nu vil kalde disse størrelser (emner²), som det virtuelle omsagn skal forsynes med, må være kort og fænomenologisk meningsfuld. Dette er et ontologisk krav. Udsagnets *bio-komputabilitet* afhænger faktisk af denne betingelse. Hvad enten vi råder over grammatikteoretiske begreber til at redegøre for den finite kaskade af komplement eller ej, må den eksistere i de sprogførende hoveder – ellers er den spontane processering ikke mulig, og den teoretiske redegørelse for den er i så fald ikke realistisk. En realistisk syntaktisk teori kan ikke stille sig tilfreds med at postulere *aktanter plus krimskrams!* Det er heller ikke didaktisk en god idé at standse her.

² *L'analyse phrastique* var dybt påvirket af E. Tranekjær Rasmussens fænomenologiske emnelære (Tranekjær Rasmussen, 1964).

4.

En sætning består af syntagmer, og hvert syntagma har et “hoved”. I den forstand ligner sætningen en krop; aktanterne danner overkroppen og cirkumstanterne underkroppen (heraf ubestemthedens etcetera-karakter). Hver gang et syntagmatisk “hoved” forsynes med komplement, dannes en kaskade, men denne kan som sagt ikke være ubestemt eller afhænge alene af “hovedets” singularitet (jf. Langackers “profil”). Det ville ikke være bio-realistisk, simpelthen fordi det ville være for komplekst og dermed for langsomt. Det eneste, der vil være neuro-tidsligt sandsynligt, er eksistensen af en endelig, kanonisk komplementkaskade, – også selv om vi ikke kender den. Denne kanoniske kaskade af integrationer, hvorved komplement *føjer sig* til resultatet af andre integrationer, må være så generel som muligt; den må virke i nominalsyntagmer såvel som i verbalsyntagmer og helst i alle andre mulige syntagmer – gennemløbende den samme eller en stærkt analog serie af meningsfulde komplementeringer. Ellers går det for langsomt. Det skal gå hurtigt.

Den grafiske repræsentation bør gengive hovedideen: der er en generisk kerne som modtager et komplement og bliver til en ny, lidt mindre generisk kerne, der igen modtager et komplement og således videre, indtil strukturen er “mættet” og eventuelt indsættes i en tilsvarende struktur (ved indlejring), og ellers udgives via udsigelsen.³

Her kommer en liden smagsprøve på den stemmatiske model som analyseprincip.

³ Ved udsigelse (fransk: *énonciation*) forstår jeg her en præ-pragmatisk instans i talen, som omfatter bestemmelser af person, herunder eventuel polyfoni, ytringens tid og sted, dens evidentielle status og sproghandlingsværdi. Det er ikke så lidt, men heller ikke så meget, at der bør gives op over for den opgave, det er at redegøre for disse dimensioner, jf. L. Brandt, *The Communicative Mind* (2013).

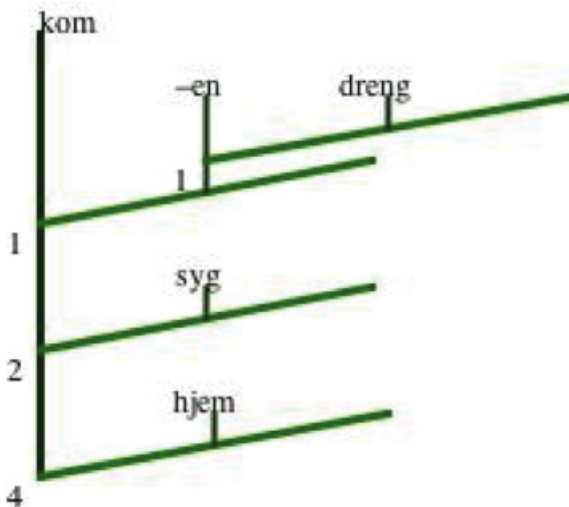
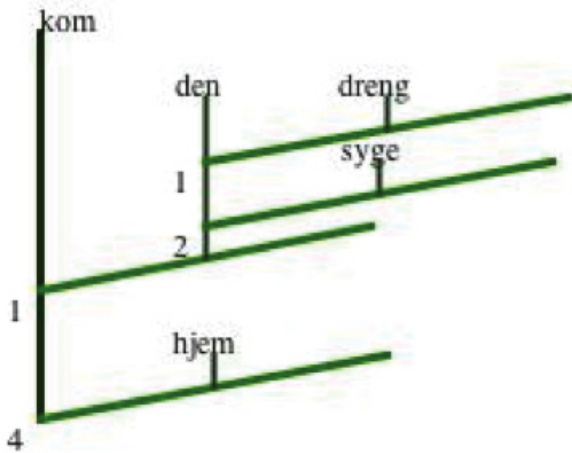

Fig. 2a og 2b. Mikkelsens (syge) dreng, der kom (syg) hjem.

Tallene angiver kompositionstyper, og leddene kaldes komplementer (C). Så her har vi følgende rækker. C1: subjekt, C2: prædikat (i verbalsyntagmet) eller attributiv (i nominalsyntagmet), C4: direktiv. Grenene ender stumt, medmindre vi her indsætter kasusmorfemer,

præpositioner eller konjunktioner. Nominalsyntagmets hoved er “kendeordet”; dette spiller en rolle, der udsigelsessemantisk kan sammenlignes med det finitte verbal.⁴ Navneordet, substantivet, bliver så at sige artiklens subjekt (C1).

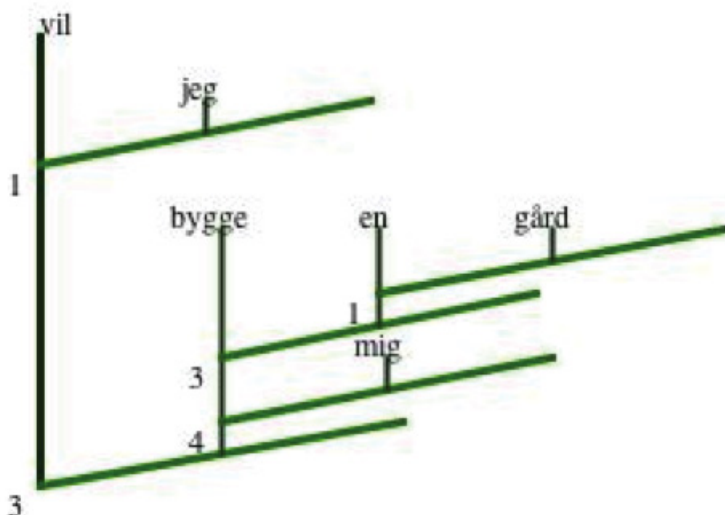

Fig. 3. Jeg vil bygge mig en gård.

C3 objekt; C4: direktiv eller dativ (dvs. personal direktiv).

Disse stemmatiske grafer er her udskrevet fra et lille program (*Stemmajar*), der også bruges af en automatisk parser, som mit semiotiske laboratorium i Cleveland har arbejdet med. Programmet og modellen, og teorien, regner med 8 komplementer, der alle tillader indlejring på samme måde. Alle 8 integrationer tilfører en vis skematisk-semantisk betydning. C5 er “projektiv”, modsat C4,

⁴ Kendeordet, artiklen, determinatoren, fortæller således, ligesom det finitte verbal, sætningens modtager om navneordets “status i verden”, dets referens. Bestemt artikel versus ubestemt artikel vedrører to forskellige semantiske instruktioner såsom de følgende: “forestil dig, at vi allerede har en referent til den kategori, navneordet henviser til”, eller “gå ud og find en referent til kategorien”.

der er “direktiv”; C5 sammenfatter således en række projektive skemaer – instrumentalis, komitativ, “måde”, passiv-agentiv. C6 er lokativ og krono-lokativ⁵, og C7 er modal (adverbial: deiktisk tid og udsigelsesværdi, herunder sandhedsværdi). C8 er endelig sideordnende – men selv en sideordning opfatter det tilføjede led som en semantisk opfølgning af det første. Solen skinner, *og* (C8) fuglene synger – dvs. de synger i det samme rum og den samme tid, hvori solen netop skinner. Lokativ-leddets (C6) implicitte betydning overføres af konjunktionen *og* (C8).

Det viser sig, at denne stemmatiske model i en “skolesituation” muliggør en ganske indgående grammatisk analyse af selv meget omfattende sætninger, f. eks. i retorisk prosa. Modellen er særlig effektiv, hvis man anvender den programmerede skrive-maskine, for ellers løber man hurtigt sur i de mange grene, og man kan ikke rette i analysen uden at bruge enten et meget tålmodigt viskelæder eller en masse papir.

Men her kommer således Mikkelsens flotte første sætning i første kapitel, første paragraf (*Mening og sætning*):

“Bevidsthedens grundbestanddele er begreberne, og derfor er også ordene, der er betegnelser for begreberne, sprogets grundbestanddele.”

Han fortsætter i øvrigt ikke mindre smukt:

“Men ligesom bevidsthedens rigdom består i, at den ikke blot indeholder begreber, men også meninger, der opstår ved begrebernes forbindelse, således har sproget sin væsentlige betydning derved, at ordene ved at forbindes udtrykker meninger.”

⁵ Referentiel tid bliver til rum i kalenderen, men forbliver tid i deiktisk form, så derfor integreres kalender-tiden i det lokative komplement (C6), mens her-og-nu-agtig tid integreres i det modale komplement (C7).

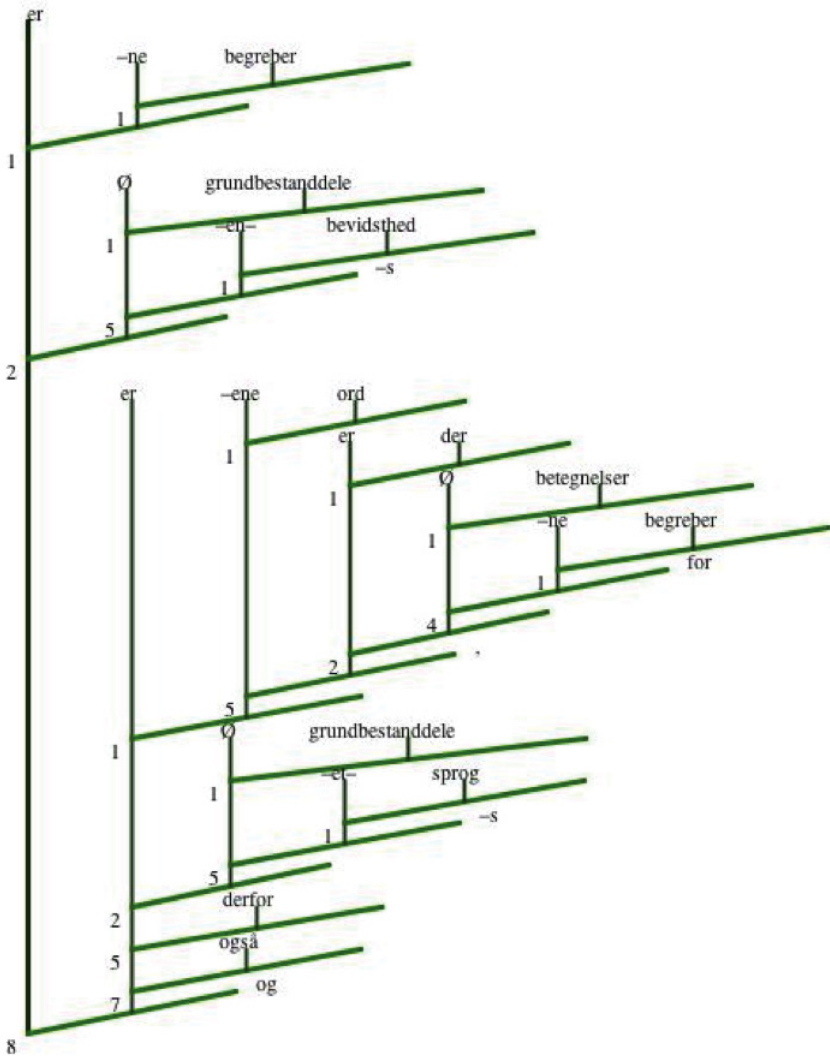

Fig. 4. Mikkelsons første sætning i § 1.

Bemærk den typiske strukturelle parallelisme over C8, trods den retoriske kiasme på prædikationernes omsagnsled-til-grundled. Relativsætningen er eksplicitiv, dvs. kausal, og er derfor en C5-gren, mens derimod en determinativ relativsætning vil danne en C7-gren, begge på antecedentens nominale træ.

Skolegrammatikkens praktiske hovedproblem, som har gjort den så upopulær i vide pædagogiske kredse, og som kan have forhindret den i at udvikle sig teoretisk, er fraværet af en god, klar og konsekvent måde at notere den grammatiske sprogoplevelse på. Hertil hører dels en oprydning i den cirkumstantielle rodekasse, dels et opgør med den vildledende forestilling, næret af mange, fra Poul Diderichsen og feltsyntaksen til Noam Chomskys generativisme *and beyond*, at lydens linearitet skaber mening og overflødiggyr en ordentlig, rationel, strukturel, syntaktisk repræsentation. Det gør den ikke. Lydens linearitet skaber ikke mening i sig selv. Men først og fremmest behøver denne grammatik, *grammatikken* overhovedet, al mulig filosofisk støtte fra en sprogets fænomenologi, som paradoksalt nok kun eksisterer i praksis.

Litteratur

- Brandt, Per Aage: *L'analyse phrastique*. Bruxelles 1973..
- Brandt, Per Aage: Semio-linguistics and stemmatic syntax, kap. 7, *Spaces, Domains, and Meaning*, European Semiotics Series, No. 4. Bern 2004.
- Brandt, Line: *The Communicative Mind. A Linguistic Exploration of Conceptual Integration and Meaning Construction*. Cambridge 2013.
- Langacker, Ronald: Structural Syntax: The View from Cognitive Grammar, i: *Sémiotiques*, Nos. 6-7.
- Tesnière, Lucien: *Eléments de syntaxe structurale*. Paris (1959) 1966.
- Tranekjær Rasmussen, E.: *Bevidsthedsliv og erkendelse. Nogle psykologisk-erkendelsesteoretiske betragtninger*. København 1964.

Hvad der bruges som...

Af Erik Hansen

Vendingen ”Hvad der bruges som [en bestemt ordklasse]” er nøglen til forståelsen af Kr. Mikkelsens analytiske greb om led i syntaksen. Alle sætningsled har en bestemt ordklasse som deres centrale prototypiske realisation; andre ordklasser i samme funktion er af perifer natur. Selv om Mikkelsens analyse er opbygget over ordklasserne, viser hans behandling af numeralierne og pronominerne at han fuldt ud er klar over at disse to ordklasser ikke modsvarer deres egen ledtype, men hhv. adjektivers og substantivers.

The expression ” is used like [a certain part-of-speech]” is the key to Mikkelsen’s (1911) conception of phrases in syntax. All phrase types have a prototypical realization by a particular part-of-speech; if any other part-of-speech occurs in this function, it is seen as more peripheral. Although Mikkelsen’s analysis is based on the parts-of-speech, his treatment of numerals and pronouns shows that he is fully aware that these two parts-of-speech have no phrase type of their own, but are realized as Adjective Phrases (numerals) or Noun Phrases (pronouns).

Formuleringen *Hvad der bruges som* dukker op flere gange i *Dansk Ordføjningslæres* kapitel ”Brugen af ordene og deres former i sætningen” (Mikkelsen 1911 § 59 ff, herefter DO). Mikkelsen gennemgår her de enkelte ordklassers syntaktiske funktion. Jeg vil i denne artikel gøre rede for hvad der ligger i *hvad der bruges som* og påvise at Mikkelsen, med moderne terminologi, opererer med centrale og perifere funktioner.

Ordklasserne er ikke defineret i DO, men bygger på fremstillingen i *Dansk Sproglære* (Mikkelsen 1894 § 70 ff, herefter DS). Definitionen er logisk-semantic – Wiwel ville nok sige *metafysisk* (Wiwel 1901: 89) – og ordklasserne fremstilles som et system af elementer i funktionelt samspil. Fra DS § 72 følger en fremstilling af de enkelte ordklassers betydning, morfologi og syntaktiske funktion.

DO's kapitel om ord og ordformer kommer efter den grundlæggende syntaks, "Sætningen og dens led" (§§ 1-58). Sætningen og sætningsleddene er altså definerede, forklarede og forudsatte i den derefter følgende gennemgang af de enkelte ordklassers roller i syntaksen.

Navneordene §§ 59-65 (DS § 162)

Gennemgangen af substantiverne er omfattende og grundig. Afsnittet "Hvad der bruges som navneord" (§ 65) fylder et par sider. Ord uden for substantivklassen med substantivisk funktion er

1. personlige pronominer: *Jeg læser, Han rejste sig, Ingenting er ham godt nok*
2. *at*-infinitiver: *At arbejde giver styrke*
3. ledsætninger: *Jeg er ikke tilfreds med, som det går*
4. ord som bruges materialiter: "*Nærved*" *skyder ingen hare*
Disse er indledningsvis karakteriseret som ord der "På samme måde som egentlige navneord bruges i sætningen", dvs. nominale størrelser. Listen fortsætter med "uegentlige navneord", dvs. ord af andre klasser der "gør tjeneste som navneord":
5. substantiviske adjektiver og participier (se også § 75 anm.): *En gejstlig trøstede den syge*
6. talord og visse pronominer, *anden, ingen, enhver* o.a.: *Lad enhver passe sit!*
7. adverbier, præpositions- og konjunktionsforbindelser, fx *Han har ikke længe igen, Han kommer ikke før på søndag, Hun havde ligesom en kappe på hovedet, Rejsen til Amerika gik hurtigt, Hun er som besat*

Meningen må være at gruppen 1-4 har det substantiviske som deres grundfunktion, mens gruppe 5-7 består af ord hvis grundfunktion ikke er substantivisk.

Artiklerne §§ 66-71 (DS § 87-88)

Det store kapitel om artikler indeholder ikke et afsnit med overskriften ”Hvad der bruges som”, men i anmærkning 1 til § 66 nævnes det at *nogen* ”undertiden bruges” som ubestemt artikel (Hansen & Heltoft kap. III §§ 6.3.b og 26, herefter GDS). Det diskuteres ikke om det demonstrative pronomen *den* og talordet *en* er ord der bruges som artikler. Her må man altså regne med homonymi, se dog § 94 og 110 og nedenfor.

Mikkelsen tager ikke her stilling til Wiwels argumentation for at klassen artikler slet ikke eksisterer i dansk (Wiwel 1911: 288-93), men Mikkelsen 1902: 39-41 indeholder hans modsvar.

Tillægsordene §§ 72-77 (DS § 170)

Kapitlet om adjektiver afsluttes med en ret fyldig gennemgang af materiale som ikke er adjektiver, men bruges som. Det er ord og syntagmer der kan stå som adled til et substantiv:

1. artiklerne *en* og *den*: *en mand, den gode mand*
2. talord: *tredje gang, en halv time*
3. pronominer (demonstrative, possessive, spørgende): *denne bog, hvilken dag*
4. genitiver af substantiver og pronominer: *Danmarks historie, et egetræs skrivebord* participier: *en rejsende håndværkssvend, en frigiven slave*
5. ledsætninger (relative og eksplikative): *Han bor endnu i det hus, hvor han er født*

Herefter følger ”uegentlige tillægsord”, dvs. ord og syntagmer der ikke har adledsfunktionen som hovedfunktion:

6. betegnelser for sted og tid: *Helsingør Banegård, pinse lørdag*
7. adverbier, præpositions- og konjunktionsforbindelser: *et skridt fremad, Han ønskede sig hjem, Rejsen til Amerika gik hurtigt, Hun er som besat*

Talordene § 81 (DS §§ 97-99)

Kapitlet om talordene er kort og har som underrubrik ”Tillægsagtige talord, brugte som navneord”. Der er intet afsnit ”Hvad der bruges som...”, men hele paragraffen er en redegørelse for hvad talordene bruges som. Kapitlet begynder altså ikke med en redegørelse for talordenes morfologi og semantik, således som de øvrige kapitler indledes.

Fremstillingen er delt i to afsnit om substantiviske talord:

1. Talord uden nærmere bestemmelse er personbetegnelser: *ved mødets begyndelse var der ikke tredive til stede*
2. Talord brugt rent matematisk eller til betegnelse af klokkeslæt, dato, paginering osv.: *to gange tre er seks, er det den første i dag?*

Henvisningsordene §§ 82-111 (DS §§ 100-109)

Kapitlet om pronominerne er omfattende, men afsluttes ikke med ”hvad der bruges som...”. Dog er der i afsnittet om demonstrative pronominer en redegørelse for ”Ord af andre klasser, brugte som påpegende henvisningsord” (s. 287). Eksemplerne er de anaforiske *de øvrige* og *vedkommende* og det kataforiske *følgende*. I det følgende nævnes der eksempler på pronominal overlappning, men kun som anmærkninger:

Under relative pronominer nævnes det i § 96 anm. at konjunktionerne *at* og *og* kan bruges som relativter ”i simpel tale”: *hvad var det at han sagde, her har jeg en onkel og bor.*

§ 98 ff. handler om ubestemte pronominer. I anm. 2 til § 99 står der ”*En* bruges i nogle forbindelser som et virkeligt navneord (...) f.eks. *en underlig en.*”

Udsagnsordene §§ 112-161 (DS §§ 110-128)

Verberne er en ordklasse som morfologisk, syntaktisk og semantisk er så velafgrænset at overlap med andre ordklasser ikke forekommer. Det er kun verber der optræder som verber. Dog nævnes det under substantiver at participier og *at*-infinitiv kan have substantivisk og adjektivisk funktion, se ovenfor. Mikkelsen skelner ikke terminologisk mellem nominalt og verbalt participium (supinum), se GDS kap.II § 4.2.

Biordene §§ 162-165 (DS §§ 129-133)

Afsnittet om adverbierne er ejendommeligt ved at indledes med en halv side om stedsadverbier. Resten, § 163 ff, fylder 7 sider og indeholder udelukkende overlappingsfænomener.

§ 163 har overskriften ”Hvad der bruges som biord”, og den har underrubrikkerne ”Tillægsord og tillægsmåder” (§ 163)

og ”Forholdsord, brugte som biord” (§ 164) og endelig ”Andre ordklasser og hele ordforbindelser, brugte som biord” (§ 165).

Definitionen på adverbium finder man i DS § 70 (p. 146-47), hvor adverbier defineres som adled: ”betegnelser for egenskaber og beskaffenheder” til verber, adjektiver og adverbier.

§ 129 giver en oversigt over adverbierne, som efter deres betydning inddeles i 20 ”klasser” hvis medlemmer altså er hvad man kunne kalde *ægte adverbier*. DO § 162 ff. Disses syntaktiske funktioner varetages imidlertid af mange ord og ordforbindelser uden for adverbierne, bl.a.:

- adjektiver og participier: *Harald skriver smukt, Han skriver forbavsende meget*
- præpositioner: *Skuddet gik af, Skydningen varede natten igennem*
- substantiver: *Han gik hjem, Han trådte fejl*
- genitiver: *pokkers kön, fandens uheldig*
- pronominer: *Selv da fortvivlede han ikke, sådan må du ikke bære dig ad*

Forholdsordene §§ 166-168 (DS §§ 132-133)

Definitionen af præposition finder man i DS § 70. § 132 er en gennemgang af præpositionernes semantik. § 133 handler om ”Forholdsordenes Overgang til Biord”, fx *Han slog Slaaen fra, Hvem bor ved siden af?* – altså ekss. på ordklassernes overlappning. Dette følges op i DO § 168 med ekss. på hvad der kan fungere som præposition:

1. adverbier: *inden döre, oven vande, bag huset*
- 2.. adjektiverne *lig* og *skønt*: *Han bør skjøndt sin Viisdom, blive liig de smaae*
3. participier: *vedrørende, undtagen* o.a.
4. forbindelser af præposition og biord og substantiv: *langs med vejen, ved hjælp af et tov*

Det diskuteres ikke hvorfor *inden*, *oven* og *bag* regnes for adverbier brugt som præpositioner og ikke som præpositioner der kan bruges adverbielt, jf. ovenfor om biordene.

Bindeord §§ 169-171 (DS §§ 134- 136)

Paragrafferne om konjunktioner er opdelt i et afsnit om de fem sideordnende konjunktioner (§ 170) og de underordnende (§ 171). Det meste af § 170 er en anmærkning med diskussion af ældre og aktuel sprogbrug mht. sideordnende konjunktioner og hvad der undertiden bruges som sådanne.

Afsnittet om de underordnende (§ 171) indledes med ordene ”Som underordnende bindeord bruges:”, og i opregningen af materialet er konjunktionerne punkt 1:

1. konjunktioner: *at, om, som, end*
2. adverbier: *når, da, mens* o.a.
3. præpositioner: *fra, til, inden, siden* o.a.
4. ord af andre ordklasser: *skönt* (adj.), *hvis* (pron.)
5. sammensætninger: *dengang, idet, indtil, medmindre*
6. ordforbindelser: *så at, så længe som, efterhånden som*

Punkt 5 og 6 er ejendommelige ved at omfatte materiale som er karakteriseret efter orddannelse og hypotaktisk konstruktion. Ordene i punkt 5 kan uden videre betragtes som adverbier hørende hjemme i punkt 2. Forbindelserne i punkt 6 er en art perifrastiske konjunktioner, der betragtes som enheder og ikke analyseres i deres bestanddele.

Udråbsord § 172 (DS § 137)

Afsnittet er kun på én side, og paragraffen ”Hvad der bruges som udråbsord” er kort og summarisk:

1. interjektioner: *Uh! Hov! Bums! Nej!*
2. ord og ordforbindelser: *Marsj! Desværre!, Se se!* (dvs. leksikaliserede ordforbindelser)

Ordføjningens ledtyper

Med de ovennævnte paragraffer opstiller Mikkelsen et sæt syntaktiske *ledtyper*, med en term fra *Elementær dansk Grammatik* (Diderichsen 1940§ 64 ff, herefter EDG). Hver type har i DO en ordklasse som det centrale, prototypiske, element. Andre ordklasser og visse hypotagmer optræder som kategoriens mere perifere medlemmer.

I § 59 ff. har Mikkelsen brugt ordklassebetegnelserne, altså de centrale størrelser, som overskrift, men egentlig må man her forstå

fx *navneord* som det Diderichsen kalder *substantial* (EDG § 64) og som i GDS optræder som *nominal* (kapitel III § 1). ”Hvad der bruges som navneord” er størrelser der er substituerbare med substantiver, altså er syntaktisk ækvivalente med substantiver.

Udover substantialer eller nominaler har EDG og GDS ledtyperne verbaler og adverbialer. Hos Mikkelsen bliver det til lidt flere ledtyper, idet han jo bruger ordklasserne som dispositionsprincip.

Artiklerne *den/det/de* regnes af Wiwel for pronominer, og derved bliver artikel en ”overkomplet ordklasse” (Wiwel 1901 § 284 ff.). Senere grammatikere har fulgt Wiwel og opgivet artikel som ordklasse og ledtype.

Adjektiverne regner Mikkelsen for en egen ledtype på grund af funktionen prædikativ (*vejret er koldt*), hvor adjektivet optræder som sætningsled. Attributivt adjektiv behandles sammen med andre størrelser af lavere syntaktisk rang i § 56. Senere grammatik (EDG og GDS) regner adjektiverne til nominalerne.

Talordene (numeralierne) har som underrubrik ”Tillægsagtige talord, brugte som navneord”. Altså en erkendelse af at talordene har nominal funktion. Yderligere har de adjektivisk funktion (anm. til § 81). Efter en konsekvent ledanalyse kan talordene således ikke være en selvstændig ledtype (EDG § 23), hvad Mikkelsen heller ikke har påstået, idet afsnittet om ordene og deres former, som nævnt, konsekvent er disponeret efter ordklasserne.

Noget lignende kan siges om afsnittet om pronominerne. Set fra et moderne synspunkt er fremstillingen en argumentation for at pronominerne er nominaler og ikke en selvstændig ledtype.

Verberne (verbaler) er en skarpt afgrænset ledtype, både i DO og dens efterfølgere.

Til gengæld er biord, nyere grammatiks *adverbialer*, en mere broget ledtype, hvad der bl.a. viser sig ved at § 163-65 med hele 7 sider er det største af ”Hvad der bruges som”-afsnittene.

Præpositioner regnes i nyere grammatik ikke for en ledtype, men som regens i et hypotagme der som helhed har adverbial ledfunktion (GDS kap. I D § 27). En moderne læser af DO venter at finde denne funktion nævnt i § 165: ”Andre ordklasser og hele ordforbindelser, brugte som biord”. Når de ikke kan findes her, er det fordi DO’s syntaks har typen forholdsordsled (§ 48) med

præpositionssyntagmet som det prototypiske led. Forholdsordsled er som det eneste led i DO defineret udelukkende på grundlag af sine morfologiske bestanddele.

Afsnittet om konjunktioner består af to hoveddele, de sideordnende bindeord (§ 170) og de underordnende bindeord (§ 171). Omtalen af *hv*-ledsætninger og deres konjunktioner er ikke med her, men der henvises til § 183, som har rubrikken Spørgebisætninger. Hvad der behandles under overskriften ”Bindeord” svarer ret nøje til senere grammatiks *konjunktion*al.

Interjektionerne er der en vis tradition for at behandle som grammatikkens *outlaws*, og de får da også kun én side i DO (mod ½ side i EDG). Men det vises at de faktisk har en syntaks og ikke udelukkende er *etfeltsheder* (EDG § 107). Mere omfangsrige fremstillinger af ledtypen interjektional og dens semantik, syntaks og kommunikative funktion finder man i *Moderne Dansk* (Hansen 1967 III 477-505) og i GDS (kap. X § 1-7).

Prototyper

Fra et moderne synspunkt kan man kritisere DO's opstilling af ledtyper for at have taget ledtyper af 2. rang, adjektiver og præpositioner, med på linje med ledtyperne af 1. rang. Årsagen er naturligvis at Mikkelsen har bundet sig til ordklasserne som inddelingsprincip, til trods for at hans egen analyse klart viser ledtypernes rangforskellighed, se fx § 56-57. Mikkelsen har heller ikke taget sin egen skelnen mellem ordklasser og ledtyper så alvorligt at han har markeret forskellen terminologisk. Men som der står i Mikkelsen 1902: 52: ”(...) hvis man skal vælge mellem følgende to Vilkaar: 1) rigtig Begrebsbestemmelse, og et uheldigt Navn og 2) urigtig Begrebsbestemmelse, men et godt Navn, da bör man uden Betænkning vælge det förste”

DO's ledstillingsanalyse (§§ 211-269) går i en vis forstand, ligesom ledtypebeskrivelsen, frem fra enkeltled til enkeltled og bliver noget uoverskuelig og i al fald uden helhedssyn. Der mangler et sætningskema! Mikkelsen afskærer sig på den måde fra at kunne anskue ledstillingen samlet og herved beskrive positioner, ledtyper og i nogen grad topologisk semantik (GDS kap. 1 § 5.5).

Det er selvfølgelig uretfærdigt at kritisere Mikkelsen ud fra senere grammatisk forskning, men det er svært at lade være. Jeg har jo fx lagt ham termen *ledtype* i pennen, fordi jeg her fandt syntaktiske kategorier, forskellige fra ordklasserne. Desuden fandt jeg i DO en tidlig erkendelse af sprogets og de grammatiske kategoriers prototypicitet, dette at ordklasser og ledtyper består af centrale og perifere elementer (GDS kap. II § 5). Mikkelsen er den første på dansk grund der – kraftigt skubbet i gang af Wiwel – beskriver prototypiske ledtyper. Men jeg erkender at jeg muligvis har gjort mig skyldig i en kontrolleret, respektfuld overfortolkning.

Litteratur

Diderichsen, Paul: *Elementær dansk Grammatik*. København 1946.

Diderichsen, Paul: Synspunkter for Dansk Sproglære, i: Jørgen Larsen, Karl Martin Nielsen og Christian Lisse: *Det Danske Sprogs udforskning i det 20 århundrede*. København 1965.

Hansen, Erik og Lars Heltoft: *Grammatik over det Danske Sprog I-III*. København 2011.

Hansen, Aage: *Moderne Dansk I-III*. København 1967.

Mikkelsen, Kristian: *Dansk sproglære*. København 1894.

Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. København 1911.

Mikkelsen, Kristian: *Om det ny system i den danske sproglære*. København 1902.

Wiwel, H.G.: *Synspunkter for dansk sproglære*. København 1901.

Ældre og nyere dansk sætningsbygning i Kristian Mikkelsens optik

Lars Heltoft

Udgangspunktet for denne artikel er Kr. Mikkelsens opfattelse af subjektet i *Dansk ordføjningslære*. Bogens sproghistoriske tillæg bruges som indgang til forståelsen af hvordan subjektets syntaks og funktion har ændret sig i dansk fra middelalderen til i dag, med særligt fokus på hvordan ændringerne af subjektet kan være en nøgle til forståelsen af vigtige typologiske forskelle mellem gammeldansk og moderne dansk.

The point of departure of this article is Kr. Mikkelsen's view of the grammatical subject in Danish in his grammar *Dansk ordføjningslære*. The historical sections of this book are taken as a starting point for an analysis of the syntax and function of the subject in Medieval Danish compared to Modern Danish with a special focus on how the changes concerning the subject may serve as a key to an understanding of important typological differences between Middle Danish and Modern Danish.

Kristian Mikkelsens sætningsanalyse er fremstillet i hans *Dansk ordføjningslære* (1911, herefter DO), og i det følgende giver jeg en oversigt over den med subjeksanalysen i fokus, indbefattet de oplysninger og analyser der står i bogens anmærkninger om forholdene i ældre dansk og ældre nordisk. Artiklen falder i følgende afsnit:

1. Indledning: subjektet i ældre nordisk
2. Mikkelsens sætningsopfattelse
3. Skellet mellem bestemt og ubestemt sætning
4. Skellet mellem bestemt formet og ubestemt formet sætning
5. Kategorisk subjekt og aktualsubjekt
6. Det ældre sprogs non-konfigurationelle træk

Forskellene mellem ældre og yngre nordisk sætningsbygning har været diskuteret indgående inden for nordisk sprogvidenskab, især hvad angår beskrivelsen af relationen mellem hovedsætning og bisætning: den såkaldte C^o-analyse af det finite verbums lineære og hierarkiske placering.¹ Når det drejer sig om Mikkelsens analyser, er det rigtige perspektiv imidlertid forskellen mellem subjektet i ældre nordisk og yngre skandinavisk. Mikkelsens sætningsanalyse vedrører moderne dansk, men man kan delvis udlede en analyse af ældre nordisk sprog.

1. Indledning: særlige træk ved subjektet i ældre nordisk.

Det er et påfaldende træk ved ældre nordisk syntaks at man har sætninger uden subjekt. Subjektet er ikke obligatorisk, og der findes sætninger der ikke kan have subjekt.

- (1) En er Vésteinn fekk lagit, þá mælti hann þetta: “Hneit þar”, sagði hann ok því næst gekk maðrinn út.
Men da Vésteinn fik stødet, da sagde han dette: ‘Der ramte (det) hårdt’, sagde han, og dernæst gik manden ud.
Gísla saga, 19-20.

Dette tekststed viser at man har sætninger uden subjektsled, hvor subjektsreferenten må findes i konteksten, og det er ligetil i denne kontekst, hvor det drejer sig om det spyd Véstein bliver dræbt med, se afsnit 6.

Men der findes også sætninger uden subjektsreferent overhovedet, og et ukontroversielt eksempel er verber der betegner vejrlig eller naturprocesser. Mikkelsen (DO:17) har eksempler som:

- (2a) Dagar
’det dages, dagen gryr’
- (2b) Rignir
’det regner’
- (2c) Gaf goðan byr
’der var god medbør’

¹ Hovedværket er Holmberg og Platzack (1995). Jeg har i Heltoft (2011) fremlagt en topologisk analyse af forholdet mellem ældre og yngre dansk, med den konklusion at underordnende konjunktioner først får mulighed for at stå på indlederpladsen og verbalpladsen i løbet af senmiddelalderen.

Det er også velkendt at undladt subjektsled kan angive at referenten skal forstås alment, dvs. som et 'man' (DO: 18-19):

(2d) Lengi man þat er ung getr
længe husker det som ung (fem)² lærer
'Længe husker man det som man lærer som ung'

(2e) Det skal tidlig krøge som god krog skal vorde
'Man skal bøje det tidligt som skal blive til en god krog'

En mere kontroversiel konstruktionstype findes ved verber der ikke tager et subjekt i nominativ, men i stedet konstrueres med akkusativ eller dativ. Inden for den generative grammatik opfatter man i reglen typen som konstruktion med subjektet i oblik kasus; Mikkelsen opfatter i overensstemmelse med traditionen typen som upersonlig konstruktion, dvs. konstruktion uden årsags- eller handlingsbetegnende led, og regner ikke de oblikke led for subjekter (DO:17-18, 11-12).

(2f) Lysti hann at kyssa hana
lystede han (akk) at kysse hende
'han fik lyst til at kysse hende'

(2g) Sýndisk nú öllum sem Lóki hefði látit leikinn
forekom nu alle (dat) som om Loke havde tabt kampen
'For alle tog det sig nu ud som Loke havde tabt kampen'

Denne diskussion vil jeg ikke føre her. Typen forsvinder dels ved at de pågældende verber går af brug, dels ved at de omtolkes til transitiv subjektskonstruktion:

(3a) mig haabes til at frelse hannem
'jeg håber at kunne frelse ham'
Syv Mestre 143, 24

² Mikkelsen anfører faktisk ordsproget så det fremstår som en kvindelig erfaring

- (3b) Jeg acter oc vel at mig bør icke at bliffue i slige stad ved en Agermands Dotter 'jeg er bevidst om at jeg ikke bør forblive i en sådan status med en bondes datter'
Griseldis 108, 11-13

Allerede Chr. Pedersen og Palladius har eksempler på en sådan omtolkning af upersonlig konstruktion til subjektstruktion:

- (4a) ... at hand kunde komme til et marked som hand (nom)
haabedis at vinde store penninge
'hvor han håbede at tjene store penge'
CP Æsop 78 v
- (4b) Derfor bør i att haffue denne sted och kirke kierist offuer alle andre steder i verden
'Derfor bør I have dette sted og denne kirke kærest over alle andre steder i verden'
Palladius V, 38 18-19

Mikkelsen siger at forandringen skyldes tilpasning til den semantiske opbygning af den normale sætning med nominativsubjekt:

forandringen er foregået i nyere dansk, ved at det for tanken vigtigste ord, der i reglen også stod først, opfattedes som grundled, hvad der så meget lettere kunde ske, som der i navneord ikke fandtes et særligt afhængighedsfald. (DO: 11)

Ser vi bort fra de upersonlige konstruktioner, kan vi foreløbig resumere, at der er to grundtyper af sætninger uden subjekt:

- Sætninger og konstruktioner uden subjektsreferent og subjektsled som i eksemplerne (2abc). Disse typer svarer stort set til sætningstyper der i nydansk skal have det eller der/her på subjektets position. De har ingen subjektsreferent.
- Sætninger hvor man skal og kan finde en subjektsreferent, men hvor denne ikke er udtrykt positivt med et nominal, men skal rekonstrueres af modtageren, som i (1) og (2de).

Den sidstnævnte type omtales i dele af den internationale litteratur som subjektsudeladelse (subject drop eller pro drop, se fx Sigurdsson 1993; Platzack 2010). Den generative tradition, inklusive minimalismen, antager at den underliggende struktur indeholder et ikke-realiseret pronomen, kaldet *pro*, og at fænomenet således er udeladelse i udtrykket (derivationens slutprodukt). For at undgå denne tolkningsmulighed vil jeg her tale om unkladelse i stedet for udeladelse og bruge betegnelsen nul-nominal, fordi fænomenet gælder generelt for alle typer nominaler i ældre nordisk, forudsat at verbet er i 3.person.³ Eksempel (1) viser brugen af nul-nominal i ældre nordisk, et træk der typologisk set er meget forskelligt fra moderne skandinavisk. Jeg vender tilbage til denne problematik i afsnit 6.

2. Mikkelsens sætningsopfattelse.

Dansk ordføjningslære er en beskrivelse af syntaksen i yngre nydansk med righoldige anmærkninger om forholdene i ældre sprog. Disse anmærkninger har efter hvad jeg ved, ikke været behandlet i detaljer, men her vil jeg benytte dem i det omfang de kan belyse forholdet mellem ældre og yngre sætningsbygning i dansk.

Mikkelsens prægnante indledning fortjener at citeres:

”BEVIDSTHEDENS grundbestanddele er begreberne, og derfor er også ordene, der er betegnelser for begreberne, sprogets grundbestanddele. Men ligesom bevidsthedens rigdom består i, at den ikke blot indeholder begreber, men også meninger, der opstår ved begrebernes forbindelse, således har sproget sin væsentlige betydning derved, at ordene ved at forbindes udtrykker meninger. Den almindelige måde, hvorpå en mening udtrykkes i sproget, er nemlig den, at man forbinder de ord, der betegner de begreber, hvoraf meningen består, f. eks. *Fader sover. Erik blev vred. (...). Retten dømte straks forbryderen skyldig.*” (DO: 1)

Udgangspunktet for grammatikken er en model for relationen mellem bevidsthed og sprog. Bevidsthedens elementer er begreberne, men

³ Der gælder særlige regler for 1/2. person. Forholdet er vanskeligt at undersøge for dansk fordi overleveringen er begrænset.

i vores bevidste praksis forbinder vi begreberne til meninger, dvs. vi bruger begreberne i ytringer med et indhold.⁴ Sproget stiller udtryksmidlerne til rådighed: Ordene udtrykker begreberne, og til meningerne har vi sætningerne. Meninger forudsætter 'i reglen' begreber af to slags: ” [Der må i bevidstheden i reglen] ... findes et begreb om en ting eller noget, man tænker sig som en ting” (DO: 1), og et begreb om en virksomhed der har en relation til tingen.

Sprogets udtryksmidler er her henholdsvis et navneord eller noget der er brugt som et navneord, og et udsagnsord i en af hovedmåderne (fremsættende, forestillende og bydende måde). Det kan resumeres som i tavle 1.

Bevidstheden begreberne	Sproget ordene
Mening begreber om ting begreber om virksomhed...	Sætning navneord udsagnsord i hovedmåde

Tavle 1. Bevidstheden og sproget

Udgangspunktet er altså meninger hvor der udsiges noget om en ting eller genstand. Meninger kan udtrykkes gennem sætninger, og i en sætning udtrykkes tingen ved et navneord eller et andet ord brugt som navneord; virksomheden (eller tilstanden, overgangen eller forholdet) udtrykkes ved udsagnsordet. Det navneagtige led er grundledet (subjektet), og udsagnsordet fungerer som omsagn (prædikat) (DO: 7). Sætningen består således af subjekt + prædikat (det modusbøjede verbum med eventuelle tilknyttede led).

Dette forhold gælder 'i reglen', men der findes også en anden meningstype hvor der ikke indgår nogen tingsforestilling, eller hvor der ses bort fra en sådan. De kaldes ubestemte sætninger.

⁴ 'Mening' svarer til ODS bet. 1.1. 'det bevidsthedsindhold en person ønsker at give udtryk for ved en (mundtlig ell. skriftlig) ytring; betydningen, indholdet af hvad nogen siger ell. skriver.'

3. Ubestemte sætninger.

Til meningstypen uden genstandsforestilling svarer sætninger uden et navneord at henføre udsagnsordet til: *Her trækker. Der er glat. Derom tvivles ikke.* Denne meningstype er imidlertid sekundær og svarer nærmest til hvad der i nyere lingvistik kaldes tetiske sætninger (Hansen & Heltoft 2011 XI § 5.3, herefter GDS). Mikkelsen understreger at der i ubestemte sætninger oftest sættes et indholdsløst *det* eller *der* (svagt) på den plads, navneordet plejer at indtage, f.eks.: *Det regner. Det sortnede for mine øjne. Der blev danset til den lyse morgen. Der var morsomt hos onkels i aftes.* Den sekundære menings- og sætningstype kan altså udmærket skelnes fra den primære, men den primære er den sædvanlige eller normale, og dette forhold ”har bevirket” (DO: 2) at der indsættes sådanne indholdsløse led i sætningen.

Mikkelsen opstiller altså en sætningstypologi for nydansk ud fra to meningstyper (mening1 og mening2 nedenfor). Fra et moderne perspektiv er der naturligvis uafklarede forhold her, som jeg vender tilbage til senere. Med ’indholdsløse’ kan Mikkelsen tænkes at mene at der ingen tingsforestilling er knyttet til dem, men han kan ikke overbevise en funktionel grammatiker om at *det* og *der* ikke har nogen indholdsside, se GDS XI § 12, specielt § 12.3. Og det er heller ikke indlysende at brugen af disse led i den sekundære meningstype er en slags afspejling af meningens normale prædikative struktur (’bevirker’). Her vil man i den Diderichsenske tradition snarere lægge vægten på subjektets funktion som aktualsubjekt (bidragyder til sætningens angivelse af illokutionær ramme: dens funktionsmuligheder som sproghandling), end på dets funktion som angivelse af den vigtigste tingsentitet i sætningen.

Den sekundære sætningstype kaldes ubestemt sætning:

”Når en virksomhed eller hvad andet der betegnes ved et udsagnsord finder sted, uden at man i bevidstheden henfører det til nogen bestemt ting eller art af ting, udtrykkes dette ved en sætning, der mangler et virkeligt (realt) grundled. En sådan sætning kaldes ubestemt.” (DO: 12)

Man fristes til at inferere betegnelsen 'bestemt sætning' om den primære type, uden at det egentlig er indlysende at Mikkelsen selv har brugt den.⁵ Modsætningsvis må den bestemte sætning give mulighed for at forankre sætningen realt, dvs. sætte den i relation til ('henføre den til') en bestemt ting eller kategori i verden. Den samlede sætningstypologi kan da sættes op som i tavle 2.

Man kan bemærke hvorledes Mikkelsen i sin karakteristik af sætningsudtrykkene faktisk tyr til indholdsbeskrivelser: Den ubestemte sætning har intet "virkeligt (realt) grundled", og dette må sigte til det begrebslige indhold og ikke bare til subjektets navneagtige karakter. Navneagtig karakter har nemlig også det formelle eller grammatiske grundled *det* i fx *det er lyst*. Mikkelsen kan således kalde *det* for grundled på grund af dets navneagtige karakter, men dernæst for ubestemt grundled fordi *det* ikke viser hen til en genstand eller en kategori. Derimod er *der* og *her* ikke navneagtige, men 'antyder blot grundledet', og formentlig sigter Mikkelsen hermed til deres funktion som udfylder af subjektets plads. Placering er imidlertid ikke nok for ham til at kalde dem for grundled, for han regner dem for biordsagtige og dermed uden for de ordklasser der kan bruges navneagtigt. At *det* og *der/her* står samme plads, gør dem efter Mikkelsens mening ikke til samme sproglige kategori.

Mening1	[Bestemt sætning]
et begreb om en ting...	et realt grundled
et begreb om virksomhed	et udsagnsord i hovedmåde

⁵ I registeret til 2. udgave af Dansk ordføjningslære (1975) er 'bestemt sætning' ikke registreret som opslagsord, men Mikkelsen taler side 21 om 'Omskrivning til bestemt sætningsform' i eksempler som *at møde i kjole er ikke nødvendigt*.

Mening2	Ubestemt sætning
intet begreb om ting	intet realt (forankrende) grundled, men erstatning for grundled på dettes plads.
	(<i>det</i> : navneagtigt → formelt grundled, fx: <i>det er lyst</i>)
	(<i>der</i> : antyder blot grundledet, fx: <i>der er mørkt i stuen</i>)
et begreb om virksomhed osv., men det henføres ikke til nogen bestemt ting	et udsagnsord i hovedmåde

Tavle 2. Mikkelsens sætningstypologi

Mikkelsen skelner således mellem ubestemte sætninger med *det*, som har ubestemt grundled (DO: 12), og ubestemte sætninger med *der*, som så er 'sætninger uden grundled, men med *der* på grundleddets plads' (DO: 14). Man savner her naturligvis en forklaring på hvorfor den fælles funktion 'at udfylde grundleddets plads' ikke er en relevant funktion der kunne samle to typer til en, og det er heller ikke klart hvad det vil sige at det formelle *det* er navneagtigt, når det ikke har nogen denotativ eller refererende funktion. Her synes tradition og etymologi at være afgørende: *det* har pronominal oprindelse, mens *der* (og *her*) er proadverbiale.

4. Ubestemt formede sætninger.

Mikkelsen skelner i næste omgang mellem ubestemte sætninger og ubestemt formede sætninger, jf. tavle 3. De ubestemt formede sætninger er sætninger der indledes med *det* (DO: 19ff) eller *der/her* (DO: 22ff), men som faktisk udtrykker et begreb om en ting eller et andet navneagtigt forhold.

Mening 2
Ubestemt sætning det: <i>det er lyst</i> der: <i>der er mørkt i stuen</i>
Ubestemt formet sætning det: <i>det er ikke nødvendigt at møde i kjole; det er en skam at du er så doven</i> der: <i>der gik ild i spånerne; snart efter opstod der en heftig storm</i>

Tavle 3. Ubestemte og ubestemt formede sætninger

Ubestemt formede sætninger med *det* er hvad GDS kalder eksplikatkonstruktioner med *det* som katafor (GDS XIII § 10; XIV § 7) for et led der udtrykker subjektsreferenten.

- (5a) *det* er ikke nødvendigt *at møde i kjole*
 (5b) *at møde i kjole* er ikke nødvendigt
- (6a) *det* er en skam, *at du er så doven*
 (6b) *at du er så doven*, er en skam

Ligheden med de ubestemte sætninger er forekomsten af *det*, og så igen det forhold at denne type sætninger også var subjektsløse i ældre nordisk. I (7) er der ganske vist to kataforer (*swa* 'således') der begge viser hen til en *at*-sætning, men dem vil Mikkelsen næppe acceptere som subjekter, da de jo er (pro)adverbialer og ikke har nominal værdi, jf. hans ræsonnement om *der/her* ovenfor.

- (7) Æn vm swa can comma at hand warthir swa huggen at ma inkte aff nyda.
 'Men hvis (det) kan gå sådan at en hånd får hug således at [man] ikke kan gøre brug af (den)'
 SkA&O 99, 4-5

Ubestemt formet sætning med *der* dækker over den klassiske *der*-konstruktion.

- (8a) *der* gik ild i spånerne
- (8b) snart efter opstod *der* en heftig storm

Igen er disse ubestemt formede sætninger udtryk for meninger med en tingsforestilling, men denne udtrykkes ikke gennem subjektet. Mikkelsen skriver (DO: 23): ”At det egentlige grundled i disse sætninger ikke umiddelbart opfattes som grundled, kan ses af at det står i afhængighedsfald hvor denne form findes: *Der er dem, der mener det.*” I tidligere sprog har dette led dog stået i nominativ, som i *Der findes også de, der dømme anderledes* (Holberg), og Mikkelsen fortsætter: ”Levninger heraf har i skriftsproget holdt sig lige til vor tid: *Der ere de, der vel ikke aldeles benægte dette Evangelium* (Martensen, hos hvem” – og nu kan Mikkelsen ikke dy sig – ”følgende mærkelige blanding af gammelt og nyt forekommer: *Der ere dem som o.s.v.*)”(DO: 23).

De ubestemt formede sætninger med *der* udtrykker altså deres begreb om en ting gennem objektet, ikke gennem et subjekt. Denne forestilling knyttes til verbalhelheden (udsagnsleddet og dets adled), og Mikkelsen kan således næppe mene at det egentlige subjekt er sætningens prædikationsbase (subjectum i etymologisk forstand, det grundlag *der* prædiceres om). En moderne måde at karakterisere ligheden på ville være at tale om tilskrivning af samme semantiske rolle, jf. (9ab), *der* begge har neutral rolle, med (9cd), *der* har agent:

- (9a) *der* ligger *en pakke* (neutral rolle) til Dem
- (9b) *pakken* (neutral rolle) ligger til Dem
- (9c) *der* arbejder *kun 2 mand* (agent) i trykkeriet
- (9d) *kun 2 mand* (agent) arbejder i trykkeriet

5. Kategorialt subjekt og aktualsubjekt.

Som udgangspunkt for den videre diskussion vil jeg skelne mellem to vigtige funktioner i det moderne danske subjekt:

- Kategorialt subjekt
- Aktualsubjekt

Det kategoriale subjekt (dvs. subjektet som bidrag til opbygningen af en prædikation) er den form for forankrende subjekt Mikkelsen taler om: Bestemt sætning har reelt grundled, jf. tavle 2. Aktualsubjektet definerer jeg som subjektets bidrag til etableringen af illokutionær ramme, dvs. som angivelse af den ramme modtageren skal søge sproghandlingsværdien indenfor, jf. GDS XI § 8 og XVIII § 3.2. Eksempler der viser denne funktion, er fx:

- (10) Der kom en Soldat marcherende henad Landeveien
 (11) Kom der en soldat marcherende hen ad landevejen?

Denne pointe er mindre tydelig hos Mikkelsen der ikke har en eksplicit topologi, men det er opkomsten af den illokutionære ramme-funktion der viser sig i den stigende anvendelse af 'formelt grundled'. Mikkelsen siger at "I Dansk er brugen af grundled tiltaget i omfang" (DO: 11) og sigter til to hovedtyper:

- omtolkning af ældre subjektsløse konstruktionstyper til subjektskonstruktioner, som i: *mig drømde* (Chr. P) > *jeg drømde*; *hanum var æi loghlica stæfnt* > *han blev ikke indstævnet lovligt*, jf. eksemplerne (3ab) og (4ab). (DO: 11-12)
- indførelse og udbredelse af formelt grundled (det og der) hvor der ingen subjektsreferent er. "I gammeldansk begyndte mangelen af et formelt grundled at føles, især hvor omsagnet stod først i sætningen: *Glimtede af deres skjolde og hjelme* > *Thet glymde aff theris skiøllæ oc hielme*" (DO: 18).

Mikkelsen lægger mærke til at forholdet mellem *det* og *der* ikke svarer helt til moderne dansk: *Det er ringet sammen* (Plade); *der tordnede* (Holberg). En anden iagttagelse er at der er systematisk kronologisk forskel på hvornår det formelle subjekt indføres. Mikkelsen siger at "Hvor *det* ikke står først i sætningen, mangler det ofte lige op til vor tid: *Hand fick tidende huorledis til vaar gaaet* (Vedel); *Hvorledes med hende er tilgaaet* (Blicher)" (DO: 18). Formuleringen er ganske vist ikke videre præcis, for det kan ikke dreje sig om hvorvidt *det* eller *der* er placeret på førstepladsen i hovedsætninger (altså i fundamentfeltet). Efter hvad jeg ved, kan man ikke dokumentere en

fase hvor *det* og *der* kun kan stå i fundamentfeltet – i modsætning til reglerne for brugen af *það* i nysislandsk.⁶

- (12a) Det glimtede fra deres skjolde
 (12b) Glimtede det fra deres skjolde?

At dette er slutresultatet i nydansk, er der jo ingen diskussion om, heller ikke om hvad Blicher har haft. Pointen i Mikkelsens eksempler er at udviklingen er senere i bisætninger, hvor subjektet netop ikke har nogen funktion i angivelse af illokutionær ramme, altså ikke er aktualsubjekt. Hvad angår *det* og *der* som subjekt, kommer funktionen som aktualsubjekt i hovedsætninger (af Diderichsens vsa-type) altså først, og dernæst generaliseres positionen til bisætninger, en proces der rækker ind i vor tid, hvor *der* (evt. også *her*) generaliseres til relativsætninger indledt med *som* (eksempler fra GDS XIV § 10.1):

- (13) Han bør lytte mere til det bagland som *der* skal sørge for at han har et stærkt socialdemokrati bag sig. DR 2 30.10.1997 22.30
 (14) ja så jeg kom aldrig på en skadestue # men jeg oplevede noget andet som~ £ m- som der heller ikke var sjovt. BySoc⁷

Udviklingen som beskrevet af Mikkelsen går altså mod indførelse af obligatorisk subjekt: I bestemte sætninger i form af omtolkning af subjektsløs konstruktion til subjektskonstruktion, i ubestemte sætninger i retning af obligatorisk udfyldning af subjektspladsen med et *det* eller *der*.

Efter min opfattelse kaster det altså lys over denne proces at skelne mellem to hovedfunktioner i det nydanske subjekt: (a) kategorisk subjekt, et referentielt subjekt der er sætningens prædikationsbase, og (b) aktualsubjekt, den funktion et subjekt

⁶ På islandsk kan formelt subjekt i form af *það* ikke stå andre steder end på indlederpladsen. Man har *það rigndi* 'det regnede', men ikke **þá rigndi það*. Se Þráinsson (2005: 32-33)

⁷ BySoc står for Projekt Bysociolingvistik. Adresse: <http://bysoc.dyndns.org/> £ står for 'pause' (pund for pause), ~ for 'tøven' (tilde for tøven), # for 'pause udfyldt med vejrtrækning' (havelåge for hhhh), XY-, som fx i m-, står for 'ufuldstændigt ord'; bruges fx til at notere stammen og selvfølgelig.

har, når det ved sin placering bidrager til at angive sætningens illokutionære ramme som konstaterende (fremsættende) eller spørgende. Et referentielt subjekt har begge funktioner og er derfor både kategorisk subjekt og aktualsubjekt. Et ikke-referentielt subjekt i ubestemte (tetske) sætninger er kun aktualsubjekt.

6. Strukturen i ældre nordisk

Det ældre sprog havde ikke disse træk som konstituerende sætningstræk. Subjektet er ikke kategorisk, dvs. kodet som prædikationsbase. Dette sandsynliggøres ved dets relativt frie placeringsmuligheder. Det kan stå i mindst 4 forskellige positioner⁸, og dette betyder formentlig at dets informationsstatus som baggrundsled eller (muligt) fokusled angives ved ledstilling, og at subjektet således ikke er grammatikaliseret som baggrundsled.

Subjektet er heller ikke aktualsubjekt, for kodningen af tomt fundamentfelt er en anden i det gamle sprog med dets kohæsive funktion end i det moderne hvor det sammen med subjektet angiver illokutionær ramme og modus. I (15) ser vi nærmere på eksempel (1) i dets kontekst:

(15) Nú er gengit inn nökkut fyrir hlióðliga ok þangat at sem Vésteinn hvílir (...) Eigi finnr hann fyrr en hann er lagðr spióti fyrir brióstit svá at stóð í gegnum hann. En er Vésteinn fekk lagit, þá mælti hann þetta: “Hneit þar”, sagði hann ok því næst gekk maðrinn út.

’Nu lidt før dag gry bliver der gået stille ind og derhertil hvor Vesteinn sover. Han mærker intet før end han får stødt et spyd i brystet således at (det) stod lige igennem ham. Men da Vésteinn fik stødet, da sagde han dette: ‘Der ramte (det) hårdt’, sagde han, og dernæst gik manden ud.’

Gísla saga, 19-20.

Dette tekststed viser tre forskelle mellem moderne skandinavisk og ældre nordisk.

⁸ En redegørelse for subjektets placeringsmuligheder kan findes i Heltoft 2011 og 2012.

- (a) I sætningen *Nú er gengit inn* er der intet led der betegner referenten der går ind, men dette led er syntaktisk nedskrevet og ikke realiseret, en velkendt mulighed i passiv; der er heller ingen markering af subjektets placering – noget der ville være obligatorisk i de moderne skandinaviske sprog: ‘nu bliver der gået ind’.
- (b) Et anaforisk subjekt kan udelades som i *hann er lagðr spióti fyrir briósttit svá at stóð í gegnum hann*, dvs. subjektsreferenten for verbalet *stóð* er nævnt i konteksten: *spióti* ‘med et spyd’, men den har intet udtryk som selvstændigt led i sætningen. Anaforiske subjekter er obligatoriske i nydansk, men i det ældre sprog var et anaforisk subjekt ikke obligatorisk, og i tilfælde som dette må læseren finde subjektsreferenten uden anden grammatisk hjælp end personbøjningen i verbet *stóð* (1/3. person).
- (c) Vésteinn's dødsreplik: *Hneit þar* har heller intet subjekt og heller ingen sproglig kontekst referenten kan findes i. Eksemplet viser at udeladelse også kan ske, når referenten skal findes i situationskonteksten. Vésteinn giver i sin replik ingen anden kontekst end situationen.

Muligheden for udeladelse af referentangivelser (nominaler udtrykt ved nul) gælder ikke blot subjektet, men også objekter og styrelser for præpositioner. Denne gang med et eksempel fra den ældste større tekst vi har på dansk, Skånske Kirkelov:

- (16) *æn vm af hanum repas.*

‘men hvis (den = jorden, et jordstykke) rebes fra ham ...
hafui fore giorth arfuathe sinu
 have (præs konj) forgjort arbejde (dat) sin (dat)
 ... skal (han) have forgjort sit arbejde ...
oc vm sathe
 og hvis så (præt)
 ... og hvis (han) såede (den), ...
sæth sinnj
 sæd (dat) sin (dat)
 ... sin sæd’

altså: 'og hvis han såede den, skal han have forgjort sin sæd'
SkKI, CCD III, B 74 103r

Man kan bemærke subjektundladelsen (nul-subjektet) i sætningen *æn vm af hanum repas*, hvor der kunne have stået *iorth* eller *iorthin* 'jordstykket', men altså ikke skal. Men det vigtigste eksempel er *vm sathe* 'hvis (han) såede (den)' hvor både subjekts- og objektsreferent skal findes i konteksten. Subjektsreferenten må konstrueres anaforisk: Det er retssubjektet i retsreglen, betegnet andetsteds i eksemplet med *hanum*, objektsreferenten må findes – ikke anaforisk, men kataforisk – gennem leddet *sæth sinni* 'sin sæd', et nominal i dativ styret af verbet *fore giorth* 'forgjort, sat over styr', sideordnet med leddet *aruathe sinu* 'sit arbejde'. Sætningen *vm sathe* har således en parallel med eksplicitte nominaler, og denne parallel kan rekonstrueres som *vm han sathe sæth sina*, med leddet *sæth sina* i akkusativ.

Hverken subjektet eller objektet er således obligatoriske i ældre nordisk, og dette træk gælder i øvrigt for alle nominaltyper, inklusive dem der er styret af præpositioner. Man kan sammenligne med følgende eksempel, der ligeledes er skånsk (undladte subjektsanaforer er vist med skarp parentes "[]", undladte styrelser for præpositioner med rund parentes "()").

- (17) *Æn vm swa can comma at hand warthir swa huggen*
Æn vm swa can comma at hand warthir swa huggen
 Men hvis det kan gå sådan at en hånd får hug ...
at ma inkte aff nyda. oc sidir tha a
 at [] ma inkte aff () nyda. oc sidir tha⁹ a ()
 ... således at man ikke kan gøre brug af den og den alligevel
 sidder fast på (den, dvs. armen), ...
tha bøde fore fierthunga manbødir
 tha bøde [] fore () fierthunga manbødir
 ... så skal man bøde fjerdedels mandebøder for det.
 SkA&O, 99 4-6

- (18) *Thær han hørde, thæt han hafde enugh vegh mæth Dane,*
 Da han hørte at han ingen vegne kom med danskerne, ...

⁹ = tho 'dog'

tha for han veldeligh till konnungs sistær

... konnungs sistær

... da tog han med magtopbud til kongens søster ...

oc gjorde mæth brollupp oc gik ii sengh mæth.

oc gjorde mæth () brollupp oc gik ii sengh mæth ().

... og gjorde bryllup med hende og gik i seng med hende.

Rydårbogen Tekst III, Dma 222, 74-76

Så længe vi taler om ældre nordisk, er der således næppe grund til at betragte undladt subjektsanavor som noget særligt i forhold til undladelse af andre nominale anavorer.

6.1. Subjekt og non-konfigurationelle træk i ældre nordisk.

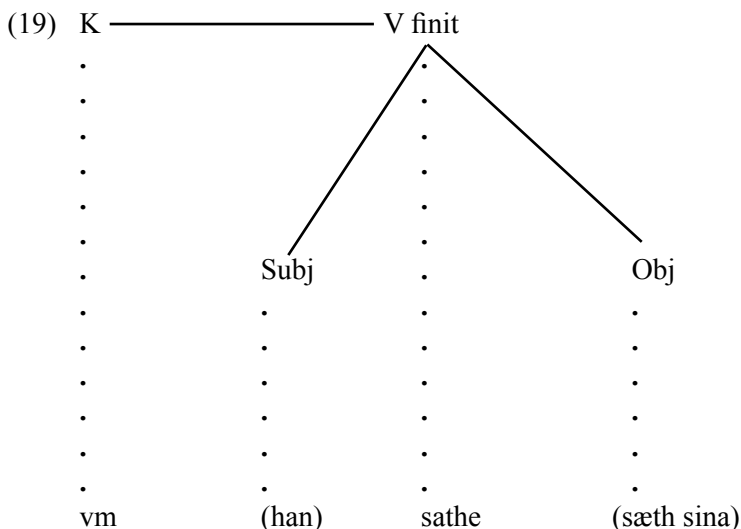
Muligheden for undladelse af anavorer er et gammelt indoeuropæisk træk i sproget. Inden for syntaktisk typologi regner man det for et træk der hører til en syntaktisk type der kaldes non-konfigurationelle sprog (Baker 2001), og formentlig har indoeuropæisk været af denne type. I ældre nordisk er nul-nominaler det tydeligste bevarede træk af non-konfigurationel sætningsbygning, se nedenfor.

I nydansk (og nyere skandinavisk i det hele taget) er subjektet en obligatorisk del af sætningsbygningen, og det betyder at sætningen konstitueres gennem neksus (katatakse, dvs. gensidig styring) mellem subjekt og finit bøjningsform i verbalet. Relationen mellem verbalet og et objekt er derimod ensidig styring, således at verbalet styrer objektet.

Således konstitueres den ældre nordiske sætning ikke, og der er ikke neksus mellem subjekt og finit verbalform. Gengivet i notationen fra GDS får subjekt og objekt samme syntaktiske status: De styres begge af verbet, mens der er neksus mellem prædikationen og konjunktionen *vm*.

I (19) betyder 'skrå linje' at den øverste kategori styrer den nederste, og dette svarer helt til traditionel dependensgrammatisk notation (Tesnière 1969, Nikula 1986). Derimod betyder 'vandret linje' at de to kategorier styrer hinanden gensidigt (GDS I, § 27 og § 32). For at danne en bisætning kræves der både en konjunktion og en prædikation.¹⁰

¹⁰ Beskrivelsen er forsimplet. Bl.a. forudsættes det at indlederpladsen i sætningen ikke er tom. Spørgeformede konditionalsætninger er i øvrigt ikke indlysende eksempler på bisætninger.

Dependensanalysen peger på at man ikke kan skelne mellem subjekt og prædikatskelhed (mellem NP og VP) i ældre nordisk, og det strider mod de grundlæggende antagelser i den generative grammatik og dens applikationer på nordisk materiale (Platzack 2010). Blandt de få der har foreslået en analyse der ikke giver subjektet særstatus, er Jan Terje Faarlund (1990, kap. 4.3), der netop omtaler den manglende NP–VP-struktur som et non-konfigurationelt træk.¹¹ Blandt hans argumenter er det distributionelle forhold at ældre nordisk dårligt kan have V + bestemmelser samlet på førstepladsen, men kun verbalet selv:

(20) *Felt hefir hon þá menn*
 skjult har hun de mænd
 'hun har skjult disse mænd'

'(21) *Þurfa muntu, Þjálf, at leggja þik meir fram*'
 behøve må-nok-du Tjalve, at lægge dig mere i selen
 'lægge dig mere i selen, Tjalve, bliver du nok nødt til'.

¹¹ Faarlund har senere igen forladt dette synspunkt. Jeg ved ikke hvorfor.

Her har jeg dependens som indfaldsvinkel, men Faarlunds argument peger i samme retning, nemlig at der ikke kan argumenteres for at ældre nordisk har en verbalhelhed (VP-konstituent).

Nul-nominaler er således det vigtigste træk der er bevaret af non-konfiguraliteten i nordisk. Tre vigtige områder viser non-konfiguralitet, nemlig:

1. Diskontinuerte konstituent
2. Topik-konstruktion
3. Nul-nominaler

For at gøre billedet af de ældre nordiske sprog mere komplet kan jeg kort give eksempler på de to første træk:

- (22) *Hus oc bol fæ gange swa allum til skiftis*
 huse og løsøre skal gå således al (dat plur) til skifte
 'huse og løsøre skal gå således til skifte for alle ...
rætum arfw m sum log æra.
 ret (dat plur) arving (dat plur) som loven er
 ... rette arvinger som loven er.'
 SkL tekst II, 209, 5-6

Dette er et eksempel på diskontinuert ledopbygning, som det er kendt fra ældre indoeuropæiske sprog som latin, græsk og sanskrit. Leddenes indre sammenhæng sikres ved kongruens i kasus, genus og numerus, og ikke ved kontiguitet. I moderne vesteuropæiske sprog er leddene klart kontinuerte og bygger på kontiguitet, med enkelte (vægtbetingede) undtagelser. I disse sprog danner leddene grupper, som det hedder i de franske tradition fra Meillet (1937: 356-65), og ældre nordisk er på et trin hvor kontiguiteten er blevet det normale, og hvor man kun finder relativt få undtagelser i prosatekst.

Derimod er det tredje træk, topik-konstruktion, stadig produktivt i ældre nordisk, og følgende passage fra *Jyske Lov* er et førsteklases eksempel herpå:

- (23) *Hwa sum hauær lengi sløkæfrith i gard meth sich oc ganger openbarlic meth at souæ oc hauær las oc lykki. oc søker atæ oc dryc meth openbarlæk i thre winter hun skal wæræ athelkonæ oc ret husfrø.*

'i det tilfælde at nogen (egl. 'den som') i lang tid har en konkubine i gården hos sig og åbenlyst sover med hende og har lås og slå (med hende) og åbenlyst søger mad og drikke med (hende) i tre vintre), (da gælder at) hun skal være ægtehustru og retmæssig husfrue.'

JyL, CCD X, C 37 13r

Strukturen virker anakolutisk fra et moderne synspunkt, men er det næppe. Pointen er at man kan gøre et led der ikke har syntaktisk sammenhæng med sætningen, til dens topikled (Li & Thompson 1976, Chafe 1976; om ældre nordisk Dyvik 1980). Topikleddet er en del af de illokutionære relevansbetingelser for ytringen, og strukturen 'den som længe har en frille hos sig ... hun skal være ægtehustru' skal forstås i betydningen: 'når talen er om den som længe har en frille hos sig ... så gælder at hun skal være ægtehustru ...'.

Følgende eksempel fra *Sjælens Trøst* viser at topikledet kan stå i nominativ, uden hensyn til den tilsvarende referents ledfunktion i selve sætningen. Formen *alle* er nominativ, men nul-nominalet i hovedsætningen er direkte objekt:

- (24) *al divr oc alle fughla oc alt thæt som kryba can vpa jordhene,*
 al (nom/akk) divr oc alle (nom) fughla oc alt thæt som kryba
 can vpa jordhene,
 'alle dyr og alle fugle og alt det som kan krybe på jorden, ...
tha ledh vt af arkene
 tha ledh [] vt af arkene
 ... (om dem) så (siger jeg): led (dem) ud af arken.'
 Sjt 36,31 - 37,1

6.2. Ældre nordisk har ikke aktualsubjekt.

Subjektet i ældre nordisk er ikke aktualsubjekt. Det har ikke en fast position som i moderne skandinavisk, men kan stå mindst fire forskellige steder i sætningen. Her fremhæver jeg at subjektet kan stå efter objektet, men før infinitivet:

- (25) *Warthær thræli hand af hoggin. bôte ...*
 bliver (sing) træl (dat) hånd (nom sing) af hugget(nom sing)
 bøde ...
 'får træl(len) hugget en hånd af, skal (den som huggede den af),
 bøde ...'
 SkL, CCD III, B 74 63r

Subjektet *hand* kongruerer med prædikativet *hoggin* i kasus og numerus (nom.sg) og styrer prædikativet i femininum. I (26) står det anaforiske objekt umiddelbart efter det finitte verbal, og subjektet *kunung* står mellem nægtelsens plads (udfyldt med *hwærkin* 'hverken') og infittet *nøthæ* 'tvinge'.

- (26) *oc thæræ ma han hwærkin kunung*
 oc thæræ ma han (akk) hwærkin kunung (subj)
nøthæ til oc ængin landz ræt
 nøthæ (infinit) til oc ængin landz ræt (subj)
 'og dertil kan hverken kungen eller nogen landslov tvinge ham'
 EL 75, 6-8

Bemærk hvorledes man i oversættelsen er nødt til at placere subjektet på den nu obligatoriske subjektspads og placere det anaforiske pronomen i indholdsfeltet. Det princip der styrer placeringen i (26), er fordelingen af leddene på sætningens informationsbaggrund og informationsfokus, se Heltoft 2003. Et objekt kan stå før et subjekt, hvis subjektet som her er et fokusled. Pronomenet *han* er objektet, der angiver det baggrundsemne der tales om, og informationen om denne referent er at 'man ikke kan tvinge' ham, med speciel fremhævelse af de to der ikke kan: kongen og den lokale ret, sætningens fokuserede subjekter. I dette lys kan vi også bedømme Mikkelsens eksempel fra Snorres Edda (DOs. 10):

- (27) *Ok óx honum ásmegin*
 og vokse (præt) ham (dat) gudekraft (nom)
 'og han voksede i gudestyrke'

Til analyse af informationsfordeling i sætninger har man brug for mere kontekst end Mikkelsen giver. Mikkelsens eksempel er reduceret fra (28):

- (28) *Hann spennir sik megingiörðum ok óx honum ásmegin*
 Hann spennir sik megingiörðum ok (tomt F) óx (vf) honum
 (dat) ásmegin (nom = subj)
 'Han spænder sig med styrkebæltet (dvs. spænder styrkebæltet på sig), og (så) voksede hans gudekraft'
 Edda 51, 1-2.

Baggrundsleddet i (27) er *honum*, og dette led er ikke subjekt, men en possessiv dativ. Subjektet er *ásmegin* 'gudestyrke' og samtidig fokusleddet. Eksemplet viser hvorledes andre led end subjektet kan være baggrundsinformation eller udgangspunktet for prædikationen. Det viser også hvorledes subjekter uden videre kan stå på en senere plads i sætningen og derved blive en del af sætningens nye information ved at stå i sætningens fokusdomæne eller eventuelt i dens slutning. Dette er i modsætning til moderne skandinavisk, hvor der skal særlige midler til at bringe et subjekt i fokus.

Subjektets frie placeringsmuligheder viser sig også ved at 'tomt eller udfyldt fundamentfelt' ikke kræver at subjektet står umiddelbart postverbalt. Jeg vil fremhæve det forhold at tomt fundamentfelt kan bruges i andre betydninger end i nydansk, nemlig i kohæsiv funktion i det man traditionelt kalder konnektiv inversion. Vi kan igen bruge Snorres Edda, og her findes der et parallelt eksempel der ikke har konnektiv inversion:

(29) *Annan grip á hann beztan: megingiarðar, ok er hann spennir þeim um sik,*

'Den anden kostbarhed han har, er den bedste: styrkebæltet, og når han spænder det om sig ...

þá vex honum ásmegin hálfu.

þá vex (vf) honum (dat) ásmegin (nom = subj) hálfu (dat).

da vokser hans gudestyrke med det halve.'

Edda 27, 19-21.

Formuleringen i (29) angiver en tidsrelation *er ... þá* 'når ..., så', som i tekstens sammenhæng skal forstås som en årsagsrelation. Eksempel (27)-(28) har konnektiv inversion (tomt fundamentfelt i fremsættende sætning') og skal forstås på samme måde som (29), men forholdet udtrykkes mere abstrakt. Den konnektive inversion angiver ikke tid og årsag, men angiver blot at sætningen har en kohæsiv relation til en anden sætning, normalt den umiddelbart forudgående. Denne ledstillingsmulighed findes også ned i yngre middeldansk¹²:

¹² Muligheden fortsætter ned i ældre nydansk tid og er fortsat til stede hos Holberg.

(30) ... tha kom Sterkaddræ tel thet brødløph oc ville forderuæ Suertings søner, at the skullæ ey nødæ koningin tel at hauæ Suertings søster til drodhning, oc togh han met sek tre stenæ j sin hand oc ladæ tøm j sin barm ...

'... da kom Stærkodder til det bryllup og ville gøre det af med Svertings sønner således at de ikke skulle kunne tvinge kongen til at tage Svertings søster til dronning, og (**til det formål**) tog han med sig tre stene i sin hånd og lagde dem ind på brystet'

Krøn 210, 17-21

(31) Hiæruard blæf stakket stund kuning, ikkæ længær æn fra a morghenæn oc til prim tiit. Slo hannum Haki Hamundsson i hiæl oc wort kuning i Danmarch.

'Hervard forblev kun konge en stakket stund, ikke længere end fra om morgenen og til morgenbønnen. Hage Hamundsen slog ham (**nemlig**) ihjel og blev konge i Danmark'.

Rydårbogen tekst II, Dma 181, 35-37.

Ved oversættelse af konnektiv inversion må man specificere den sammenhæng inversionen angiver. Konstruktionen er i sig selv underbestemt, og man må skønne efter konteksten hvilken relation der menes. Jeg har indsat mine forslag i parentes i (28), (30) og (31), sat med halvfed.

Betegnelsen konnektiv inversion¹³ forudsætter vistnok at subjektet står lige efter verbet, men det behøver det faktisk ikke, som (28) og (31) viser. Sammenbindingsfunktionen kan således angives med det tomme fundamentfelt alene, og subjektet bidrager ikke.

Subjektet er altså ikke kodet som aktualsebjekt i ældre nordisk.

7. Konklusion.

Kristian Mikkelsens sætningstypologi er en god baggrund for en analyse af forholdet mellem ældre nordisk og yngre dansk subjektsstruktur. Hans beskrivelse af ældre nordisk skelner mellem sætninger med subjekt og subjektsløse sætninger, og sidstnævnte er

¹³ Tomt fundamentfelt betyder således ikke det samme i ældre nordisk som i nydansk. En fremstilling af den semantiske forskel kan man finde i Heltoft 2011 og 2012.

enten sætninger hvor subjektreferenten ikke er nævnt, eller sætninger helt uden subjektsargument. Denne beskrivelse lader sig forene med en opfattelse af ældre nordisk hvorefter disse sprog bevarer væsentlige træk af ældre indoeuropæisk, non-konfigurationsel sprogttype: nominal fakultativitet og grammatikaliseret topikled. Den afviger derimod fra generative beskrivelser, hvor der i alle tilfælde regnes med en form for underliggende subjekt.

Mikkelsens beskrivelse af nydansk sætningstruktur svarer til kategorisk subjektsstruktur (GDS XI § 5): Subjektet betegner en referent som er udgangspunktet for en prædikation med verbet og dets bestemmelser som prædikatskelhed. Prædikationen forankres (bestemmes) gennem subjektet, og sætningstypen er dermed 'bestemt' sætning.

Sætninger uden subjektreferent kaldes ubestemte sætninger og ubestemt formede sætninger. Mikkelsen beskriver deres opkomst som en generalisation af den bestemte sætnings form, dvs. der udvikles et obligatorisk subjektsled.

Hovedindsigten hos Mikkelsen er således at den kategoriske sætningsstruktur er en historisk nyskabelse, specifik for nydansk. Derimod falder subjektets funktion som aktualsubjekt ikke på plads for ham.

Kilder

CCD = Corpus Codicum Danicorum Medii Ævi. Redigenda Curavit J. Brøndum-Nielsen, Erik Kroman. Vol. I-X (alt der udkom). København: Ejnar Munksgaard.

CP Æsop = Æsops Levned og Fabler I. Facsimileudgave. Udgivet af Bengt Holbek. København: J. H. Schultz Forlag, 1961.

DgL = Danmarks gamle Landskabslove, udg. af Johs. Brøndum Nielsen mfl. København 1933-.

Dma = Danmarks middelalderlige Annaler, udgivet ved Erik Kroman. Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. København 1980.

Edda = Snorri Sturluson. Edda. Gylfaginning og prosafortællingene av Skáldskaparmál, utgitt av Anne Holtmark og Jón Helgason. Tekster og lærebøger til universitetsbrug. A. Tekster. Bd. 1. København: Ejnar Munksgaard. 1968.

EL = Eriks Lov efter DgL V.

Gísla saga = Gísla saga Súrssonar, udg. af Agnete Loth. Nordisk Filologi.

- Tekster og lærebøger til universitetsbrug. A. Tekster. Bd. 11. København: Ejnar Munksgaard. 1956.
- Griseldis = Griseldis 1592. Danske Folkebøger fra 16. og 17. Århundrede, udg. af J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik og R. Paulli. Ottende Bind. 1920.
- JyL = Jyske Lov efter CCD X, C 37.
- Krøn = Gammeldanske Krøniker v. M. Lorenzen. København 1887-1913.
- Palladius = Visitatsbogen. Peder Palladius Danske Skrifter V, udgivet for Universitets-Jubilæets danske Samfund af Lis Jacobsen. København 1925.
- SjT = Sjælens Trøst (Siæla Trøst) 1-2, udg. af Niels Nielsen. Universitets-Jubilæets danske Samfund. København: Schultz, 1937-52.
- SkA&O = Skånske Arvebog og Orbodemål efter DgL VII, tekst 1.
- SkKl = Skånske Kirkelov efter CCD III, B 74.
- SkL = Skånske Lov efter CCD III, B 74.
- SkL tekst II = Skånske Lov efter DgL I, 1, tekst II.
- Syv Mestre = De syv vise Mestre 1591. Danske Folkebøger fra 16. og 17. Århundrede, udg. af J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik og R. Paulli. Andet Bind 1916.

Litteratur

- Baker, Mark: Configurationality and polysynthesis, i: M. Haspelmath, E. König, W. Östereicher, og W. Raible (red.): *Language Typology and Language Universals: An International Handbook*, vol. 2, s. 1433-41. Berlin og New York 2001.
- Chafe, Wallace S.: Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View, i: Charles N. Li (red.), s. 25-55.
- Dyvik, Helge: *Om definisjonen av tema og rema*. Eigenproduksjon nr. 8. Institutt for lingvistik. Universitetet i Bergen. 1980.
- Faarlund, Jan Terje: *Syntactic Change*. Toward a Theory of Historical Syntax. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 50. Berlin og New York 1990.
- Hansen, Erik, og Lars Heltoft: *Grammatik over det Danske Sprog 1-3*. Odense 2011.
- Heltoft, Lars: Recasting Danish Subjects - Case System, Word Order and Subject Development, i: Jan Terje Faarlund (red.): *Grammatical Relations in Change*, s. 171-204. Amsterdam 2001.
- Heltoft, Lars: Iconic and categorical focus systems in Scandinavian, i: Jorunn Hetland og Valéria Molnar (red.): *Structures of focus and grammatical relations*, s. 43-87. Tübingen 2003.
- Heltoft, Lars: Word order change as grammaticalisation. Paradigm structure and change in Scandinavian, i: Jens Nørgård-Sørensen, Lars Heltoft og Lene Schøsler, s. 171-235. Amsterdam 2011.

- Heltoft, Lars: Fra kohæsiv til modal topologi. Konnektiv inversion som udgangspunkt for en analyse af skandinavisk topologi, i: Hans-Olav Enger, Jan Terje Faarlund og Kjell Ivar Vannebo (red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012*, s. 133-149. Oslo 2012.
- Holmberg, Anders og Christer Platzack: *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. New York og London 1995.
- Li, Charles N. (red.): *Subject and Topic*. New York 1976.
- Li, Charles N. og Sandra A. Thompson: Subject and Topic: A New Typology of Language, i: Charles N. Li (red.), s. 457-489.
- Meillet, Antoine: *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*. Alabama linguistic and philological series 3. Forge Village, Mass. 1964 [1937].
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. København 1911.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. 2 udgave. København 1975.
- Nikula, Henrik: *Dependensgrammatik*. Lund 1986.
- Nørgård-Sørensen, Jens, Lars Heltoft og Lene Schøsler: *Connecting Grammaticalisation*. Amsterdam 2011.
- Platzack, Christer: *Den fantastiska grammatiken*. En minimalistisk beskrivning av svenskan. Nordstedts 2010.
- Sigurðsson, Halldór A.: Argument-drop in Old Icelandic, i: *Lingua* 89, 1993, s. 247-280.
- Tesnière, Lucien: *Éléments de syntaxe structurale*. 2. udgave. Paris 1969.
- Thráinsson, Höskuldur: 2005. *Setningar*. Handbók um setningafræði. Íslensk tunga III. Reykjavík 2005.

Mikkelsens tillægssald i et generativt perspektiv

Per Anker Jensen

Artiklen undersøger i et generativt syntaktisk og kompositionelt, leksikalsk semantisk perspektiv den funktions- og begrebsanalyse Kristian Mikkelsen præsenterer i *Dansk ordføjningslære* af kasusformen ”tillægssald”, dvs. genitiv. Mikkelsens karakteristik af tillægssaldsformen som en ”foransat vedføjelse” problematiseres, og der påvises et svagt eller helt manglende strukturbegreb i hans redegørelse. Det vises hvordan en generativ lingvistisk analyse kan kaste lys over de markante syntaktiske og semantiske forskelle mellem de forskellige typer af bestemmergenitiver som Mikkelsen inddrager.

Artiklens metode og argumentation bygger overvejende på de eksempler som Mikkelsen anfører. Derudover inddrages autentiske eksempler hentet fra Korpus.dk og via Google samt enkelte konstruerede eksempler. I den syntaktiske analyse arbejdes der ud fra en antagelse om et hierarkisk konstruktionsbegreb som grundlag for en kompositionel semantisk analyse.

Artiklen konkluderer at Mikkelsens begrebs- og funktionsbaserede analyse mangler blik for sammenhængen mellem struktur og betydning, og den problematiserer hans påstand om at de begrebsmæssige kendsgerninger er årsag, mens de formelle kendsgerninger blot er virkning. Jeg forsøger at vise at struktur og begreb må komplementere hinanden i den lingvistiske analyse og forklaringen af data, og at det ikke er frugtbart at give det ene aspekt forrang fordi man derved mister klarheden over hvad de sproglige udtryk hver især bidrager med til kompositionen af konstruktionernes betydning.

Based on a generative syntax and formal lexical semantics perspective, this paper investigates Kristian Mikkelsen’s functional and conceptual analysis of the genitive in Danish as presented in his seminal book *Dansk ordføjningslære (The Syntax of Danish)*.

Mikkelsen's characterisation of the genitive as a preposed nominal attribute is called into question and we demonstrate that a clear concept of structure is all but absent from his account. We demonstrate how a generative syntactic analysis is better suited to elucidate the crucial syntactic and semantic differences between the various types of determiner genitives which Mikkelsen presents.

The argument presented in the paper is primarily based on the examples laid out by Mikkelsen, supplemented by authentic examples culled from Korpus.dk and Google. A few constructed examples have been added, too. Methodologically, our syntactic analysis is based on hierarchical phrase structures as the foundation of a compositional semantic analysis.

1. Indledning

I sin polemik mod H.G. Wivels "positive grammatiske kendsgerninger" i forordet til *Dansk ordføjningslære* skriver Kristian Mikkelsen bl.a.:

Da sproget er det hovedmiddel, hvorved menneskene meddeler hverandre deres bevidstheds indhold, må sproglæren [...] først og fremmest tage hensyn til hvad der kan forstås, hvad enten dette har fået et hørligt eller synligt udtryk eller ikke. Foruden de fire grammatiske kendsgerninger, han¹ har opstillet, gives der andre der hverken kan høres eller ses, men kun opfattes ved hjælp af forstanden. Disse kendsgerninger er altså ganske vist ikke formelle, men de eksisterer dog lige så fuldt som de andre i det talte og det skrevne sprog, og det er på grundlag af dem, at de fleste grammatiske begreber dannes, mens de formelle kendsgerninger først kommer i anden række og sædvanlig forholder sig til de begrebsmæssige som virkning til årsag.

Så er banen kridtet op: De begrebsmæssige kendsgerninger er årsag, de formelle kendsgerninger er virkning.

Mikkelsens insisteren på det begrebsmæssiges forrang i forhold til det formelle er en udfordring for formelt orienterede lingvister, som jo forfægter det diametralt modsatte synspunkt, at formen netop er det der giver menneskesproget dets egenart. Jeg vil

¹ Dvs. Wivel.

tage denne udfordring op, og forsøge at vurdere svagheder og styrker ved Mikkelsens grundsynspunkt set fra mit generativt lingvistiske udgangspunkt. Mit perspektiv omfatter såvel formel syntaks som kompositionel og leksikalsk semantik.

Med hensyn til svagheder, trækker mine konklusioner i retning af at Mikkelsens begrebs- og funktionsbaserede udgangspunkt er vagt – om overhovedet – relateret til et begreb om syntaktisk struktur. Dette gør det til tider vanskeligt at se præcis hvad han siger om den semantik der knytter sig til komplekse udtryk.

På styrkesiden tæller hans fremhævelse af betydningen af det udsagte, det der skal ”opfattes ved hjælp af forstanden”. Inden for kompositionel og generativ leksikalsk semantik er dette et synspunkt vi i høj grad deler, og det er en kendsgerning at man er tvunget til at teoretisere om ”det udsagte” når man beskæftiger sig med konstruktioner hvis semantik involverer implicite betydningsrelationer, som fx substantivkomposita, konstruktioner med transitivt *have*, og det fænomen jeg fokuserer på i denne artikel, nemlig genitiven, som hos Mikkelsen optræder under betegnelsen ”tillægfsald”.

2. Tillægfsaldets form og funktion

I dette afsnit diskuteres tillægfsaldets form og funktion som disse fremstilles af Mikkelsen.

2.1 Tillægfsald realiseres af et bøjningsmorfem

Termen *tillægfsald* introduceres i §60 (Mikkelsen 1991: s. 160)², som behandler forholdsfaldene, dvs. kasus. Det hedder her: ”Af de to forholdsfald, navneordene har, bruges nævnefald i de allerfleste sætningsled, tillægfsald næsten altid når et navneord bruges som foransat vedføjelse ... og desuden i enkelte andre tilfælde.” Når Mikkelsen her taler om ”brugen” af nævnefald og tillægfsald, må det forstås som at der er tale om nogle bestemte ordformer af substantiverne og ikke blot endelserne. Dvs. at i et eksempel som (1) ses nævnefaldsformen af navneordet *dreng* brugt i grundledet og i (2) ses tillægfsaldsformen af samme navneord brugt som ”foransat vedføjelse”:

- (1) Drengen faldt
- (2) drengens hat

² Alle senere sidehenvisninger uden navn og årstal gælder Mikkelsen 1911.

Jeg tolker dette således at Mikkelsen opfatter *s* som en bøjningsform af navneord, dvs. en kasusendelse.

2.2 Funktionen 'vedføjelse'

For mit formål er karakteristikken af eksemplet (2), *drengens hat*, som "foransat vedføjelse" specielt interessant, og vi må derfor undersøge hvad Mikkelsen mener med at noget bruges som "foransat vedføjelse". Termen *vedføjelse* indføres i §24 (s. 62), hvor det hedder:

Når man vil bestemme en ting ved en af dens egenskaber, plejer dette at udtrykkes, ved at man lægger tillægsordet umiddelbart til navneordet, hyppigst foran, undertiden bagefter, f.eks. *en lille dreng; den gamle mand; [...] bøger, rige på tanker; Gorm den gamle; [...]* Dette sætningsled kaldes *v e d f ö j e l s e* (attribut).

Fra et moderne syntaktisk ståsted er der et par ting der kan undre i denne formulering. Det synes klart at vi skal forstå termen *vedføjelse* som betegnelse for en ledfunktion. Men det forekommer meget overraskende at vedføjelsen skulle være et sætningsled, altså have en ledfunktion i forhold til sætningen. Dette står i klar modsætning til en moderne syntaktisk opfattelse, hvor sætninger opfattes som bestående af elementer der tilsammen udgør en hierarkisk struktur der på samme tid definerer elementernes omfang og deres rækkefølge (i generativ syntaktisk terminologi hhv. svarende til begreberne 'dominans' og 'sekvens').

Dernæst hæfter jeg mig ved at Mikkelsen siger "[...] tillægsordet lægger sig umiddelbart til navneordet [...] undertiden bagefter". Det er selvfølgelig helt korrekt at tillægsordet *rige* i eksemplet *bøger, rige på tanker* står umiddelbart efter navneordet. Men rent faktisk er det jo ikke muligt at have adjektivet *rige* stående alene på denne plads, jf. a (3) er en uacceptabel konstruktion:

(3) *bøger, rige

Disse to forhold tyder jeg i retning af at Mikkelsen opfatter ordene i en sætning som led stillet op i række, som perler på en snor. Efter en sådan opfattelse ville det give mening at kalde hvert enkelt ord for et sætningsled fordi der jo så ikke er konstruktioner under sætningsniveauet hvori enkeltordene kan have funktioner. Denne hypotese om et manglende strukturbegreb hos Mikkelsen kunne også forklare hvorfor han ikke hæfter sig ved a (3) ikke er acceptabel. Hans interesse er tilsyneladende kun at fortælle at der kan stå en vedføjelse i form af et adjektiv efter et substantiv, og så er det mindre væsentligt at adjektivet ikke i et sådant tilfælde kan undvære sit komplement.

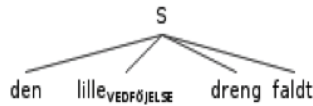
Lidt mere påfaldende bliver det når vi ser på eksemplet *Gorm den gamle*, som ligeledes bruges til at eksemplificere udsagnet "[...] man lægger tillægsordet umiddelbart til navneordet, hyppigst foran, undertiden bagefter". Men det passer jo ikke på *gamle* i *Gorm den gamle*. Mikkelsen kigger altså blot forbi *den* og konstaterer at *gamle* står efter *Gorm*, (medmindre han opfatter forbindelsen af *den* og *gamle* som et adjektiv, men det tør jeg ikke konkludere). Så måske skal vi læse hans regel således at foranstillede adjektiver kommer umiddelbart foran det substantiv de lægger sig til, mens efterstillede ikke nødvendigvis kommer umiddelbart efter. Det holder naturligvis heller ikke helt, eftersom foranstillede adjektivfraser kan stakkes principielt uendeligt, jf. fx (4), hvor hverken *lille* eller *smukt* i nogen normal forstand står umiddelbart foran det substantiv de hver især tilskriver en egenskab:

(4) et lille, uendelig smukt, men meget ensomt hus

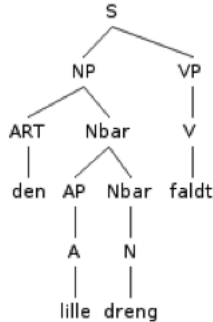
Hvis vi skal prøve at sætte Mikkelsens "vedføjelse" ind i et mere moderne syntaksteoretisk perspektiv, vil man her ikke betragte hverken *lille* i *en lille dreng* eller *rige på tanker* i *bøger*, *rige på tanker* som sætningsled. I begge tilfælde ville der være tale om adled i NP-strukturer.³ Hvis min udlægning af Mikkelsens analyse er korrekt, kan man sammenligne hans analyse med en (simplificeret) hierarkisk syntaksstruktur, som vist i henholdsvis (5) og (6):

³ Jeg benytter de gængse engelske forkortelser for konstruktionstyper, fx Noun Phrase forkortes NP, Adjective Phrase forkortes AP, osv. Jeg går ikke ind i debatten om NP- versus DP-struktur (DP = Determiner Phrase) i forbindelse med genitivkonstruktioner. Jeg har diskuteret dette problem i Jensen (2012).

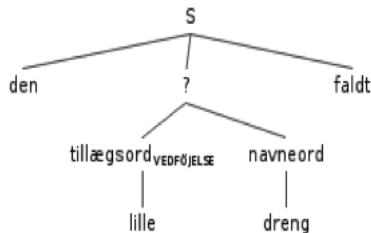
(5)

(6)

I) ses min udlægning af Mikkelsens analyse af *lille* som vedføjelse med funktion på sætningsniveau. (6) viser en hierarkisk analyse, som netop i kraft af den mere finkornede struktur ikke ville kunne tilskrive *lille* en funktion i forhold til andet end substantivkernen. Når Mikkelsen i citatet siger at ”man lægger tillægsordet umiddelbart til navneordet”, kunne det naturligvis tydes som at han alligevel har en opfattelse af nærmere og fjernere syntaktiske tilknytninger⁴, og at den struktur der ville modsvare det foranstillede tillægsords umiddelbare tilknytning til navneordet derfor snarere end 5) ville se ud som i (7):

(7)⁵

⁴ I samme retning kunne man tolke det at han skelner mellem faste og løse vedføjelser i §24 og §25.

⁵ Knuden med ’?’ angiver at Mikkelsen ikke har en specifik term for den helhed der udgøres af *lille dreng*. Han har imidlertid en neutral term, nemlig *ordforbindelse*.

Problemet med denne struktur er imidlertid at den ikke er forenelig med at vedføjelsen *lille* har ledfunktion i sætningen. Der synes således her at være en klar modsigelse hos Mikkelsen mellem funktion og struktur.

2.3 Tillægssald som vedføjelse

2.3.1 Tillægssald som vedføjelse og funktionsækvivalens

Mikkelsen fortsætter nu sin redegørelse for funktionen vedføjelse med at sige (§24, s. 62):

Som vedføjelse bruges ikke blot egentlige tillægssord, men også

(...)

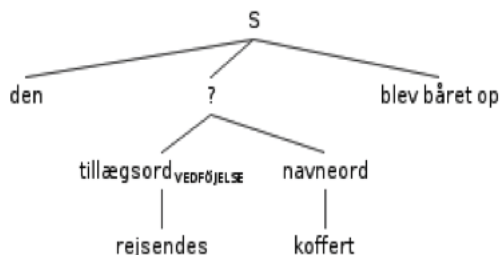
5) tillægssald, f.eks. *Danmarks folkemængde er kun ringe. Folkene må ofte bøde for fyrsternes fejl. Han brød sig ikke om de stuelærdes betragtninger. Den rejsendes koffert blev båret op. Dommeren kendte den anklagedes fortid (...)*

Dette er interessant fordi det står centralt for Mikkelsen at "(...) regne et ord efter dets forskellige funktioner til forskellige ordklasser". Han siger herom: "Jeg kan ikke indse, hvorfor man ikke må sige, at et ord, der oprindeligt kun har tilhørt en enkelt ordklasse, men som senere har overtaget en anden eller flere andre ordklassers funktioner, har spaltet sig i to eller flere ord."⁶

Hvis vi skal tage Mikkelsen på ordet her, betyder det altså at *Danmarks, fyrsternes, stuelærdes, rejsendes* og *anklagedes* tilhører samme klasse som de egentlige adjektiver, og det indebærer så videre at subjektet i hans eksempel *Den rejsendes koffert blev båret op* jo må have en form der er parallel med den vi så for *en lille dreng* i (7), altså):

⁶ Mikkelsen (1911: Forordets tredje side).

(8)

2.3.2 Argumenter for tillægssald som vedføjeelse

Men hvad er egentlig Mikkelsens grundlag for at sige at tillægssaldsformen af navneordet bruges som foransat vedføjeelse? Ud fra hans karakteristik af termen *vedføjeelse* har vi to ting at gå efter: 1) noget topologisk, nemlig placeringen af vedføjelsen umiddelbart før eller efter det navneord den lægger sig til, og 2) noget begrebsmæssigt, nemlig at vedføjelser er egenskabs tilskrivninger, som tilfældet er med adjektiver.

Tillægssaldsformens placering

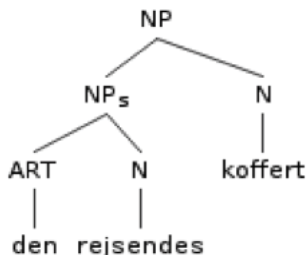
Hvis vi starter med at se på placeringen af tillægssaldsformen, er det yderst tvivlsomt om fx *rejsendes* i *den rejsendes koffert* står på samme plads som *lille* i *den lille dreng*. En alment anerkendt konstituentstrukturtest som pro-formssubstitution tyder på at Mikkelsens analyse, der gør *rejsendes koffert* til en slags ”enhed”, er forkert, jf.), hvor vi kan se at *hvis* erstatter *den rejsendes*:

- (9) a. *Den rejsendes koffert* blev båret op
 b. *Hvis* koffert blev båret op?

Det er ikke muligt at lave en lignende substitutionstest for *den lille* i *den lille dreng*, mens substantivet *dreng* alene selvfølgelig kan have samme syntaktiske funktion som når det er modificeret af *lille*. Dette antyder således klart at *en lille dreng* bør tilskrives en struktur der knytter *lille* sammen med *dreng*, som vist i strukturen i (6), mens *den rejsendes koffert* snarere skal have en struktur der holder *den* og *rejsendes* sammen, som vist i (10):⁷

⁷ I strukturen i (10) accepterer jeg midlertidigt at *s* er et bøjningsmorfem, og at *den rejsendes* derfor kan karakteriseres som en særlig type af NP, her benævnt NPS, hvis substantivkerne står i tillægssaldsform.

(10)

Denne analyse er naturligvis radikalt anderledes end den jeg tolker ind i Mikkelsens analyse, fordi den viser at NP_s syntaktisk har determinativ og ikke attributiv funktion. Det vil sige at konstruktionen NP_s er i paradigme med artiklerne snarere end med adjektiverne, og at en genitiv som *den rejsendes* fungerer som specifikator til N snarere end som modifikator.

Tillægfsfaldsformens begrebsmæssige indhold

Lad os herefter se på hvilke begrebsmæssige argumenter Mikkelsen kunne have for at sige at tillægfsfaldsformerne fungerer som vedføjelse.

Det er uomtvisteligt, at tillægfsfaldsformer ligesom adjektiver kan benyttes prædikativt, jf.:

- (11) a. Barnet er stort
b. Barnet er den rejsendes

Det er også uomtvisteligt, at adjektivet *stort* i (11.a) tilskriver en egenskab til barnet. Men det følger ikke nødvendigvis heraf, at *den rejsendes* i 1.b) gør det samme. I 1.b) tilordnes barnet til den rejsende ved en eller anden relation, mest oplagt ved den 'barn_af'-relation som det relationelle substantiv *barn* stiller til rådighed.

Jeg konkluderer at Mikkelsens analyse af tillægfsfald som vedføjelse hverken fra et strukturelt/topologisk eller et begrebsmæssigt synspunkt er overbevisende.

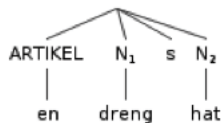
3. Tillægssaldets semantik

3.1 Indledning om termen ”tillægssald” i den semantiske analyse

Mikkelsens generelle teori om tillægssalds betydning fremgår af §61 (s. 162), hvor det hedder: ”Tillægssald foran et navneord bruges til at betegne de fleste sammenhængsforhold mellem to ting.”

Hvordan skal vi forstå udtrykket ”tillægssald foran et navneord”? Grunden til at det er interessant at spørge om dette er at det er en forudsætning for at kunne forstå hvad det er for sproglige udtryk der tilskrives den semantik Mikkelsen gennemgår i denne paragraf. Hvis vi tager udgangspunkt i en konstruktion som *en drengs hat*, så har vi følgende elementer at gøre godt med:

(12)

Fra dette udgangspunkt er der en række muligheder for hvad udtrykket ”tillægssald foran navneord” kan betyde:

- a) artikel+N₁+s
- b) N₁+s
- c) s

Mulighed a), artikel+N₁+s, findes der så vidt jeg har kunnet læse mig frem til ikke belæg for i *Dansk ordføjningslære*. Derimod er det lidt vanskeligere at afgøre om ”tillægssald foran navneord” i denne sammenhæng skal fortolkes som N₁+s eller s.

I §24.6, s. 62, taler Mikkelsen om at stednavne som *Roskilde Domkirke* har en betydning der svarer til ’besiddelsestillægssald’. Det kunne man fortolke som at s kommer med betydningen ’besiddelse’ i et tilfælde som *Roskilde+s Domkirke* = ’Roskilde + BESIDDE + Domkirke’, hvor s tilskrives betydningen BESIDDE. Jeg må dog vedgå at Mikkelsens formuleringer for mig efterlader tvivl om han faktisk hele tiden taler om N₁+s eller om han i §60 ville sige at det er s der har de opregnede betydninger Ejendomsforhold, Besiddelsesforhold, Sammenhøren, osv.

Jeg hælder til den opfattelse at Mikkelsen er meget fokuseret på at vi har en slags enhed af N_1+s , hvilket forekommer naturligt i betragtning af at s traditionelt betragtes som en kasusendelse på substantiver, og det er med ret stor sikkerhed også Mikkelsens opfattelse, jf. opslaget på *Tillægsfald* i ODS⁸, som hidrører fra Mikkelsens *Sproglære* fra 1894:

Tillægs-fald, et. (jf. -form; gram.) egl.: det fald (den kasus), hvori substantivet staar, naar det knyttes som en foransat bestemmelse (adjektivisk) til et subst.; ejefald; genitiv. MinBek.Nr.179 ²⁴/₈ 1895. Mikkels.SproglS.43. [ODS bind 23, 1946]

Jeg tror dette er meget betydningsfuldt for at forstå hvorfor Mikkelsen tilsyneladende overser en af de vigtigste generaliseringer i forbindelse med genitivens semantik, nemlig at det faktisk er det substantiv der følger efter genitiven, dvs. N_2 , der spiller den afgørende rolle for hvordan en genitivkonstruktion fortolkes og kun afledt heraf det substantiv som s (tilsyneladende) sidder som endelse på.⁹

Jeg vil i det følgende antage at de ”sammenhængsforhold”, dvs. relationer, som Mikkelsen opregner i §61 udgør et forsøg på systematisk at opregne de mulige betydninger som s kan udtrykke når det står som tillægsfaldsendelse på et navneord.

3.2 Hvor mange relationer kan tillægsfald betegne?

Når Mikkelsen siger at ”Tillægsfald foran et navneord bruges til at betegne de fleste sammenhængsforhold mellem to ting”, implicerer udtrykket ”de fleste sammenhængsforhold” at han i hvert fald ikke er sikker på at det er alle sammenhængsforhold der kan fortolkes ind i en konstruktion med et substantiv i tillægsfaldsform. Han ekspliciterer imidlertid ikke hvilke sammenhængsforhold (relationer) der eventuelt ikke kan være tale om, altså om nogle relationer ikke

⁸ Tak til Tine Lassen for at have henledt min opmærksomhed på denne definition.

⁹ Jf. den empiriske undersøgelse af hyppigheden af de forskellige genitivfortolkninger der er foretaget for engelsk i Jensen & Vikner (2003: 178). Det fremgår af undersøgelsen at relationelle kernesubstantiver i genitivkonstruktioner udgør langt hovedparten (71,4%) af det undersøgte korpus på over 2300 forekomster hentet fra skøn- og faglitteratur. Der er al mulig grund til at dette forholder præcis på samme måde for dansk.

er mulige. Antagelig ønsker Mikkelsen blot ikke at forpligte sig på at det er alle relationer der er mulige, hvilket er aldeles rimeligt. I min diskussion af tillægssaldets semantik nedenfor (afsnit 3.4) vil jeg forfægte en teori om at der faktisk er ret skarpe grænser for hvilke relationer der er tilgængelige i den semantiske fortolkning af genitivkonstruktioner.

3.3 Mikkelsens teori om tillægssaldets semantik

I dette afsnit opsummeres Mikkelsens semantiske analyse af (substantiver i) tillægssaldsformen.

§61/162: ”Tillægssald foran et navneord bruges til at betegne de fleste sammenhængsforhold mellem to ting:

1) *e j e n d o m s f o r h o l d* (genetivus possessivus i snævraste forstand), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, der ejer det, som betegnes ved det andet navneord, f.eks. *bondens gård, fuglens rede, Danmarks bilande*;

2) *b e s i d d e l s e* (genetivus possessivus i videre forstand), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, hvortil det der betegnes ved det andet navneord hører:

- a. som del eller tilbehør, f.eks. *barnets hoved, (...) kirkenes tårn (...)*
- b. ved oprindelse f.eks. *faders brev, (...) Københavns porcelæn, (...) kærlighedens ånd*;
- c. som egenskab, følelse og stemning, f.eks. *husets højde, moderens sorg, faderens frygt*;

3) *s a m m e n h ø r e n* (genetivus conjunctivus)

- a. familie- og slægtskabsforhold, f.eks. *præstens hustru*
- b. gensidighedsforhold, f.eks. *faders ven, soldatens kæreste*
- c. overordnethedsforhold, f.eks. *købmandens bogholder, onkels karl, kongens rådgiver*
- d. underordnethedsforhold, f.eks. *karlens husbond, hundens herre*

- e. hengivenhedsforhold, f.eks. *faders dreng, moders pige, frökenens löjtnant*
- f. mange andre forhold, f.eks. (...) *pigens bejlere* eller *friere, arbejdernes løn, Københavns amt*

4) **g r u n d l e d s f o r h o l d** (genetivus subjectivus), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, der efter meningen er grundled for et udsagnsord, der er beslægtet med det andet navneord, f.eks. *drengens sang, lærerens undervisning, börns sövn, (...)*;

5) **g e n s t a n d s l e d s f o r h o l d** (genetivus objectivus) i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, der efter meningen er genstandsled for et udsagnsord, der er beslægtet med det andet navneord, f.eks. *gårdens ejer, bogens forlægger, (...) krudtets opfindelse, (...) Norges tab*;

6) **b e s k a f f e n h e d** (genetivus qualitatis), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting der sættes i tillægssald, betegner en beskaffenhed ved den ting det andet navneord benævner; tillægssaldet betegner:

- a. størrelse: alder omfang mål, vægt, grad eller værdi, f.eks. *et to års barn, en fem værelses lejlighed, (...) fem graders kulde, et ti øres frimærke*
- b. stof¹⁰, f.eks. *et gyldenlæders betræk, (...) et merskums cigarrör*;
- c. klasse, f.eks. *første klasses varer, et tredje persons henvisningsord*;
- d. enkelte forbindelser det, hvormed noget sammenlignes, f.eks. (...) *en fandens karl (...)*

7) **i n d h o l d** (genetivus definitivus), i hvilket tilfælde benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, som er eller udgør det der betegnes ved det andet navneord, f.eks. *bøgernes mængde* (bøgerne udgør en mængde) (...) *Danmarks rige* (Danmark er et rige)

¹⁰ Disse har formodentlig også på Mikkelsens tid haft særlige trykforhold med tryktab på leddene efter førsteleddet, hvorfor vi i dag har sammenskrivning i disse tilfælde.

§86/254: ”Tillægssald af de personlige henvisningsord såvel som *min, din, sin, vor* og *jer* betegner de fleste af de samme sammenhængsforhold, som navneordenes tillægssald betegner (...). b) Derimod betegner disse former og ord aldrig en beskaffenhed (...). III (s. 257) De tillægsagtige henvisningsord *min, din, sin, vor* og *jer* kan bruges som navneord, f.eks. *Hun er min, Jeg ønsker dig og dine al mulig lykke, (...)*”.

3.4 En kompositionel og leksikalsk semantisk teori om genitivens semantik

I dette afsnit opsummeres kort en kompositionel, leksikalsk semantisk analyse af genitivens semantik som Carl Vikner og jeg har udviklet i en række arbejder.¹¹ Vores hypotese er at i genitivkonstruktioner af den type vi har i (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’) med de angivne fortolkninger, leverer den første NP, her *Ane*, altid et argument til den relation (‘genitivrelationen’) der er udtrykt eller underforstået i genitivkonstruktionen:

(13) a.	Anes bil	‘den bil som Ane <i>disponerer over</i> ’
b.	Anes datter	‘den person der er <i>datter af Ane</i> ’
c.	Anes arm	‘den arm der er en <i>del af Ane</i> ’
d.	Anes digt	‘det digt som Ane har <i>skrevet</i> ’

Genitivrelationen er ifølge vores teori enten det vi kalder en ”control”-relation, som kommer fra genitivelementet *s* selv, jf. eksempel (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. a), eller en relation der stilles til rådighed af kernesubstantivet i genitivkonstruktionen, som i (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. b, c, d). Genitivrelationen kommer i sidstnævnte tilfælde enten fra kernesubstantivets argumentstruktur som i (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. b) eller fra den konstitutive eller den agentive qualiarolle i kernesubstantivet.¹² Med dette udgangspunkt kan vi derivere de tre

¹¹ Jensen & Vikner (1994), Vikner & Jensen (2002), Jensen & Vikner (2004) og Jensen & Vikner (2011). Se desuden den mere tekniske redegørelse for teorien i Jensen & Vikner (2006).

¹² Disse qualia-roller hidrører fra James Pustejovskys teori om det generative

fortolkninger der er anført i (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. b, c, d) som uddybet i de følgende afsnit.

I (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. b), *Anes datter*, henter *s* en iboende ’datter-af’-relation i argument-strukturen i leksikonposten for *datter*. Tilsvarende fortolkninger får vi for alle tilfælde med inhærent relationelle kernesubstantiver, som fx *Anes ven*, *Anes nabo*, *Anes lærer*, *Anes forsvarer*, *Danmarks dronning*, *firmaets chef*, *Anes adresse*, *Anes problem*, *Anes sejr*, *Anes afvisning af forslaget*, *bogens titel*, *pakkens vægt*, *papirets farve*, osv.

I eksemplet *Anes arm* (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. c) er der ikke nogen relation at hente i argumentstrukturen fordi *arm* ikke er et relationelt substantiv. Derimod er der en del-helheds-relation i den konstitutive qualia-rolle, som kan bruges til at derivere fortolkningen ‘den arm som er en del af Ane’. Tilsvarende del-helheds-fortolkninger findes i eksempler som *elefantens snabel*, *bilens rat*, *husets vinduer*, *bogens kapitler*, *mængdens elementer*, *dommens præmisser*, *teoriens aksiomer*.

Eksemplet *Anes digt* i (13) a. Anes bil ‘den bil som Ane disponerer over’. d) ligner det foregående eksempel ved at *digt* heller ikke er et relationelt substantiv, og leksikonposten for *digt* indeholder derfor ikke nogen relation i argumentstrukturen. Den relation der er relevant for fortolkningen, nemlig producentrelationen, findes derimod i den agentive qualia-rolle, og ved hjælp af denne relation kan fortolkningen ’det digt som Ane har skrevet’ derivatives. En sådan producentrelation findes også

leksikon, jf. Pustejovsky (1991) og Pustejovsky (1995). Qualiarollerne indgår ifølge Pustejovskys teori i det han kalder qualiastrukturen i vores mentale leksikon (ordbog). Der antages at være fire forskellige roller: 1) den *formelle rolle*, der indeholder oplysninger om hvor et ords denotat er indplaceret i et ontologisk domæne, fx at en tiger er et pattedyr; 2) den *konstitutive rolle*, der indeholder oplysninger om at et givet ords denotat udgør en mulig del af et hele, fx at en næse er en mulig del af et menneske; 3) den *agentive rolle*, der indeholder oplysninger om at et givet ords denotat er en fremstillet genstand og dermed typisk har en agent, fx at en lagkage er en genstand som en person har lavet; endelig er der den *teliske rolle*, som indeholder oplysninger om at et givet ords denotat typisk har et formål eller en bestemt oprindelse, fx at en stol er beregnet til at sidde i. Qualiastrukturen er med andre ord en komponent i vores fælles leksikalske viden om vores modersmåls ordforråd. Qualiastrukturen trækker på en velafgrænset del af vores omverdensviden om hvilke relationer de genstande som fx substantiver refererer til, typisk indgår i.

i eksempler som *Anes snemand*, *Anes tegning*, *Anes foredrag*, *Anes program*, *Anes matematikopgave*.

Genitiven er selektiv med hensyn til hvilke qualia-roller den henter oplysninger fra. Den bruger kun de to roller jeg her har givet eksempler på: den konstitutive, der leverer en del-helheds-relation, og den agentive, der leverer en producentrelation. Derimod har genitiven ikke adgang til den formelle eller den teliske rolle. Fx har ordet *film* i sin teliske rolle det semantiske prædikat *se*, men en konstruktion som *Anes film* har ikke den semantiske fortolkning 'den film Ane ser'. Denne fortolkning er kun mulig som en pragmatisk fortolkning, dvs. hvis man ved at Ane i den beskrevne situation er i færd med at se en film (jf. Vikner & Jensen 2002: 220ff). Det er endvidere et stærkt argument for at genitivkonstruktioner aldrig tillader teliske fortolkninger at det ikke er muligt at udtrykke fortolkningen af teliske substantivkomposita ved hjælp af en genitivkonstruktion: dvs. man kan ikke udtrykke betydningen af *brødkniv* ved at sige **brødets kniv* eller **et brøds kniv*.

Det er vigtigt at holde sig for øje at formålet med en semantisk analyse er at levere de mulige fortolkninger af et givet udtryk. En semantisk analyse udpeger således ikke den faktisk tilsigtede eller mest sandsynlige fortolkning i en given kontekst. Dertil kræves omfattende semantisk og pragmatisk analyse af større diskurshelheder. En genitivkonstruktion vil derfor ofte være mangetydig hvis den isoleres fra sin sammenhæng. Et eksempel som *Anes portræt* har således følgende tre mulige semantiske fortolkninger:

(14) *Anes portræt*

CONTROL-relation	'det portræt som Ane disponerer over'
INHÆRENT relation	'portrættet af Ane'
PRODUCENTrelation	'det portræt som Ane har malet'

Til de tre *semantiske* fortolkninger af *Anes portræt* som er nævnt i (14) *Anes portræt*), kommer så yderligere en i princippet uendelig mængde af mulige *pragmatiske* fortolkninger, som fx 'det portræt Ane holder meget af', 'det portræt Ane har skrevet en artikel om', 'det portræt Ane kom til at ødelægge', 'det portræt Ane holder på vil vinde i konkurrencen', osv. Faktisk forudsiger vores analyse at

der findes genitivkonstruktioner som slet ikke har nogen semantisk fortolkning, fx:

- (15) a. selskabets højde
 b. næsens artikel
 c. ideens afdeling

Derimod er en pragmatisk fortolkning af sådanne eksempler antagelig altid mulig – med lidt fantasi.

3.5 En sammenligning af Mikkelsens og Jensen & Vikners semantiske analyser af genitiven

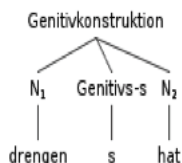
Jensen & Vikner fokuserer på de egentlige substantiver og inddrager ikke de deverbale, som Mikkelsen gør. Dette er ikke udtryk for at vi mener at der er en principiel forskel i analyserne af de deverbale substantiver og de ikke-derivede. I den følgende sammenligning vil jeg derfor ikke gennemføre en detailanalyse af Mikkelsens klasser Grundledsforhold og Genstandsledsforhold. Mikkelsens klasser Beskaffenhed og Indhold synes at være af en helt egen type, og er heller ikke dækket af Jensen & Vikners teori. Mit fokus i sammenligningen af de to teorier ligger derfor på Mikkelsens Ejendomsforhold, Besiddelse og Sammenhøren og disses talrige underklasser.

Som udgangspunkt er det interessant at konstatere at der er en vis overensstemmelse mellem Mikkelsens betydningsklassifikation og tre af Jensen & Vikners fire semantiske genitiv-relationer, som er anført i):

- (16) iboende
 producent
 del-helhed
 control

Mikkelsens klassifikation inddrager således alle de tre sidste. I det følgende omtaler jeg det første nominal i genitivkonstruktionen som N_1 og det andet som N_2 i en grovkornet syntaktisk struktur som vist i (17):

(17)

Mikkelsen adskiller sig helt grundlæggende fra Jensen & Vikner ved at han synes at fokusere på N_1+s , mens Jensen & Vikner fokuserer på N_2 's afgørende indflydelse på genitivfortolkningen. Dette gælder dog ikke Jensen & Vikners control-fortolkning, som groft sagt svarer til Mikkelsens ejendomsforhold plus visse af hans besiddelsesrelationer. Hos Jensen & Vikner hidrører denne relation som nævnt fra s selv og ikke fra N_2 , jf. Jensen & Vikner (2004).

Mikkelsen synes simpelt hen at overse den uhyre omfattende klasse af relationelle substantiver, som direkte kan levere genitivrelationen.¹³ Han er derfor mange gange ude i et overflødigt og nærmest håbløst ærinde fordi han prøver på at parafrasere betydningen af det relationelle substantiv og tilskriver så denne betydning til enten N_1+s eller til selve tillægssaldsformen s (vi ved som nævnt ikke rigtigt hvilken af de to muligheder han har haft i tankerne). Dette er en alvorlig mangel i hans semantiske analyse fordi det overser den generalisation at der er lige så mange forskellige relationer som der er relationelle substantiver og at det i disse tilfælde *ikke* er hverken N_1+s eller s der bidrager med den pågældende betydning, men N_2 .

Det samme gælder de tilfælde hvor vi har ikke-relationelle substantiver som kan tilskrives del-helheds- og agentiv-fortolkninger. Også her er det ifølge Jensen & Vikner i N_2 fortolkningen skal hentes,

¹³ Vores forståelse af relationelle substantiver svarer til den definition der foreslås af Löbner (2011):

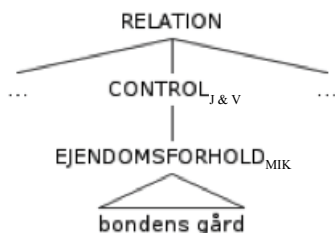
Relational nouns are binary predicate terms of type $\langle e, \langle e, t \rangle \rangle$. Their meanings are binary relational concepts, involving a further argument in addition to the referential argument. Relational nouns characterize their referents in terms of a particular relation to some other object. (...) this object is usually specified by means of a possessive construction

Man kan som eksempel tænke på et substantiv som *medlem*: Man kan ikke bare gå rundt i verden og være medlem. Man er nødt til at være medlem af noget. Medlemsrelationen ville så ville være den relevante genitivrelation i fx *bestyrelsens medlemmer*, og *bestyrelsen* leverer det ene argument til denne relation.

mens Mikkelsen ikke giver et bud på hvor hans oprindelses- og del-helheds-relationer kommer fra. Det er således en væsentlig forskel mellem Mikkelsen og Jensen & Vikner at Mikkelsen tilsyneladende mener at det for alle de relationer han nævner, gælder at det er N_1+s eller s der bidrager med dem, mens det hos Jensen & Vikner kun er control-relationen der kommer fra s , og N_1 's rolle er at levere et argument til den genitivrelation der hentes i N_2 .

I det følgende foretager jeg en mere systematisk gennemgang af forskellene mellem Mikkelsens og Jensen & Vikners analyser.

1) Jensen & Vikners control-relation er en bredere dispositionsrelation end Mikkelsens Ejendomsforhold, som ifølge hans definition denoterer ejerskab i snæver forstand. Jensen & Vikner er enige i at *bondens gård* skal fortolkes på denne måde. Hos Jensen & Vikner hører *fuglens rede* og *Danmarks bilande* imidlertid ikke til i denne kategori. De ville blive fortolket som henholdsvis en producentrelation og en del-helhedsrelation, eller med andre ord: vi ville henregne dem begge til underklasser af Mikkelsens Besiddelsesforhold. Figuren nedenfor illustrerer at Jensen & Vikners control-relation subsumerer Mikkelsens Ejendomsrelation i kraft af at den bygger på et bredere dispositionsbegreb:

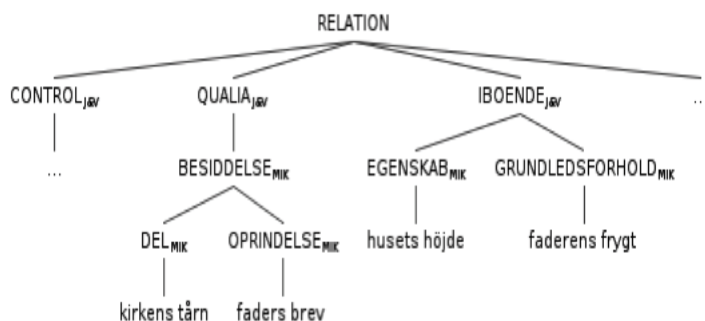

2) Mikkelsens Besiddelsesforhold karakteriseres således: “benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, hvortil det der betegnes ved det andet navneord hører”. Besiddelsesforhold omfatter tre underkategorier:

- a. del eller tilbehør
- b. oprindelse
- c. egenskab, følelse og stemning

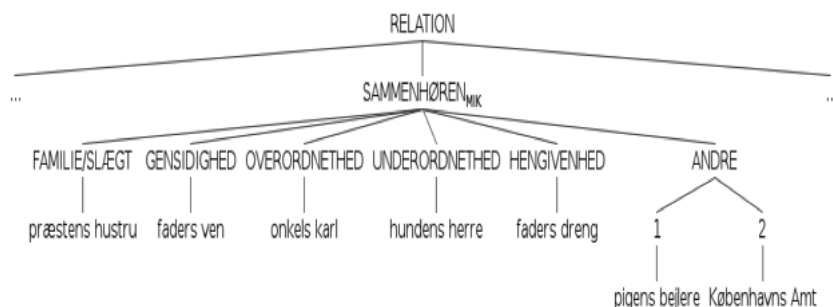
De to første modsvarer hhv. Jensen & Vikners del-helheds- og pro-

ducent-relationer, mens den sidste ikke modsvares af en semantisk relation hos Jensen & Vikner. Der synes ikke at være nogen særskilt grund til at have kategorien EGENSKAB, FØLELSE OG STEMNING da den efter Mikkelsens eksempler at dømme omfatter dels relationelle som *højde*, dels deverbale substantiver som i *moderens sorg* og *faderens frygt*, hvor de to sidstnævnte eksempler kunne klassificeres under Mikkelsens Grundledsforhold (hvilket Mikkelsen i øvrigt er opmærksom på, jf. hans Anm. 1, s. 165). Nedenstående figur illustrerer en mulig forenkling af Mikkelsens system, hvorved det ville blive bragt i overensstemmelse med Jensen & Vikners semantiske analyse:

Mikkelsens kategori Besiddelse ville så komme til at dække den genitiv-relevante delmængde af Pustejovskys qualia-roller.

3) Kategorien Sammenhøen karakteriserer Mikkelsen således: “benævnelsen på den ting sættes i tillægssald, der står i forskellige slags forhold til en anden ting”. Sammenhøen omfatter seks underklasser:

Formuleringen ”forskellige slags forhold” i definitionen og det at den sjette underkategori af Sammenhøren er Mange andre forhold¹⁴, afslører tydeligt Mikkelsens centrale problem, nemlig at der ikke er en lukning af hans semantiske klasser, og at der reelt åbnes adgang for vilkårligt mange relationer.

At alle genitivkonstruktioner principielt har uendeligt mange fortolkninger vil Jensen & Vikner, som nævnt ovenfor, kun være enige i for så vidt som pragmatiske fortolkninger inddrages. Vores påstand er at der for en given genitivkonstruktion altid kun er et endeligt antal semantiske fortolkninger til rådighed udenfor en konkret ytringskontekst, og at disse fortolkninger hver især har en veldefineret oprindelse i konstruktionen.

Set under Jensen & Vikners synspunkt vil en stor del af de eksempler Mikkelsen giver i underklasserne under Sammenhøren kunne elimineres med henvisning til at N_2 er relationelt og således ikke bør tilskrives en egen klasse. Det gælder samtlige eksempler under ”Familie- og Slægtskabsforhold”, ”Gensidighedsforhold” og ”Underordnethedsforhold”, som udelukkende giver eksempler med relationelle substantiver som N_2 .

Kategorien Overordnethedsforhold indeholder eksemplet *kongens rådgiver*, hvor *rådgiver* er deverbalt. Årsagen til at dette eksempel ikke er henført til kategorien Genstandsledsforhold parallelt med fx *ministerens misundere* forekommer at være temmelig uklar ud fra Mikkelsens egne præmisser. Muligvis er grunden at Mikkelsen fortolker *kongen* som hensynsled og ikke som genstandsled, og det kunne underbygges med at Mikkelsen benytter muligheden for

¹⁴ I diagrammet ovenfor gengivet ved kategoribetegnelsen ANDRE med to underklasser svarende til de eksempler Mikkelsen giver.

omskrivning til en *for*-konstruktion som et formelt kriterium der antyder hensynsledsstatus.¹⁵ Men netop dette rejser et problem når man sammenholder det med hvad han siger i forordet til *Dansk ord-føjningslære* i en kommentar om ledfunktioner og passivending. Han bebrejder her Wivel for at have overset "(...) at en formel grammatisk kendsgerning, nemlig muligheden for omvendning til lideart, kan have betydning for begrebsbestemmelsen, hvor betydningsforholdet mellem et udsagnsord og dets styrelse er mindre tydeligt."¹⁶

Mikkelsen illustrerer denne pointe ud fra begrebsmæssigt tilsyneladende parallelle eksempler som fx *gavne en* og *hjælpe en*. Ræsonnementet forløber således: I konstruktioner med *gavne en* og være en gavnlige er den begrebsmæssige udlægning af *en* at det fungerer som hensynsled, hvilket bekræftes formelt ved at man kan omskrive sådanne konstruktioner ved hjælp af præpositionen *for*, jf. *gavnlig for en*. Ved en parallelisering fra prædikativkonstruktionen slutter man sig så til at *en* også må være hensynsled i *gavne en*. Problemet med bestemmelsen af ledfunktion opstår når man forsøger at overføre samme analyse på et nærsynonymt udtryk som fx *hjælpe en*. Spørgsmålet er om *en* så også her skal analyseres som hensynsled. Her inddrager Mikkelsen nu passiven som et formelt kriterium der peger i en anden retning, fordi det er en typisk egenskab hos genstandsled at kunne udfylde grundledsfunktionen i passiv, som det fx kan ses i *Han blev hjulpet af familien*, og Mikkelsen konkluderer herudfra at man må "[...] regne styrelsen for *gavne*, *nytte*, *skade* [...] for hensynsled fordi den ikke kan gøres til grundled i en lideartet sætning." Ud fra denne konklusion forekommer det mere rimeligt om Mikkelsen havde klassificeret *kongens rådgiver* som denoterende et genstandsledsforhold, jf. passivkonstruktionen *Kongen blev rådgivet*. Som tidligere omtalt behandler Jensen & Vikners genitivteori ikke deverbale substantiver, men der er ingen tvivl om at *rådgiver* er relationelt og dermed direkte leverer genitivrelationen.

De to øvrige eksempler Mikkelsen anfører under kategorien Overordnethedsforhold, er *købmandens bogholder* og *onkels karl*. Disse ligner hensynsledskonstruktioner ved at kunne omskrives ved hjælp af præpositionen *for*, jf. *bogholder for købmanden* og *karl for onkel*. Kategoriseringen Overordnethedsforhold kunne antyde

¹⁵ Se fx forordets anden og tredje side.

¹⁶ Forordets anden og tredje side.

at der er tale om en slags dispositions-relation mellem henholdsvis købmanden og bogholderen og onkelen og karlen, altså en relation svarende til det som Jensen & Vikner kalder control-relationen. Men her tilbyder Jensen & Vikner en helt anden analyse af to parallelle engelske eksempler, *Ann's slave* og *Ann's secretary*, som ud fra definitionen af *slave* og *secretary* i *The Concise Oxford Dictionary* viser at det ligger i selve deres begrebslige definitioner at de denoterer relationer mellem personer, juridiske personer, virksomheder, osv. Helt samme forhold finder vi i begrebsbeskrivelserne af *bogholder* og *karl* i Den Danske Ordbog:

bogholder person der fører regnskab for en virksomhed

karl (ung) mand der arbejder som medhjælper på en gård, et gods e.l.

I definitionen af *bogholder* udtrykkes relationen ved *fører regnskab for*, i definitionen af *karl* ligger relationen i formuleringen *arbejder som medhjælper*. Der er altså gode grunde til at tro at også Mikkelsens kategori Overordnethedsforhold slet og ret indeholder relationelle substantiver som N_2 og derfor ikke har krav på særlig status mht. genitivfortolkning.

At dømme ud fra Mikkelsens eksempler på underklassen Hengivenhed, nemlig *faders dreng*, *moders pige*, *frökenens löjtnant*, er der ligesom i hans underklasse Overordnethedsforhold tale om at genitivkonstruktionens to nominale udtryk refererer til mennesker. Mikkelsen har utvivlsomt ret i at udtryk som *faders dreng*, *moders pige* kan tælle som udtryk for hengivenhed. De er næppe langt fra at være rent leksikaliserede udtryk for netop denne relation. Hvis man imidlertid ser nærmere på de mulige fortolkninger af konstruktioner som *Bos Peter* eller *Anes Karin* følger der – ude af kontekst – på ingen måde at der er tale om en hengivenhedsrelation mellem de menneskelige referenter for de pågældende proprier. Hvad disse konstruktioner nærmere denoterer er faktisk ikke til at sige uden kendskab til de pågældende individer og de relationer de har til hinanden i den verden hvor konstruktionen ytres. Dette viser at fortolkningen af genitiven i sådanne tilfælde er afhængig af omverdensviden og ikke kan støttes alene på konstruktionens sproglige konstituentter.

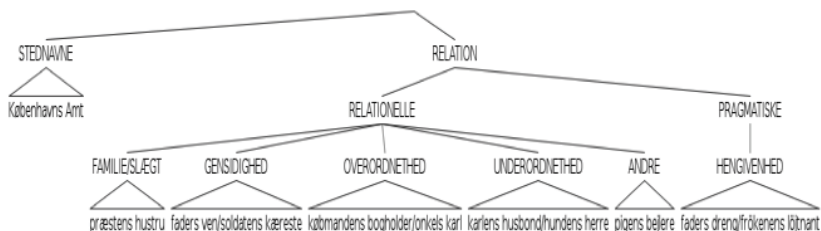
Kategorien Mange andre forhold er i sagens natur en blandet

gruppe. Mikkelsens første eksempler er *pigens bejlere* eller *friere* og *arbejdernes løn*. Valensmæssigt og syntaktisk synes disse tre substantiver, *bejlere*, *friere* og *løn* at være forskellige, jf. deres forskellige verbale kognater: *bejle/fri til nogen*, vs. *lønne nogen for noget*. Så vidt jeg kan se, løber Mikkelsen igen ind i det problem vi før har omtalt, nemlig at hvis han skulle forfølge sit forehavende med at opregne alle underklasser af genitivfortolkninger, ville det indebære at lave en fuldstændig klassifikation af alle de relationer der kan udtrykkes i sprogets verber og som derfor følger med over i deres derivede substantivformer eller omvendt når verber deriveres fra relationelle substantiver, som det antagelig er tilfældet med *lønne*.

Eksemplet *Københavns amt* er helt anderledes end de foregående. Faktisk tror jeg slet ikke at genitiven her udtrykker en relation. Der er ikke involveret to forskellige individer, København og et eller andet amt, og så kan der ikke være tale om en relation. Sprogbrugen i disse eksempler varierer desuden således at det ikke altid er genitivformen der bruges, jf. *Københavns amt*, *Storstrøms amt*, *Fyns amt*, men *Ringkjøbing amt*, *Aarhus amt*, osv. Det er således tvivlsomt om disse navngivningskonventioner har noget særligt at sige om genitivens semantik generelt.¹⁷

Sammenfattende mener jeg at kategorien Sammenhøren (med undtagelse af genitivbrugen i navngivning samt de leksikaliserede vendinger og pragmatiske tolkninger i kategorien Hengivenhedsforhold) som helhed er dækket ind ved at der i alle tilfælde er tale om relationelle substantiver som N_2 , og det er derfor klart hvorfor genitivrelationen hidrører i disse tilfælde, nemlig fra de pågældende substantivers argumentstruktur. Mit forslag vedrørende Mikkelsens eksempler i denne kategori kan derfor sammenfattes i nedenstående illustration, der viser hvorledes de seks underklasser der tilsammen udgør Mikkelsens klasse Sammenhøren kan reduceres til tre, hvoraf de Relationelle og de Pragmatiske er de vigtigste. Ud over disse to foreslås en kategori som jeg har kaldt Stednavne. Denne kategori synes at være karakteriseret ved helt andre – og for genitiven generelt irrelevante – formelle og semantiske egenskaber:

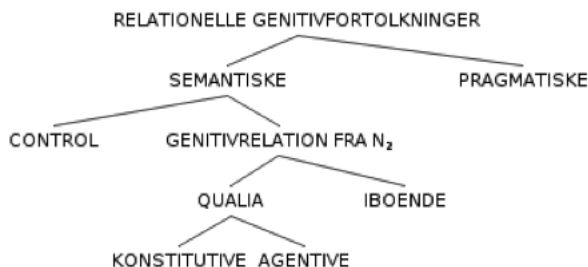
¹⁷ Se Sandersen 1998 for en udførlig redegørelse ved Vibeke Sandersen for disse forskellige former. Tak til Tine Lassen for at have henledt min opmærksomhed på denne artikel.

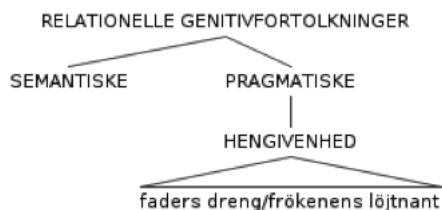
3.6 Sammenfatning af den sammenlignende semantiske analyse

Afslutningsvis kan vi sammenfatte den sammenlignende semantiske analyse skematisk. Figurerne nedenfor skal læses således at de tilsammen udgør én sammenhængende klassifikation der viser hvorledes alle de mikkelsenske underklasser vi har omtalt i analysen, kan subsumeres under Jensen & Vikners mere generelle teori om genitivfortolkninger.

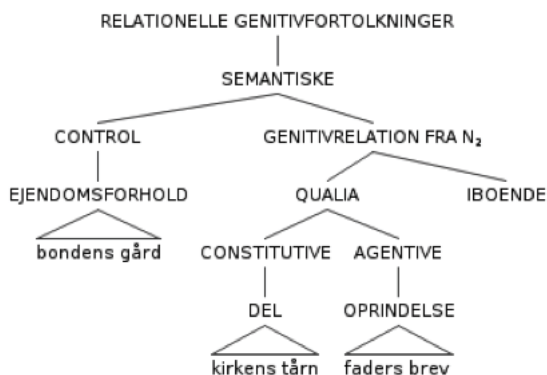
På de øverste niveauer skelner vi mellem semantiske og pragmatiske fortolkninger, og under de semantiske mellem controlfortolkningen, som hidrører fra s , og de fortolkninger der hentes fra N_2 , nemlig dels de fortolkninger der kommer fra inhærent relationelle substantiver, dels de fortolkninger som stammer fra de to genitivrelevante qualia-roller, den konstitutive og den agentive. Det giver følgende overordnede billede af den samlede klassifikation:

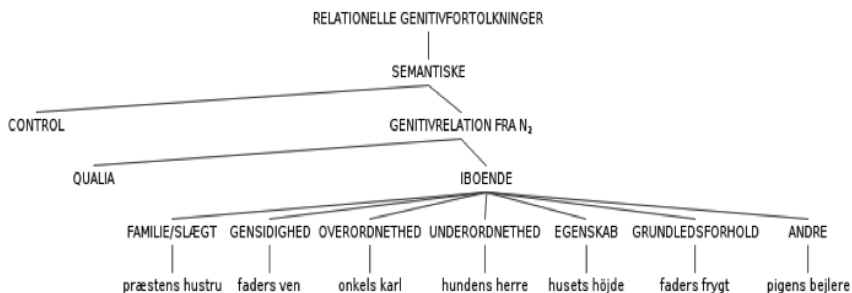
Under de pragmatiske hører Mikkelsens klasse Hengivenhed:

Under de semantiske fortolkninger subsumerer control-fortolkningen Mikkelsens Ejendomsforhold, og under de genitivrelationer der stammer fra N_2 , finder vi dels de qualia-deriverede, der omfatter Mikkelsens klasser Del og Oprindelse:

– dels de inhærent relationelle, hvorunder Mikkelsens øvrige klasser fordeler sig som følger:

4. Konklusion

Artiklen har i et generativt syntaktisk og semantisk perspektiv undersøgt et vigtigt udsnit af den funktions- og begrebsanalyse af kasusformen ”tillægfsald”, dvs. genitiv, som Kristian Mikkelsen fremlægger i sit monumentale værk *Dansk ordføjningslære*. Mikkelsens karakteristik af tillægfsaldsformen som en ”foransat vedføjelse” problematiseres, og jeg påviser et svagt eller helt manglende strukturbegreb i hans redegørelse.

Den semantiske analyse har særligt fokuseret på Mikkelsens begrebskategorier Ejendomsforhold, Besiddelse og Sammenhøren og disses mange underklasser. Jeg viser i denne analyse at Mikkelsen overser en helt central generalisation der vedrører den afgørende rolle relationelle substantiver som kerner i genitivkonstruktioner spiller for fortolkningen af disse. Denne brist i hans analyse fører ham til at give overflødige intuitive karakteristikker af de relationer der kan fortolkes ind i genitivkonstruktioner.

Jeg viser afslutningsvis hvordan Mikkelsens system af ”sammenhængsforhold” kan indpasses i en simplere, mere generel teori om genitivfortolkning.

Litteratur

- Jensen, Per Anker: Genitive Phrases in Danish, i: Michael Herslund (red.) *Noun Phrase Structures*. Copenhagen Studies in Language, 17. København 1994.
- Jensen, Per Anker: Genitivsyntaks: Er s et G eller et D? *Ny Forskning i Grammatik*, Bind 20, Odense 2012, s. 105-128.
- Jensen, Per Anker og Carl Vikner: Producer Interpretations of the English Pre-Nominal Genitive, i: Matthias Weisgerber (red.): *Proceedings of the Conference “sub7 – Sinn und Bedeutung”*. Arbeitspapier Nr. 114, FB Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, Germany 2003. <http://ling.uni-konstanz.de/pages/conferences/sub7/>
- Jensen, Per Anker og Carl Vikner: The English Prenominal Genitive and Lexical Semantics, i: Ji-yung Kim, Yury A. Lander, Barbara H. Partee (red.): *Possessives and Beyond: Semantics and Syntax*. University of Massachusetts Occasional Papers in Linguistics 29, s. 3-27. Amherst, Massachusetts 2004.

- Jensen, Per Anker og Carl Vikner: Leksikalsk semantik og omverdensviden, i: Braasch et. al. (red.): *Sprogteknologi i Dansk Perspektiv - En samling artikler om sprogforskning og automatisk sprogbehandling*. København 2006, s. 229-248.
- Jensen, Per Anker og Carl Vikner: On Type Coercion in Compositional and Lexical Semantics, i: M. Kanazawa, A. Kornai, M. Kracht & H. Seki. (red.): *Mathematics of Language (MOL 12)*, Lecture Notes in Artificial Intelligence 6878, s. 108–125. Berlin og Heidelberg 2011.
- Jurafsky, Daniel og James H. Martin: *Speech and Language Processing. An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. Upper Saddle River, N.J. 2009.
- Löbner, Sebastian: Concept Types and Determination. *Journal of Semantics* 28(3), 2011, s. 279-333.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. København 1911, 1975.
- Pustejovsky, James: The Generative Lexicon, i: *Computational Linguistics* 17(4), 1991, s. 409–441.
- Pustejovsky, James: *The Generative Lexicon*. Cambridge MA 1995.
- Sandersen, Vibeke: Om -s eller ingenting i toleddede navne, i: *Nyt fra Sprognævnet*, 1998(4), s. 1-6.
- Vikner, Carl og Per Anker Jensen: A Semantic Analysis of The English Genitive. Interaction of Lexical and Formal Semantics, *Studia Linguistica*, 2002, vol. 56(2), s. 191-226.

Adverbiernes rækkefølge i henhold til Mikkelsen

Henrik Jørgensen

Denne artikel diskuterer hvilke ordningsregler der gælder for adverbialer i dansk. Kr. Mikkelsen giver sådanne ordningsregler i §243 i *Dansk ordføjningslære*; artiklen tester gyldigheden af disse regler gennem en sammenligning med nyere danske funktionalister som Ole Togeby (2003) og Erik Hansen & Lars Heltoft (2011), samt med et arbejde fra den formelle sprogbeskrivelses fløj, nemlig Cinque (1999). Konklusionen på artiklen er at man kan opstille den slags ordningsregler for adverbialer. Der er stærk sammenhæng mellem Mikkelsens og Cinques regler, uanset at ingen af dem har en så fast karakter som f.eks. reglerne for morfemers rækkefølge i agglutinerende sprog. En afgørende faktor i opstillingen er muligheden for at flytte adverbialer til fokuspositioner, hvorved rækkefølgen ændres.

This paper discusses ordering rules for Danish adverb phrases. Kr. Mikkelsen gives such ordering rules in §243 of his Danish syntax; the quality of these rules is tested through comparison with recent functional grammarians like Ole Togeby (2003) and Erik Hansen and Lars Heltoft (2011), and with a formal approach, Cinque (1999). The conclusion to the paper is that such ordering rules for adverb phrases may be given. Actually there is a strong coincidence between Mikkelsen's rules and Cinque's rules, although neither by any means have the fixed character of e.g. strings of morphemes in agglutinating languages. One important factor in this are the possibility of moving adverb phrases into focussing positions and thereby reshape the standard ordering.

1. Indledning

Udgangspunktet for denne artikel er §243 i Kr. Mikkelsens *Dansk Ordføjningslære* (Mikkelsen 1911/75), der har titlen "Den indbyrdes stilling af biordsled, forholdsordsled, steds- og tidsbestemmelser". Jeg vil prøve at undersøge de rækkefølgeregler som Mikkelsen giver,

med henblik på at konstatere hvilken gyldighed de har i moderne sprogbrug. Den undersøgelse kan imidlertid ikke gennemføres uden at Mikkelsens kategorier forsøges oversat til en mere up-to-date-version. Den opgave jeg stiller mig selv, er altså kompliceret ved at gå i flere retninger på én gang. Opdateringen vil ske gennem en sammenligning af Mikkelsens ansatser til semantik med Ole Togeby (1993, 2003), Guglielmo Cinque (1999) og Hansen & Heltoft (2011).

I Mikkelsens opregning af led der indgår i stillingsreglen, vil vi i dag uden videre genkende nogle specifikke typer. Disse led er dem der falder under Diderichsens i dag gængse definition af adverbialkategorien som alle de sætningsled der ikke kan henføres til nogen af de verbale og nominale kategorier. Det principielt utilfredsstillende ved Diderichsens restdefinition af kategorien opvejes af at hans behandling af den i øvrigt i *Elementær Dansk Grammatik* (Diderichsen 1946) gennemgående tjener til at sammenfatte kategoriens centrale position i sprogets opbygning. Behandlingen peger på de fælles semantiske træk som kategoriens elementer har, men som den formelle definition ikke fanger. Selv om Hansen og Heltoft gør skarpt op med forestillingen om adverbialer som 'restkategori', stedet hvor man anbringer alt det man ikke kan finde en bedre plads til, er det nærmeste de kommer en positiv definition, betegnelsen "frie operatører" (Hansen & Heltoft 2011 I: 37), en betegnelse som kan fortolkes i flere retninger, og som ikke nødvendigvis træffer adverbialernes specielle funktion. I selve betegnelsen 'fri' ligger der stadig på en måde en negativ definition: 'fri' for hvad? og 'fri' på hvilken måde? Operatorbetegnelsen, som har tradition i funktionel grammatik tilbage til Hengevelds klassiske definition af den lagdelte sætning (Hengeveld 1989: 3), er heller ikke perfekt som karakteristik. Mens visse operatører i logikken, som f.eks. negationen, svarer meget godt til visse adverbialkategorier, er der andre adverbialkategorier som en traditionel sand/falsk-logik har svært ved at udlægge, sml. den klassiske diskussion mellem Grunwald 1974 og Harder 1975. Heldigvis oplister Hansen og Heltoft hvilke ledtyper de medregner til kategorien (Hansen & Heltoft 2011 II: 1015-1020), hvilket er yderst nyttigt når kategorien skal etableres.

Mit bud på omdrejningspunktet i en funktionel-grammatisk beskæftigelse med adverbialkategorien er dens funktion som modulerende led mellem udsigeren og det udsagte, eller med Hengevelds

termer det interpersonelle og det repræsentationelle (Hengeveld 1989: 128). Denne modulation kan finde sted i forskellige semantiske kategorier: der kan ligge en tidslig og rumslig situering i adverbialer, men de kan også fungere som sætningssammenkædere (*nemlig, således*), og de kan endelig levere semantisk råstof til udsigerens vurdering af sit forhold til det udsagte (*jo, sgu, sikkert, antagelig*).¹ Denne modulation udøver elementerne i første række gennem deres semantik, hvilket næppe kommer bag på nogen. Modulationen ligger i selve betydningen af *sgu* eller *snart*. Men derudover ligger der en effekt i selve rækkefølgen mellem de adverbielle elementer. Her er det at Mikkelsen bliver af afgørende interesse.

I en undersøgelse af adverbialsyntaks er det væsentligt at kunne skelne mellem egentlig underordning og det jeg med nogen tøven kalder sidestillet brug af adverbier. Se f.eks. disse to:

- (1) Han er egentlig ikke rask
- (2) Han er ikke egentlig rask

I det første tilfælde synes sammenhængen mellem *ikke* og *egentlig* at være at de indgår som en konstellation i syntaksen. De modificerer ikke gensidigt hinanden, men bidrager side om side til sætningens samlede semantiske effekt. De kunne hver for sig falde væk uden at den semantiske effekt af den anden ændredes radikalt. Jeg vil betegne dette som *SIDESTILLING* i mangel af bedres havelse. Omvendt i det andet tilfælde. Her kan ingen af adverbierne tages væk uden at hele sammenhængen falder sammen. I princippet vælger Cinque den samme skelnen mellem parallelstående og underordnede adverbialer, sml. Cinque 1999: 3. I den undersøgelse jeg her fører, er det kun den type adverbier der lever op til sidestillingskriteriet, der kan inddrages. Med andre ord: jeg interesserer mig for adverbielle led på sætningens niveau. Adverbielle led der er afhængige af andre kernetyper, deri indbefattet andre adverbialer, bliver ikke diskuteret systematisk.

2. Hvad omfatter gruppen af adverbialer?

Mikkelsen er på dette punkt helt eksplicit; han opregner en stribe konstruktionstyper som indgår i hans undersøgelse, nemlig “bi-ordsled, forholdsordsled, steds- og tidsbestemmelser”. Det er ikke

¹ Sml. allerede Harder 1975.

uden videre nogen lykkelig sammenstilling. De to første typer kan med lidt god vilje opfattes som formelt definerede, nemlig som konstruktioner med bestemte morfologiske typer, nemlig adverbier og præpositioner, som kerne. De to andre er derimod indholdsdefinerede, og konstruktionsmæssigt set rummer disse indholdskategorier i det store og hele den type konstruktioner som de to første led angiver. Grunden til denne definatoriske knibgangsmanøvre er givetvis at Mikkelsen skal tage højde på den ene side for tidsbestemmelser som *sidste fredag*, der formelt set er nominaler, og på den anden for en lang række konstruktioner som ikke uden videre kan indrangeres i en betydningskategori.

I Hans Götzsches epi-formale syntaks (Götzsche 1994, 1998, Götzsche & Kristensen 2005, sml. tillige Kristensen 2004, 2011) skelnes der på den ene side mellem egentlige adverbier, hvilket groft sagt svarer til de klassiske grundtyper: tid, sted og måde, og på den anden side pseudo-adverbierne, der svarer til resten. Hos Hansen og Heltoft (2011) samt hos Ole Togeby (1993, 2003) bliver gruppen firdelt: sætningsadverbialer, steds-, tids- og omstændighedsadverbialer, mådesadverbialer & omfangsadverbialer og endelig gradsadverbialer (Hansen & Heltoft 2011 II: 1015-1020; Togeby 2003 §§ 220-226). Gruppen af gradsadverbier er mht. forekomst bundet til adjektivhelheder og er derfor ikke relevant i denne artikels optik. De øvrige er grundlæggende defineret ved deres prototypiske placering: sætningsadverbialerne midt i sætningen, de to andre i slutningen.

Det der forener alle adverbialtyper, er at de har til effekt at positionere udsigelsesinstansen i forhold til det udsagte. Det er i den henseende ikke så vigtigt hvilket niveau det foregår på, om det er på det simple positioneringsplan i forhold til udsigelsens tid og rum, eller om det er på det mere sofistikerede hvor udsigelsen kan kommentere eller delvis ophæve det udsagte. Det jeg interesserer mig for, er derfor i hovedsagen ledtyper i sætningen der har den situerende funktion mellem udsigelsen og det udsagte, og som ikke er valensbundne. Formelt set drejer det sig om led med præpositioner og adverbier som kerner, samt om bestemte nominaltyper i ikkevalensbunden funktion, som “sidste fredag” i *Han rejste til Milano sidste fredag*. Vi skal givetvis regne alle valensbundne led fra, som Hansen & Heltoft 2011 også gør; et enkelt uafklaret punkt må så blive de verber der binder tids- og stedsudtryk, som *bo*, *opholde*

sig, samt *være* i fuldverbal betydning (*Jeg er på Guldsmedgade*). Sideleddene ved disse verber er formelt set tids- og stedsudtryk, men må samtidig regnes for valensbundne. I de semantiske områder hvor de fleste af de interessante adverbialer ellers befinder sig, er dette nok et overskueligt problem. Forankringen til udsigelsens tid og sted gennem situeringen af udsagnet i en distans- og stedsdimension (og det er jo det vi taler om) foregår alligevel temmelig nær på udsagnsdimensionen.

3. Hvordan inddeles kategorien af adverbialer rent semantisk?

Der er grundlæggende to måder at inddele adverbialer på. På den ene side kan de inddeles efter hvilke stillingsmuligheder de har i sætningen. En sådan inddeling kommer af gode grunde ikke ned under et groftrastet mønster i forhold til adverbiernes stillingsmuligheder i sætningen som helhed, og netop på det punkt kan vi komme videre med Mikkelsens analyse. På den anden side kan man gøre som Mikkelsen antyder, nemlig bruge en semantisk inddeling. Hvis en sådan ikke skal ende samme sted som Wiwels parodi hvor *honning* og *kube* er "biord", må man have en præcis semantisk teori om hvad man gør og hvorfor.

Jeg vil derfor her arbejde ud fra en antagelse, som jeg har skitseret ovenfor, men som jeg i øvrigt ikke begrundet nærmere. Den siger at adverbialer har forskellige funktioner i udsigelsen, dvs. i positioneringen af den talende i forhold til udsagnet (eller med Ole Tøgeby: omsagnet) i sætningen, sml. Greimas 1966, Greimas og Courtès 1979, Hengeveld 1989, Tøgeby 2003.

Interessant nok er det en generativ forsker som G. Cinque (Cinque 1999) der har opstillet nogle af de interessanteste overordnede beskrivelser af adverbierne kategorier. Hans rækkefølge, der hævdes at være alment-lingvistisk, skitseres i flere omgange. I første række får vi en helt grov opstilling (Cinque 1999: 12):

Illokutionær > Evaluativ > Modal > Subjektorienteret

I en videre udbygget form ser hans hierarki således ud (Cinque 1999: 106):

Modalitet (speech act) > Modalitet (evaluativ) > Modalitet (evidentiell) > Modalitet (epistemisk) > Tempus (præteritum)

> Tempus (futurum) > Modalitet (irrealis) > Modalitet (nødvendighed) > Modalitet (mulighed) > Aspekt (habituel) > Aspekt (repetitiv I) > Aspekt (frekventativ I) > Modalitet (volitionel) > Aspekt (celerativ I) > Tempus (førtidig) > Aspekt (Terminativ) > Aspekt (kontinuativ) > Tempus/Aspekt (perfektum {?}) > Aspekt (retrospektiv) > Aspekt (Proksimativ) > Aspekt (durativ) > Aspekt (generisk/progressiv) > Aspekt (prospektiv) > Aspekt (sing. kompletiv I) > Aspekt (plur. kompletiv I) > Diatese > Aspekt (celerativ II) > Aspekt (repetitiv II) > Aspekt (frekventativ II) > Aspekt (singularis kompletiv II)

Cinques liste repræsenterer en opsplitning af det funktionelle hoved I⁰ i en lang række funktionelle hoveder med hver sit semantiske delområde. Gennem denne analyse får vi altså delt det generelle men indholdsmæssigt uspecifikke hoved I⁰ op i semantiske delområder som man må antage at alle sprog kan realisere, selv om det langt fra er alle der grammatikalisere dem, som man hurtigt vil se. Listen er opstillet ved at rækkefølgen mellem de funktionelle hoveder er fastlagt ud fra agglutinerende sprogs regler for rækkefølgen mellem semantisk ækvivalente morfemer. Herudfra ekstrapolerer Cinque at de adverbielle modstykker optræder i en tilsvarende rækkefølge og viser det gennem eksempler fra forskellige sprog. Klassifikationen af de funktionelle hoveder er bygget på en common sense-orienteret semantisk forståelse af deres indhold og trækker på en omfattende mængde af (funktionelt orienterede) analyser af indholdssiden i disse konstruktioner.

Cinques liste burde derfor være et brugbart pejlemærke ved den videre semantiske klassifikation. Et vigtigt aspekt af den er selve rækkefølgeordningen af adverbialerne. Fra Cinque vil jeg overtage modsætningen mellem HØJT RANGERENDE ADVERBIALER, dvs. adverbialer som prototypisk befinder sig langt til venstre i sætningens linearisering og som semantisk set er tæt knyttet til udsigelsessubjektets positionering i forhold til det udsagte, og LAVT RANGERENDE ADVERBIALER, som prototypisk befinder sig langt til højre i sætningens linearisering og som semantisk set har deres funktion i at placere det sagte i forhold til kategorier som tid, sted og måde m.fl. omstændighedskategorier.

Et andet bud på en semantisk forståelse af adverbialkategorien finder man i Hansen & Heltoft 2011, hvor adverbialerne inddeles i en lang række grupper på basis af semantiske og pragmatiske træk, især ud fra polyfoniteorier, samt ud fra John E. Andersens analyse fra 1987. I princippet bruger Hansen & Heltoft 2011 mange af de samme kategorier som Cinque, men argumentationen for opstillingen er ført igennem ud fra et sprogspecifikt synspunkt. Sætningsadverbialgruppen inddeles i dialogiske partikler på den ene side og sætningsadverbialer på den anden, og hver af disse grupper underinddeles så i yderligere fire semantiske grupper. John E. Andersens opstilling (Andersen 1987) opererer ikke med noget hierarki mellem adverbialerne.

4. Hvor placerer adverbialer sig i sætningen?

For enkelhedens skyld anvender jeg til denne analyse forskellige varianter af Diderichsens sætningsskema.

Hos Diderichsen er adverbialer, som man vil huske, en restkategori; det er alt det der ikke er enten verbale eller nominale elementer, dvs. alle konstruktioner med andre ordklasser i kerne. Diderichsen har intet eksplicit begreb om valens, og adverbialkategorien hos ham indeholder derfor en lang række bundne elementer som i dag ikke mere regnes for relevante i denne del af analysen, sml. Hansen og Heltoft (2011 II: 1015-1017). Af placeringsmuligheder på sætningsniveau har Diderichsen reelt kun tre:

↓			↓			↓
F	v	n	a	V	N	A
Så	har	far	igen	børstet	bilen	med ståluld

Det skal også indrømmes at analysen af konventionelt avis- og sagprosa-skriftsprog kan gennemføres med de tre. Ikke desto mindre kan man ved at arbejde med denne traditionelle opstillings forudsætninger finde nogle flere adverbialpladser (sml. Heltoft 1992, Jørgensen 1996, Nimb 2004). F.eks. er der i meget talt sprog og i meget fortællende sprog også en plads mellem det finite verbums plads og subjektets:

- (3) Så har jo Jørgen igen væltet klaveret
- (4) I byerne har jo alle husene hver sin lille have

Den kan indføjes i skemaet:

	↓		↓		↓		↓
F	v	a1	n	a2	V	N	A
Så	har	jo	far	igen	børstet	bilen	med ståluld
Så	har	jo	Jørgen	igen	væltet	klaveret	---
I byerne	har	jo	alle husene	---	---	hver sin lille have	---

Man kan diskutere om der er en plads foran det finitte verbum i helsætningen (sml. Nimb 2004: 101f.):

- (5) Han formelig fløj ud ad døren
 (6) Hun ligesom grinede af ham

Her kan man ud fra såvel semantik som position argumentere for at adverbialer er knyttet til verballedet alene og derfor kan analyseres som en særplads inden for det finitte verbums plads, på samme måde som nominalers adled ikke placeres i skemaet på sætningsniveau. De adverbialer der kan forekomme på pladsen, er beslægtet med traditionelle mådesadverbialer; andre typer ser ikke ud til at kunne komme på tale:

- (6a) * Hun jo grinede af ham
 (6b) * Hun alligevel grinede af ham
 (6c) * Hun i bussen grinede af ham
 (6d) * Hun dengang grinede af ham

Placeringen af adverbiale elementer på denne plads skaber alvorlige problemer for den ellers nyttige definition af **F** som plads for kun ét led. I sætninger som (5) og (6) ser det jo ud som om der er to. Dog taler såvel semantik som distribution for at den tilsyneladende plads ikke skal regnes med.

Den opdeling som Diderichsens skema giver, beror delvis på hans meget vide analyse af kategorien. Hvis vi begynder at sortere i restkategorien og fjerne det der ikke hører med til gruppen, kommer der flere pladser til. F.eks. er Lars Heltofts udskillelse af en plads **P**

til prædikativer, visse infinitter og ikkeverbalt materiale som på én eller anden måde er inkorporeret i verballeddet², afgørende. Denne type elementer deler Diderichsens **A** i to dele på hver side af de inkorporerede verbale elementer:

- (7) Så var hun derefter gået hurtigt ud i haven den morgen
 (8) Dette har jeg fået omhyggeligt indprentet af en af Danmarks førende specialister

Man kan eksemplificere med et sætningsskema:

F	v	n	a	V	N	A1	P	A2
Så	var	hun	derefter	gået	---	hurtigt	ud i haven	den morgen
Dette	har	jeg	---	fået	---	omhyggeligt	indprentet	af en af (...)

Vi kommer på den måde frem til et maksimalt skema med alle potentielle adverbialpositioner. Det er imidlertid afslørende for analysens karakter at vi kun med besvær kan fabrikere et eksempel der kan dække alle pladser i et maksimalt udfyldt skema:

↓		↓		↓		↓		↓	
F	v	a1	n	a2	V	N	A1	P	A2
Så	var	jo	Eva	der- e- fter	gået	---	hurtigt	ud i haven	den morgen
Da	forme- lig fløj	---	hun	---	---	---	---	ud ad døren	---
Så	har	jo	far	igen	fået	bilen	grun- digt	børstet	med ståluld

Når vi taler om disse fem positioner, er det vigtigt at gøre sig klart at de ikke er fuldt parallelle. Til hver plads kan man udpege typer der ikke kan stå der:³

² Cf. Heltoft (1992a, b), der bygger videre på Hansen 1966 og 1970.

³ Sml. også Togeby 2003: 274.

Plads	Åben for:	Blokeret for:
F	Lavererangerende adverbialer, samt for andre negationer end <i>ikke</i> , sml. Hansen & Heltoft 2011 II: 1038-9.	Kommunikative partikler og negationen <i>ikke</i>
a1	Kommunikative partikler og enkelte andre højtrangerende typer	Negationer, samt tids- steds- og mådesadverbialer
a2	De fleste adverbialtyper, de lavestrangerende dog kun under særlige informationsstrukturelle forhold, sml. Hansen & Heltoft 2011 III: 1748	
A1	Kun åben for mådesadverbialer	Blokeret for alle andre
A2	Kun åben for de lavestrangerende adverbialer: tid, sted, måde	Blokeret for negationer og andre kommunikative partikler

Som det ses afspejles adverbialernes hierarki til dels i stillingsreglerne på den måde at pladserne **a1** og **a2**, samt **A1** og **A2** optager adverbialerne i overensstemmelse med deres placering i det semantiske hierarki. Pladsen **a1** tager kun de højeste. I den anden ende er ordningen mindre ikonisk, idet pladsen **A1** er forbeholdt de lavest rangerende, mådesadverbialerne. Et andet forhold der genspejles heri, er mængden af homonyme adverbialer. Ord som *nu* og *da* har lidt forskellig betydning, alt efter hvilken placering i sætningen de får. Eva Skafte Jensen har vist dette ved en analyse af den positionelle distribution af ord som *ellers*, *dog*, *alligevel*, *godt* og *altså* (Jensen 2000, 2002).

Endelig er der grund til at nævne muligheden for ekstraposition til højre, som ikke er med i skemaet. Dette er en virkelig jokerplads, som jeg skal komme tilbage til senere.

5. Hvilke indbyrdes stillingsregler kan vi finde?

Det er nok på sin plads at starte med en advarsel: Hvad der kommer fra og med dette punkt i beskrivelsen, ser ikke godt ud i nogen syntaktisk teori. Hos Cinque er adverbialernes rækkefølge bestemt af en hel pyramide af funktionelle noder der virkelig får det generative

træ til at vokse ind i himlen. Først kommer en stribe Mood-noder, dernæst en stribe Tempus-noder, og til slut en stribe Aspect-noder. De forskellige semantiske grupper af adverbialer kan dernæst bestemmes som specifikatorer til disse noder. Det ser ikke kønt ud, men det gør det heller ikke når man prøver at lave det samme med sætningsskemaer, som jeg nu skal prøve på.

Mikkelsen opstiller adverbialerne i 18 hovedparadigmer på basis af positionelle iagttagelser kombineret med en ikketeoretisk indholdsanalyse:

Mikkelsens beskrivelse	Eksempler	Kommentarer til semantikken
1/ svage biord uden hensyn til betydningen;	<i>jo, nu, da/dog, vel, så</i>	De klassiske lette adverbialer af typen "speaker-oriented". Cinque: Mood (Speech act)
2/ biord og forholdsordsled, der betegner årsag, følge og omstændighed;	<i>af den grund, altså, i så fald, af den grund</i>	Konkaterende adverbialer (logisk følge i forhold til kontekst). Cinque nævner ikke denne specifikke type
3/ beklagelsesbiord;	<i>desværre</i>	Attitudeadverbial; Cinque: Mood (Evaluative)
4/ biord og forholdsordsled, der betegner forvisning, formodning og forsikring;	<i>formodentlig, rimeligvis, sagtens, alligevel, uden tvivl</i>	Modalitet: modifikation af udsagnets sandhedsværdi; Cinque: Mood (Evidential)
5/ indrømmelsesbiord;	<i>rigtignok, alligevel (?)</i>	Adverbialer der både er konkaterende (fordi de henviser til modsatrettede tidligere udsagn) og talerorienterede; Cinque: Mood (epistemic)
6/ ordensbiord;	<i>derefter [andre konkaterende?]</i>	Konkaterende (temporal følge); Cinque: Mood (epistemic)
7/ egentlig og i virkeligheden;	<i>egentlig, i virkeligheden</i>	Insisterende adverbialer; Cinque: Mood (epistemic)
8/ modsætningsbiord;	<i>alligevel</i>	Konkaterende (benægtelse af etableret modsynspunkt); Cinque: Mood (epistemic)

9/ biord, der betegner udvidelse og indskrænkning;	<i>blot, endelig, også, desuden, kun</i>	Adverbialer der både er konkatenerende (ved at henvise til udsagn om samme emne med et andet logisk omfang) og talerorienterede (ved at angive emnets perifere status); Cinque: Mood (epistemic)
10/ biord, der betegner overensstemmelse;	<i>netop, lige</i>	Adverbialer der svarer til gruppe 9, bortset fra at attituden er mere engageret, og at konkatinationen peger på samsvar med det forudgående; Cinque: Mood (epistemic)
11/ en del forholdsordsled, der står i løsere forhold til omsagnet	<i>efter ens mening, ifølge ens ordre, uden ens tilladelse, for enhver pris;</i>	Denne gruppe kunne betegnes som 'evidentiel' i og med at de henviser sætningen til at høre under en anden talers autoritet.
12/ nægtende ord;	<i>ikke, aldrig m.fl.</i>	(Traditionel kategori)
13/ tidsudtryk;	[eksempler ikke nødvendige]	(Traditionel kategori)
14/ tids- & attitudeudtryk;	<i>pludselig, på én gang og med ét;</i>	Tidsudtryk der samtidig giver den talendes forventning eller attitude
15/ mådesudtryk;	[eksempler ikke nødvendige]	(Traditionel kategori)
16/ gradsudtryk;	[eksempler ikke nødvendige]	(Traditionel kategori)
17/ stedsudtryk;	[eksempler ikke nødvendige]	(Traditionel kategori)
18/ forholdsordsled, der ikke hører til nogen af de tidligere nævnte grupper,	<i>uden en eneste skilling; undtagen den gamle onkel; med knyttet hånd</i>	Udtryk der befinder sig på grænsen til at være aktanter: semantiske komitativer, instrumentalis'er m.v.

Det er ikke svært at se at Mikkelsens 18 kategorier fordeler sig sådan at de første 12 prototypisk er centraladverbialer og de sidste 6 slutadverbialer. Mikkelsens liste er bygget op over i alt 49 eksempler som bruges til at vise rækkefølgerne, helt som f.eks. Cinque også

gør det. Det er nemt at identificere de ti første kategorier med Cinques fire første typer, men derefter bliver identifikationen mere uklar; intuitivt set er der – hvis vi stoler på Mikkelsens inddeling – forbavsende mange positionelle særklasser af evidentiell karakter og forbavsende få særklasser blandt de efterfølgende typer i Cinques hierarki. Da Cinque udtrykkelig omtaler sin liste s. 106 som “an approximation”, vil detaljuddredningerne af disse særlige forhold få lov at ligge i denne sammenhæng.

Listen ovenfor med sine 18 pladser kunne indbygges i et sætningsskema, hvor pladsen **a** opdeltes i 12 separate pladser og pladsen **A** i yderligere 6. Det sidste vil sikkert ikke føre noget nyttigt med sig da leddene på de sidste adverbialpladser ofte har en tilbøjelighed til at bytte pladser efter deres indbyrdes fokus og scope, hvilket Mikkelsen gør opmærksom på i sin anm. 6 til paragraffen.

Yderligere erklærer Mikkelsen at de lette adverbier i hans kategori 1 indbyrdes har en fast rækkefølge: *jo > nu > da / dog > vel > så*. Der er ikke nogen systematik i sætningsskemaet der tvinger én til at oprette en plads for hvert eneste uforligneligt paradigme, og det er sikkert heldigt i denne situation. Dette er så meget heldigere som Mikkelsen undlader at nævne en del andre medlemmer af denne overkategori: *nok, altså, mon, vist*.

Med udgangspunkt i Hansen & Heltoft kap. IX og XX kan pladsen **a** inddeles i underpladser på en anden måde:

a							
partikler				sæt- nings- adver- bialer	sekun- dær tema- plads	næg- telser	fokus- plads
fatiske	proksi- male	argu- men- tative	eviden- tiale				

Af disse pladser hos Hansen & Heltoft 2011 skal ‘sekundær temaplads’ og ‘fokusplads’ ikke regnes ind i kalkulen over adverbialernes defaultpladser, da de repræsenterer særpositioner for slutadverbialer i centralområdet. Barberer man dem væk, får vi en mere overskuelig model:

a					
partikler				sætnings- adverbialer	nægtelser
fatiske	proksi- male	argumen- tative	eviden- tiale		

Det interessante er at Mikkelsens underinddeling *jo > nu > da / dog > vel* [*> så*] repræsenterer de fire første pladser, idet der til hver af dem kan knyttes nogle yderligere adverbier, som det ses (Hansen & Heltoft 2011: 1063):

a					
partikler				sætnings- adverbialer	nægtelser
fatiske	proksi- male	argumen- tative	eviden- tiale		
<i>jo, mon, vel, sgu</i>	<i>nu, da, så</i>	<i>altså, ellers, da, dog</i>	<i>vel, vist, nok, vistnok</i>		

De kategorier som figurerer i Mikkelsens liste som nr. 2 til 12, skal altså have deres plads på Hansen & Heltofts sætningsadverbial-plads. Det må antages at de blot kunne anbringes som 11 pladser inden for modellen. Jeg vil ikke gå i dybden med disse perspektiver her; den grafiske fremstilling af disse forhold kan de fleste sikkert tænke sig til. I stedet vil jeg se på nogle principielle perspektiver omkring de fire første pladser.

Det er interessant at se om forudsigelsen om faste rækkefølger er holdbar. Til det formål kan vi nøjes med at se på de fire kategorier af partikler. For at teste forudsigelsen har jeg prøvet at lave nogle googlesøgninger ud fra Mikkelsens opstilling. Den skulle jo i princippet sige at disse rækkefølger ikke kan belægges:

nu > jo
da/dog > nu
vel > da/dog

Det ser dog faktisk ud til at flere af disse rækkefølger faktisk kan belægges ved hjælp af internetsøgninger. Internetsøgningerne er dels lavet i Google, dels i Korpus 2000 på ordnet.dk. I begge tilfælde er der søgt på fikserede rækkefølger af de relevante ord. Selvsagt er resultaterne fra skriftsprøgskorpusset de mest afgørende; de resultater der kommer ind i Google, smager af og til rigeligt af usikkerhed i omgangen med skriftlighed.

1/ Belæg på (proksimalt) *nu* > *jo*

De belæg der er fundet, kommer kun fra Google; Korpus 2000 gav tre ret usikre resultater, der ikke med sikkerhed kan forstås som (proksimalt) *nu* foran *jo*.⁴

- (9) Altså det er nu jo sådan, at man ikke kender sin censor, uanset hvem det er, ved man ikke...) (<http://www.studieportalen.dk/forums/Thread.aspx?id=1037882>)
- (10) Det hjalp, men er nu jo ca. 3 uger forsinket. (<http://www.chilifan.dk/da/forum/?forumID=2&topicID=821>)
- (11) da jeg selv stoppede havde jeg nu jo kun set min egen begravelse og havde set alle de venner som var døde, (<http://www.johnsmedehus-skaersliper.dk/1625248>)

Ekss. (9) og (11) har helt klart det proksimale *nu* foran *jo*, og er derfor modbelæg til den model jeg opstillede ovenfor. Eks. (10) falder også uden for rammen, idet det mest sandsynligt er et temporalt *nu* der har forvildet sig op på en fokusplads helt til venstre for partikelpositionerne i *a*-feltet, noget der heller ikke er forudset i modellen ovenfor (om denne plads, se nedenfor s. 109). Yderligere, lidt klarere eksempler på en sådan fokusplads til venstre for adverbialblokken ser vi i (12) og (13), hvor *nu* også er temporal, ikke proksimal.

⁴ Eksemplerne er: (i) *Stort set er vores ulandsbistand nu jo kun en afbødning af de forbrydelser, vi begår i vores handelspolitik med dem.* (ii) *Hvorfor overhovedet en fysisk tilstedeværelse i København, når alt nu jo alligevel foregår på computerskærme?* (iii) *Mit spørgsmål går til statsministeren, fordi vi nu jo gennem et par måneder har set regeringens gøren og laden i arbejdsmiljøpolitikken.* I det første er *nu* formentlig attribut til nominalleddet *ulandsbistand*, og det samme kan gælde (ii). Eks. (iii) viser formentlig en temporal betydning i en fokusposition.

- (12) i en sag der iøvrigt dermed yderligere belaster forfatteren af bogen - der nu jo pure er frikendt, eller frikendt, men "mistroet af forsvarer". (<http://www.version2.dk/artikel/it-chef-faar-faengselsstraf-falsk-jaegerbogs-oversaettelse-18215>)
- (13) men det viser sig nu jo at have været den rigtige beslutning. (<http://www.lydtapet.net/2012/12/interview-saturnus-mon-ikke-vi-finder-pa-et-eller-andet-sindssygt/>)

2/ Belæg på *da* > (proksimalt) *nu*

Rækkefølgen *da* > *nu* burde heller ikke forekomme. Igen giver Korpus 2000 ikke nogen sikre resultater med proksimalt *nu*, men her er belæggene fra Google virkelig ikke sjældne:

- (14) Går da nu meget godt :) (http://www.scootergalleri.dk/vid_vis.aspx?VideoID=75735)
- (15) Hold da nu op det er humor (<http://tobie.dk/hold-da-nu-op-det-er-humor-piger-pa-pr%C3%B8vel%C3%B8sladelse-d/>)
- (16) Hold da nu lige op (<http://www.slagtenhelligko.dk/2011/09/21/inspirationskopist/>)
- (17) For hold da nu ellers helt op for et angreb, Schleck den Unge satte ind i dag. (<http://blog-dyn.tv2.dk/ulrik.jonsson/>)
- (18) Nåeh det er vi da nu flere om at bestemme. (<http://fivetosix.smartlog.dk/forf-rdelig-dag-post282667>)
- (19) Årh, det ved jeg da nu ikke rigtig :-)) (<http://ing.dk/artikel/116480-ministrene--folkets-tjenere-er-traette-nu>)
- (20) Collin fandt også stykket antageligt og det skulle da nu bringes på scenen. (H.C.Andersen: *Levnedsbogen*, cit efter <http://www.hcandersen-homepage.dk/student5.htm>)
- (21) Tænk da nu engang efter, at Du kan følge Gangen i Sagen. S. Kierkegaard, cit fra <http://sks.dk/hcd/txt.xml>)

Eksemplerne (20) og (21) stammer fra hhv. H.C. Andersen og Søren Kierkegaard og repræsenterer derfor et stade i udviklingen hvor mangt og meget var anderledes på adverbialfronten, semantisk såvel som syntaktisk. Men de 6 første er svære at bortforklare. Især (17) indeholder et fantastisk adverbialcluster: *da nu ellers*.

3/ Belæg på *dog* > (proksimalt) *nu*

I modsætning til de andre rækkefølger kan rækkefølgen *dog* > (proksimalt) *nu* belægges i Korpus 2000, men karakteristisk nok primært gennem eksempler der mimer talesprog:

- (22) Men man kører videre i den samme skure, trods det at både vores revisionsafdeling og PLS-rapport og alle mulige andre siger: Se dog nu at få gjort noget ved Teknisk Service, Rådgivende Ingeniørkontor, vaskerierne, brandvæsenet og alle de ting, hvor det kunne give nogle penge til kommunen, hvis man gik ind i et samarbejde med de private.
- (23) [Farmor til barnebarn:] Jamen tag dog nu.
- (24) Lad os dog nu være fair over for en ny medspiller på markedet.

Eksemplerne fra Google forekommer ganske hyppigt:

- (25) ??? - hvorfor dog nu det?? (<http://ing.dk/artikel/83812-ingenioerfirmaer-foreslaar-daemning-mellem-hundested-og-roervig>)
- (26) Få dog nu købt de HD kamera`dreng... (<http://xboard.dk/forum/index.php/topic,12235.msg198507/topicseen.html>)
- (27) få dog nu gang i noget fornuftigt. (<http://ditcentrum.nordjyske.dk/forums/p/106516/219224.aspx>)
- (28) Jeg underretter maanedligt Hr. Etatsraad Collin om mine Charakterer; samvittighedsfuldt meddeler jeg ham saavel det gode som det mindre gode om mig, da han dog nu er den eneste jeg har i Verden at tye til; (H.C. Andersens breve, cit. eft. <http://www.hcandersen-homepage.dk/collinske-hus-hca-008.htm>)
- (29) Lad dog nu vælgerne tale! (<http://gentofte.lokalavisen.dk/lad-dog-nu-vaelgerne-tale-/20091105/laeserbreve/911059963/>)
- (30) TAG DOG NU LIGE AT BRUGE TO MINUTER FOR AT SE OM DER ER LYS I ALLE LYGTER (<http://www.24.dk/user/johnsmedehus/blog/archive/2010/1>)

- (31) men efterhånden begyndte han dog nu at blive bekymret, (<http://lexopen.dk/biografi/lu/Ludvig-Filip.html>)

Også her er det klart det proksimale *nu* der optræder efter *dog*. (28) er endnu engang et H.C. Andersen-citat fra nettet, men de øvrige er absolut nutidige.

4/ Belæg på *af den grund* > *jo*

Mest interessant blandt mine internetfund er forekomsten af konstellationen *af den grund jo*, som heller ikke burde være mulig hvis sætningspartikler altid kommer foran andre adverbialer. Mens Korpus 2000 ingen belæg giver, fandt jeg på bare 25 googlehits ni fuldgode belæg for konstellationen (konstellationen understreges for tydelighedens skyld):

- (32) Min veninde har af den grund jo mere til sig selv om måneden men er jo så også nødt til at lægge penge fra så der er til tandlæge, briller m.m (<http://advokatinkasso.dk/Default.aspx?ID=75&M=News&PID=152&NewsID=706>)
- (33) Problemet er jo, at hvis man udtaler sig i en enighed, som måske ikke er helt reel, fordi der eksisterer nogle, som er uenige, men som alligevel, om jeg så må sige, accepterer, at det var, hvad man kunne blive enige om, så fremstår Retslægerådet af den grund jo også mere utvetydig og mere sikker i sin afgørelse, end man måske i grunden er, og det, der måske også på et sagligt fagligt niveau kunne være yderst diskutabelt, fremstår så entydigt. [Per Clausen, EL i Folketinget] (<http://www.ft.dk/samling/20101/beslutningsforslag/b58/beh1/forhandling.htm?startItem=56>)
- (34) Sådan som det er beskrevet har det høje kakaoindhold i chokoladen betydning, men i øvrigt er fedtindholdet i chokolade fortrinsvis mættet fedt, hvilket af den grund jo ikke er så heldigt! (<http://www.scleroseforeningen.dk/da/Spoerg-eksperterne/Netraadgivning/Spoergsmaal/Kost-og-ernaering/Den%20sde%20tand/2009-11-22-13617%2007%2051.aspx>)

- (35) Nå men han er, af den grund, jo ikke så ofte i Danmark og når han er her, er der ret meget familie og en del venner der skal besøges, så der går lang tid imellem at vi mødes. (<http://iloapp.hoy-olrik.dk/blog/www?post=35>)
- (36) nu skal det siges at minTDCi' er jo er sænket , og der af den grund jo også var mindre plads i mine skærmmasser til den trælse sne... (http://www.ford-focus.dk/Forum/e107_plugins/forum/forum_viewtopic.php?42852)
- (37) Så længe de [indefrosne skattelettelser] ikke er tøet op, giver det allerede af den grund jo ikke mening at snakke om yderligere skattelettelser. [Lars Løkke Rasmussen i Folketinget] (<http://www.ft.dk/samling/20101/spoergsmaal/US83/index.htm>)
- (38) Og der bliver af den grund jo i disse år uddelt både lussinger og mavepumper til klubberne. (<http://ob.dk/forum/post/481060.aspx>)
- (39) Pyha, er det virkelig fingerbøl, Digitalis purpurea, som dine landskildpadder har ædt? Den er meget giftig, men den behøver af den grund jo slet ikke være giftig for landskildpadder (jfr. min artikel om emnet i maj/juni-nummeret fra i år!) (<http://www.nhf.dk/phpBB/viewtopic.php?f=4&t=16743&p=59891>)
- (40) Hos os kan, ifølge grundloven, kun efterkommere af Christian X og dronning Alexandrine blive monark i Danmark. Det er selvfølgelig uretfærdigt for alle os, som fra fødselen ikke har været så heldigt stillet – og af den grund jo udemokratisk. [Søren Espersen, DF, i JyP] (<http://jp.dk/opinion/breve/article2039779.ece>)

Der er flere interessante eksempler herimellem. Tag f.eks. (38), der synes at indeholde to fokuseringer på hver sin plads inden for **a** (...*der bliver af den grund jo i disse år uddelt...*, anden fokusering dobbelt understreget). Den mest selvfølgelige fortolkning af dem er at der er tale om en yderligere fokusplads helt til venstre for partiklernes plads, sml. analysen ovenfor af eksemplerne (10), (12) og (13):

a						
fokus-plads	partikler				sætnings-adverbialer	nægtelser
	fatiske	proksimale	argumentative	evidentiale		
	<i>jo, mon, vel, sgu</i>	<i>nu, da, så</i>	<i>altså, ellers, da, dog</i>	<i>vel, vist, nok, vistnok</i>		

5/ Belæg på *vel >da/dog*

Også denne type konstruktion smager af talesprog, men kan faktisk belægges med sikkerhed i Korpus 2000. Eksemplerne er til dels nedskrevne versioner af mundtligt sprog, f.eks. (44), der stammer fra et folketingsreferat:

- (41) Kigger man i det østlige område, er der vel da bestemt nogle konfliktmulighe[de]r.
- (42) Af den årsag undlader man vel da ikke at gøre det maksimalt mulige.
- (43) Og det er vel dog ikke politik, forsynet har udset dem til.
- (44) Jeg lægger jo netop op til, at den endelige afgørelse skal træffes ved domstolene, det er vel dog dér, vi har den største retssikkerhed, (...)
- (45) Det lyder måske lidt primitivt, men er vel dog beskrivende for livsløbet.

Sammenfattende kan man sige at alle disse undtagelser nok er forstyrrende for ideen om en fast rækkefølge mellem adverbialerne, men på den anden side ikke kan anses for regulære modbeviser mod den. Parallelt med den faste rækkefølge kører mulighederne for forskellige former for retorisk orienteret omplacering, primært gennem udnyttelsen af fokuspladserne. Vi kan derfor ikke vente at finde en lige så urokelig rækkefølge som f.eks. mellem morfemer i et agglutinerende sprog. Komplekse adverbialgrupper ser ud til at være et fænomen der er tæt forbundet til talesproglig stil; heraf følger at observationer af uregelmæssige rækkefølger som dem vi

har set ovenfor, også kan være betinget af specielle talersituationer. Her ville en systematisk gennemgang af samtaleudskrifter givetvis føre til nye og bedre resultater.

Endelig gør Mikkelsen i sin lange paragraf en interessant observation om placeringer af højt rangerende adverbialer. Han skriver i sin anm. 1: “Det svage *da* kan sættes sidst i sætningen, f. eks. *Så kom med da!* (oftere *Så kom da med!*).” Denne mulighed udnyttes næppe i klassisk skriftsprog, men eksempler af denne art kan sagtens findes i internettets mere uformelle stilarter, ligesom den høres meget tit i talt sprog (de relevante adverbialer er understreget):

- (46) jeg fatter ikke det her land, men min familie bor desværre ikke geografisk korrekt for en udvandring, for mit vedkommende, ellers havde jeg gjort det da. (<http://blog.krifa.dk/2010/06/kontingent-kan-stadig-trkkes-fra.html>)
- (47) Netop nu er han ved at skrive ny musik til endnu en udgivelse, men han fik tid til at fundere over sine 3 favorit-skiver til Lydtapet, eller sådan godt og vel da... (<http://www.lydtapet.net/?p=3038>)
- (48) Der kommer jo ikke mere forurening af den grund jo! (<http://www.stokerpro.dk/viewtopic.php?p=59413>)
- (49) jeg ser ikke noget galt i øre folder dyret er lige meget værd og smuk af den grund jo (<http://forum.mutterne.dk/viewtopic.php?f=15&t=6275>)
- (50) Synes absolut også der kan blive lavet mange flotte - men en pige med tusser overalt, så sys jeg bare charmen går af.. Et par enkelte mindre nogle, det fint nok.. men ja, vi er jo forskellige :D Og kan ikke lide folk med tusser mindre af den grund jo ;) :P (<http://ungmor.dk/phpbbforum/viewtopic.php?f=113&t=141283&start=2830&view=print>)

Fra et talesprogskorpus som jeg er ved at opbygge⁵, kan jeg citere et antal yderligere belæg med en række andre adverbier:

⁵ Dette korpus består af optagelser af interviews og legesituationer, mest med tosprogede børn fra Århus Vest. Her citerer jeg kun belæg fra en skole hvor de fleste af børnene er etsprogede danske børn. Om undersøgelsen i øvrigt, se Hagedorn og Jørgensen 2011, 2012, samt Jørgensen (2013)

- (51) du er tredje så
 (52) prøv at gå op på hans pande altså
 (53) den var lige ved at ramme på seks faktisk
 (54) er det sjovt måske
 (55) hey jeg rykker bare en mand ud jo

Adverbier i denne placering udtales som en del af sætningens finale kontur, og derfor må de antages at indgå i sætningens prosodiske helhed. Denne position, der nok må regnes for en principiel mulighed i talesproget, illustrerer hvordan det adverbielle er knyttet til de øvrige diskursmarkerende træk. Det kan se ud til at talesproget kan anbringe adverbierne relativt frit, simpelt hen fordi de i sig selv gennem deres semantiske værdi markerer at de har noget at meddele om forholdet mellem den talende og det sagte. Det ser ikke ud til at denne observation er kommet med i Hansen & Heltoft 2011; i hvert fald findes den ikke under ekstraposition (kap. XX, §23.3). Denne adverbielle slutposition må være et eksempel på anvendelsen af den diskursmarkeringsplads som Lars Heltoft har foreslået (Heltoft 1990). Denne plads omtales i Hansen & Heltoft (2011 III: 1622-23), men her er der ikke medtaget eksempler på adverbialer på pladsen.

6. Stillingsregler – den endelige version

Med udgangspunkt i skemaet s. 98 kan dets plads **a2** inddeles yderligere:

a2								
fokus-plads 1	fatiske	proksimale	argumentative	evidentiale	øvrige sætningsadverbialer (mindst 10 yderligere felter)	fokus-plads 2	nægtelser	tema-plads

Som det ses, især i pladsen “øvrige sætningsadverbialer” der i sig selv dækker mindst 10 andre søjler, er der flere muligheder for dem der vil gøre deres sætningsskema så skræmmende som muligt. Muligheden beror på om man vil udnytte observationerne af bestemte ret korte paradigmer til at oprette en yderligere position i skemaet. Det er i princippet hvad Cinque gør når han opretter den ene V-node

efter den anden, men der kan også være en grund til forenkling; en vigtig grund til at forenkle er at de paradigmer som adskilles gennem disse observationer, i grunden ikke indeholder materiale der er virkelig væsensforskelligt indbyrdes. Man kan sammenligne med f.eks. de paradigmer der er basis for adskillelsen af nominalpladser og verbalpladser. Her er der meget tunge funktionelle forskelle mellem paradigmernes elementer, mens elementerne i de forskellige adverbialparadigmer nok har observerbare forskelle, men alligevel samtidig kan henføres til én samlet overordnet funktionel kategori, nemlig modulationen af forholdet mellem udsigeren og det udsagte.⁶

7. Adverbialernes semantiske syntaks

Hvis man ser på de forskellige teoretikers måde at ordne adverbialerne på, tegner der sig, som allerede antydnet, det mønster at de følger en semantisk orden. De adverbialer der har plads længst til venstre og højest oppe i hierarkiet, er dem der har den tætteste tilknytning til den talendes positionering af sig selv i forhold til det udsagte. De markerer mere den talende end noget andet, og den traditionelle fornemmelse omkring dem er deres 'subjektivitet'. Omvendt er de lavest placerede mere 'objektive'; de placerer også den talende i forhold til det udsagte, men koordinaterne for denne placering er traditionelle intersubjektive udbygninger af det deiktiske i form af mere eller mindre komplekse tids- og stedsangivelser. Den lavest rangerende klasse, mådesadverbialerne, har ganske vist et rent deiktisk medlem, nemlig *sådan*, men dette udtryk synes ikke at kunne fungere anaforisk.

Inden for rammerne af den generative grammatik fangede Jonathan Bobaljik i en refleksion over Cinque 1999 denne semantisk/pragmatiske pointe gennem sin observation af uafgørligheden af hvad der har primat: verbalkæden eller adverbialkæden, sml. Bobaljik 1999. Det vi ikke kan afgøre, er om sætningen skal ses som en positionering af den talende hvori der indgår elementer der refererer til yderverden, altså at adverbialkæden er det primære, eller om sætningerne er meddelelser af kendsgerninger hvori den talende så på passende vis kan indstrø sine meninger og holdninger.

⁶ Man kan sammenligne med fonologernes diskussion om princippet 'once a phoneme, always a phoneme', et princip der også vil gøre antallet af mulige fonemer i et sprog komplet uoverskueligt, men samtidig tjene til at præcisere kategoriernes indhold.

På det punkt har denne artikel heller ikke noget svar, ud over at adverbialkædens interne logik, uanset om vi spørger Mikkelsen, Cinque, Togeby eller Hansen & Heltoft, er så stærk at den faktisk kan siges at kunne fungere som modstykke til verbalkæden, hvis ordning gennem valensmønstrene vi kender noget bedre og kan beskrive med større sikkerhed. Det er svært at skjule at adverbialsystemets konstruktion primært beror på en hierarkisering i forhold til rent semantiske mønstre, der så forvirres med forskellige modeksempler gennem forekomsten af fokuspladser.

8. Konklusion

Uanset de metafysiske vanskeligheder ved at fastslå hvad der udgør en korrekt beskrivelse af adverbialernes rækkefølge, er der en stærk tradition i forskningen for at antage at der er en neutral rækkefølge mellem adverbialkategorierne i sætningen. Man kan lave en sådan opstilling på forskellige måder; jeg har her konfronteret Mikkelsens opstilling med Cinque og Hansen & Heltoft, og selv om de i mange henseender trækker i hver sin retning, er der også betydelige konvergenser mellem deres modeller. Hvor langt og hvor mange vil jeg ikke påstå at jeg er nået til bunds i.

Ud over konvergenserne er det også interessant at se hvor frihederne i placeringerne er henne. Umiddelbart kan det ligne anarki; især mine internetfund kan se meget vilkårlige ud. På den anden side er det tydeligvis en egenskab ved selv de mest bizarre clusters at der faktisk ikke kan rykkes rundt på elementerne. De følger en orden, vi kan bare ikke sige præcis hvad den består af. I Hansen & Heltofts model er der et interessant perspektiv i adskillelsen mellem defaultpladser og det man kunne kalde accidenspladser, f.eks. tema- og fokuspladserne i **a** eller pladsen til de efterstillede (men måske ikke ekstraponerede?) partikler. Jeg har prøvet at indbygge denne forskel i modellen i afsnit 6.

Uden at sige for meget kan man godt sige at vi har gjort fremskridt med adverbialerne siden Diderichsen; at det netop er hans forgænger Mikkelsen der kan hjælpe os videre, er interessant; det siger noget om hvilken betydning den semantiske refleksion har også for tilsyneladende rent syntaktiske forhold. Men vi er, som Hansen &

Heltoft også understreger, langt fra færdige; dertil er der for mange huller i semantikken, huller som det bliver vigtigt at prøve at gennemforske.

Litteratur

- Andersen, John E.: Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn, i: *Selskab for Nordisk Filologi. Årsberetning 1987*, s. 45-54.
- Bobaljik, Jonathan David: Adverbs: The Hierarchy Paradox, i: *Glott International* vol. 4, 9/10, 1999, s. 27-28.
- Cinque, Guglielmo: *Adverbs and Functional Heads*. New York & Oxford 1999.
- Greimas, Algirdas-Julien: *Sémantique structurale. Recherche de méthode*. Paris 1966.
- Greimas, A.-J. & Joseph Courtés: *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris 1979.
- Grunwald, Ebbe: Aspekter af modale udsagns dybdestruktur, i: *Nydanske Studier*. Bd. 7, 1974, s. 7-30.
- Götzsche, Hans: *Deviational Syntactic structures. Contrastive Linguistic Studies in the Syntax of Danish and Swedish*. Doktoravhandling, Göteborg 1994.
- Götzsche, Hans: Om satsadverbial i svenska, i: *Svenskans beskrivning 23*. Lund 1998, s. 143-150.
- Götzsche, Hans og Susanne A. Kristensen: Adverbielle udtryk i dansk og finsk, i: *Møder om Udforskningen af Dansk Sprog 10*, Århus 2005, s. 186-197.
- Hagedorn, Karen Th. og Henrik Jørgensen: *Morfologi, syntaks og samtalekompetence*. Aarhus 2011.
- Hagedorn, Karen Th. og Henrik Jørgensen: *Udviklingstendenser i morfologi, syntaks og samtalekompetence*. Aarhus Universitet 2012.
- Hansen, Erik: Prædikativ og adverbial. Et eksperiment i traditionel grammatik. Opr. trykt som Anförande nr 8 i Loman, Bengt & Bengt Sigurd (udg.): *Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning II*. Andra sammankomsten, Lund 1964. Lund 1966, s. 70-81. Nu tillige i Erik Hansen: *Glæden ved grammatik*. København 2001 s. 23-36.
- Hansen, Erik: Sætningsskemaer og verbalskemaer, i: *Nydanske Studier 2*, København 1970 s. 116-137.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft: *Grammatik over det danske sprog*. Bd. I-III. København 2011.

- Harder, Peter: Prædikatsstruktur og kommunikativ funktion, i: *Nydanske studier nr. 8*, 1975, s. 102-112.
- Heltoft, Lars: En plads til sprogvidenskabens hittebørn. Om talesprog og sætningsskema, i: *Selskab for Nordisk Filologi København, Årsberetning 1987-89*. København 1990, s. 26-45.
- Heltoft, Lars: Topologiens plads i en sprogteori, i: Gregersen, Frans (udg.): *Lingvistisk Festival, Sprogvidenskabelige Arbejdsrapporter fra Københavns Universitet 2*, 1992, s. 67-98. (1992a).
- Heltoft, Lars: The Topology of Verb Second and SVO Languages. A Study in the Sign Function of Word Order, i: Herslund, Michael (udg.): *Word Order, Copenhagen Studies in Language 15*. København 1992 s. 13-64 (1992b).
- Hengeveld, Kees: Layers and operators in Functional Grammar, i: *Journal of Linguistics* vol. 25, 1989, s. 127-157.
- Jensen, Eva Skafte: Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer, i: Nørgård-Sørensen, Jens, Per Durst-Andersen, Lotte Jansen, Bente Lihn Jensen & Johan Pedersen (red.). *Ny forskning i Grammatik. Fællespublikation 7*. Odense 2000, s. 141-154.
- Jensen, Eva Skafte: Hvordan bliver et sætningsadverbial til et sætningsadverbial, i: *Studier i Nordisk 2000-2001*. København 2002, s. 31-50.
- Jørgensen, Henrik: Om adverbialled mellem det finite verbal og subjektspladsen i danske helsætninger, i: Jacobsen, Henrik Galberg (red.): *Selskab for Nordisk Filologi, årsberetning*, København 1996, s. 76-90.
- Jørgensen, Henrik: Brugen af fundamentfeltet hos flersprogede børn i Århus Vest, i: *Møder om Udforskningen af Dansk Sprog 14*, Århus 2013, s. 187-200.
- Kristensen, Susanne A.: *Syntagmatiske Strukturer*. Ph.d.-afhandling; Aalborg 2004.
- Kristensen, Susanne A.: *Grammatiske grundbegreber: Sætningen, ordet og sproget*. Odense 2011.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*. København 1975 (1911).
- Nimb, Sanni: *Danske adverbier mellem leksikon og syntaks*. Ph.d.-afhandling, København 2004.
- Togeby, Ole: *Praxt*. Århus 1993.
- Togeby, Ole: *Fungerer denne sætning?* København 2003.

Neurolingvistiske perspektiver på sammenslyngede sætninger

Anne Mette Nyvad

Da Mikkelsen i 1911 som den første danske grammatiker definerede konstruktionen *sammenslynget sætning*, beskrev han et fænomen som den dag i dag er særdeles aktuelt i eksperimentel sprogforskning. Dette kapitel vil rapportere data fra et studie der undersøgte effekten af ”sætnings sammenslyngning” på forståelsesniveauet hos fire dansktalende Broca-afatikere. Resultaterne tyder på at det er selve tilstedeværelsen af en indlejring i komplekse sætningskonstruktioner der er afgørende for performansen hos denne gruppe forsøgspersoner, fremfor hvorvidt en overordnet og en underordnet sætning er blevet sammenslynget, muligvis fordi den syntaktiske repræsentation af den indlejrede sætnings venstre kant er beskadiget i agrammatisk afasi.

In 1911, when Mikkelsen as the first Danish grammarian defined the construction *intertwined sentence*, he described a phenomenon that has been at the forefront of the current topics in linguistics to this day. This chapter reports data from a study examining the effect of “sentence intertwining” on the level of comprehension in four Danish-speaking Broca’s aphasics. The results suggest that it is the presence of embedding in complex sentence structures which in itself is the decisive factor in the performance level of this group of participants and not, as could be expected, the intertwining of a superordinate clause and a subordinate clause, possibly due to the syntactic representation of the left edge of embedded clauses being impaired in agrammatic aphasia.

Indledning

For 100 år siden var Kristian Mikkelsen med *Dansk ordføjningslære* muligvis den første danske grammatiker, der beskrev fænomenet ”sammenslynget sætning” på dansk (en konstruktion Diderichsen først giver betegnelsen ”sætningsknude” i 1946, og som på svensk og norsk henholdsvis går under navnene ”satsfläta” og ”knutesætning”, jf. Engdahl 1997). Denne syntaktiske konstruktion er yderst aktuel, da den i disse år er genstand for en del debat i den psykolingvistiske (Hofmeister & Sag 2010; Christensen et al. 2012a) og neurolingvistiske litteratur (Phillips et al. 2005), idet nye forskningsteknologier har givet alternative muligheder for at undersøge fænomenets natur. I Nyvad (2010) har jeg udforsket sammenslyngede sætninger på dansk, hvor den overordnede sætning er et spørgsmål, hvilket hidtil ikke havde været genstand for neurolingvistiske undersøgelser. Dansk er typologisk set et spændende forskningsobjekt i forhold til konstruktioner af denne type.

Mikkelsen (1975 [1911]: 669) definerer en sammenslynget sætning som en konstruktion, hvor ”et sætningsled der hører til en efterstillet bisætning, oftest en udsagnsbisætning eller en spørgebisætning [sættes foran sætningens hovedled], hvorved der opstår en **sammenslyngning** af en overordnet og en underordnet sætning”. Man kan således sige, at *det* i eksempel (1) nedenfor ”hører hjemme” i objektpositionen til verbet *gøre*. Dette fænomen, hvor et element ikke står på sin vante plads, analyseres i den generative grammatik som en ”flytning”, og den flyttede konstituent lever på den måde en form for dobbelteksistens, jævnfør den understregede plads (det flyttede elements ”spor”) og det markerede ord i den følgende sætning:

- (1) **Det** har jeg aldrig sagt [du skal gøre ___] (Hansen 1977:75)
-

Den position, det flyttede element står i, dvs. sætningens venstre kant, er omdrejningspunkt for denne artikels teoretiske og neurologiske undersøgelser, og formålet er at granske korrelationen mellem det teoretiske aspekt og neural aktivitet i Brocas område, der på lige fod

med Wernickes område betragtes som et klassisk sprogområde i den menneskelige hjerne.¹

Fænomenet sammenslynget sætning

Ifølge Mikkelsen opfattes ”sammenslyngede sætninger for den umiddelbare bevidsthed [...] som en enkelt sætning” (Mikkelsen 1975 [1911]: 670), og den type af sammenslynget sætning, som ses i (1), hvor et nominalsyntaxme i bestemt form bliver topikaliseret, regnes da også for at være fuldt ud grammatisk på dansk. Der synes dog at opstå problemer med grammatikaliteten, når det flyttede element er et spørgeord, navnlig et adverbial, jævnfør (2b). Asterisk og spørgsmålstegn signalerer, at en sætning er henholdsvis ugrammatisk og mindre acceptabel. Hvis den indlejrede sætning er, hvad Mikkelsen (1911 [1975]: 493) refererede til som en ud-sagnsbisætning, bliver konstruktionerne grammatiske, jævnfør (3a) og (3b):

(2a) ? **Hvilke grønsager** gad du vide [**hvordan** Peter ville koge __ __]?

(2b) * **Hvor længe** gad du vide [**hvad** Peter ville koge __ __] ?
(Vikner, 1995: 19)

(3a) **Hvilke grønsager** ved du [at han har kogt **dér** __] ?

(3b) **Hvor** ved du [at han har købt **disse grønsager** __] ?

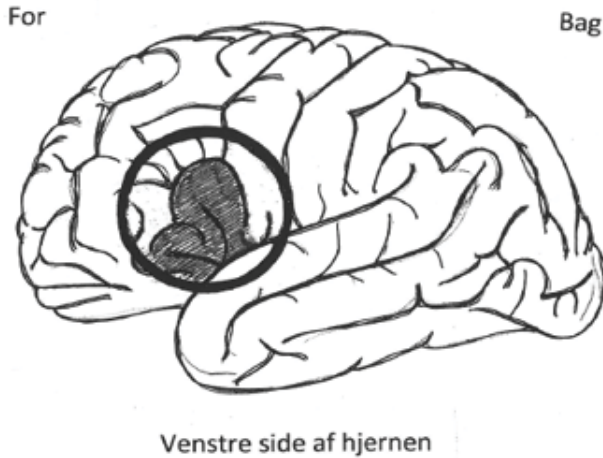
Chomsky (1977: 86) antog (baseret på data fra engelsk), at sammenslyngede sætninger som dem i (2), hvor den indlejrede sætning selv er et spørgsmål, ikke skulle være mulige. Som det ses i (2a) og (2b), er der en væsentlig forskel i acceptabilitet på, om den fremrykkede konstituent er et objekt (*hvilke grønsager*) eller et adverbial (*hvor længe*). Det antages i de fleste generative analyser

¹ Jeg er taknemmelig for venligt samarbejde med Hammel Neurocenter generelt og Jørgen Feldbæk i særdeleshed i forbindelse med indsamlingen af data til studiet i Nyvad (2010). Herudover vil jeg også gerne takke de fire Broca-afatikere der tålmodigt stillede op til undersøgelsen, samt Johannes Kizach for hjælp med det statistiske arbejde, og Ken Ramshøj Christensen, Sten Vikner og Camilla Søballe Horslund for konstruktive kommentarer til tidligere udgaver af denne artikel.

af denne type sætning, at flytningen af *hv*-ordet fra den indlejrede sætning til den overordnede sætning er blokeret af tilstedeværelsen af et andet *hv*-ord i den venstre kant af den sætning, der flyttes ud af. Dette skyldes formentlig, at den konstituent, der flyttes, ikke kan ”springe over” denne position, men nødvendigvis må ”mellemlande” her (jf. Rizzi 1990). Der er således tale om en såkaldt lokalitetseffekt, idet flytningen af et spørgeord kræver, at førstepositionen i den lokale indlejrede sætning ikke er besat. En række funktionelle lingvister har argumenteret for, at betingelserne for om en sammenslynget sætning er mulig eller ej, afhænger af pragmatiske eller semantiske faktorer frem for syntaktiske (jf. Erteschik-Shir & Lappin 1979; Engdahl 1997; Poulsen 2008), idet fx sætningens kontekst og andre ikke-syntaktiske sætningsegenskaber, såsom valg af hovedverbum, kan have indflydelse på acceptabiliteten. I Christensen et al. (2012a) har vi undersøgt sætninger som (2) og (3) i et adfærdsforsøg og konkluderer, at acceptabilitetsbedømmelserne af sammenslyngede sætninger kan relateres til processeringsfaktorer, såsom syntaktisk arbejdshukommelse, frem for grammatiske restriktioner.

Neurolingvistiske data

Ben-Shachar et al. (2004) benyttede hjerneskaning med fMRI, en neurovidenskabelig teknologi der måler blodgennemstrømninger i hjernen, i et neurolingvistisk forsøg, hvor et antal hebraisk-talende testpersoner lå i en MR-skanner og blev præsenteret for en række syntaktiske konstruktioner. Idéen bag denne type forskning er, at man måler den neurale aktivitet i forbindelse med processeringen af sætninger i forsøget på at lokalisere eventuelle sprogområder i hjernen. Mere specifikt undersøgte Ben-Shachar et al. (2004) indlejrede spørgekonstruktioner med flytning af henholdsvis subjekt og objekt i kontrast med en ”baseline” (dvs. en parallel sætningskonstruktion, men uden flytning) på hebraisk. Deres forskningsresultater gav ikke en statistisk signifikant forskel i hjerneaktivering, hvad angår subjekts- og objektkonstruktionerne, men skanningseksperimentet viste, at forståelse af spørgekonstruktioner på hebraisk øgede hjerneaktiviteten i Brocas område, jf. det markerede område i Figur 1 nedenfor.

Figur 1. Brocas område.

Brocas område bliver konsekvent aktiveret ved syntaktisk flytning, på tværs af forskellige opgaver, sprog og specifikke sætningskonstruktioner (jf. fx Bornkessel et al. 2005; Christensen 2008; Fiebach et al. 2005; Friederici et al. 2006; Grewe et al. 2005; Just et al. 1996; Santi & Grodzinsky 2007). Disse studier peger således på, at Brocas område har en funktionel rolle i forståelsen af sætninger, der involverer flytning til begyndelsen af en sætning. Dette kan undersøges i forbindelse med agrammatisk afasi, hvor Brocas område kan siges at være ”sat ud af spil”.

Agrammatisk afasi

Agrammatisk afasi er forårsaget af hjerneskade i og omkring Brocas område og er karakteriseret ved agrammatisme: En drastisk mangel på flydende tale, manglende evne til at sætte ord sammen til grammatiske sætninger og fejlagtig brug eller manglende brug af grammatiske ord (funktionsord) og bøjningsendelser. Der opstår især problemer ved tidsbøjning, subjektspronominer, underordnende konjunktioner, konstruktion af relativsætninger og spørgekonstruktioner. Talen er herudover besværet og ”telegrafisk”. Rent syntaktisk opstår der problemer med forståelsen, når elementer ikke står på deres ”vante” pladser (jf. Friedmann 2003; Van der Meulen 2004). Eksempler på dette findes i (5b) og (6b), hvor det logiske objekt flytter op i subjektspositionen.

	Eksempel	Reversibel	Flytning	Beskadiget
(5a)	<u>Kvinden</u> kørte <u>bilen</u>	NEJ	NEJ	NEJ
(5b)	<u>Bilen</u> blev kørt __ af <u>kvinden</u>	NEJ	JA	NEJ
(6a)	<u>Kvinden</u> kyssede <u>manden</u>	JA	NEJ	NEJ
(6b)	<u>Manden</u> blev kysset __ af <u>kvinden</u>	JA	JA	JA

Tabel 1. Standardmønstret i agrammatisk forståelse

Broca-afatikere har imidlertid ikke et forståelsesproblem med sætninger som (5b), sandsynligvis fordi den ikke er *semantisk reversibel*, dvs. en kvinde kan køre en bil, mens det modsatte ikke er muligt. Således kan afatikerne bruge deres viden om, hvordan verden hænger sammen i afkodningen af sætningen. Dette er ikke en mulighed i (6), idet både manden og kvinden kan være AGENS i sætningen. At Broca-afatikere har problemer med at forstå semantisk reversible konstruktioner, kan dog ikke forklare mønstret i (6), fordi (6a) er uproblematisk for agrammatisk sprogforståelse, mens (6b) volder problemer. For at forklare dette formulerede Grodzinsky i 1995 den såkaldte *Trace Deletion Hypothesis* ("Sporsletningshypotesen" direkte oversat, herefter TDH), som kan opsummeres på følgende vis (jf. Grodzinsky 1995: 46):

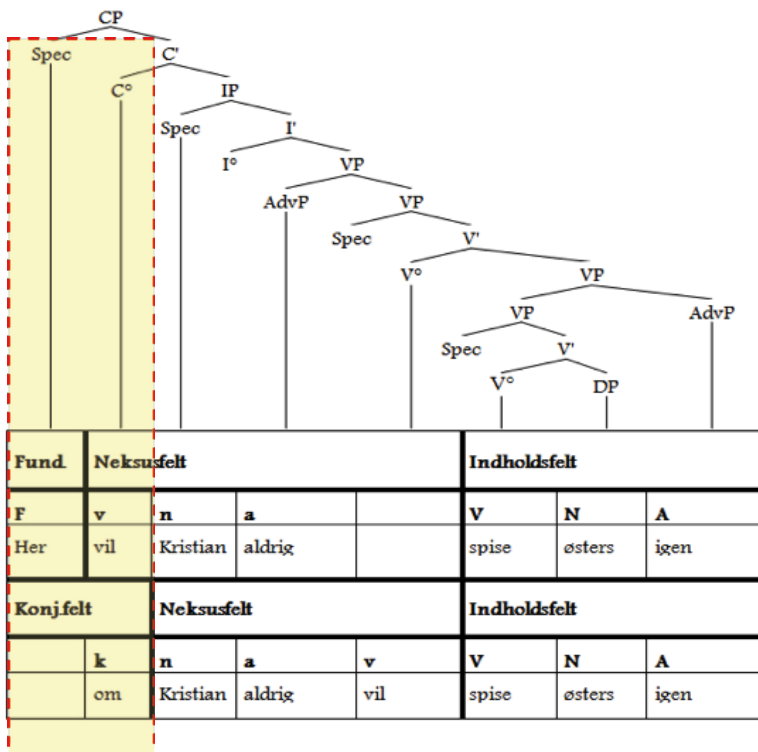
- Syntaktiske spor i argumentpositioner (jf. de understregede pladser i ovennævnte eksempler) bliver slettet i den agrammatiske repræsentation af en sætning (eller bliver usynlige for tilskrivningen af semantisk rolle)
- Et nominalsyntaxme (engelsk Noun Phrase, NP) uden en semantisk rolle tilskrives en sådan ved hjælp af dets lineære position ($NP_1=AGENS$).

Denne hypotese kan forklare problemet med passive sætninger som den i (6b), da det direkte objekt *manden* ikke kan forbindes med objektpositionen, hvis dets spor er slettet. Hvis tilskrivningen af en semantisk rolle går efter lineær rækkefølge, tilskrives *manden* AGENS og ikke PATIENS. Problemet med denne teori er imidlertid, at følgende konstruktioner på engelsk, (7ab), hvor henholdsvis subjekt og objekt er blevet flyttet, begge tilsyneladende er forholdsvis ubeskadiget (dvs. afatikerne præsterer tæt på normalt, når de udsættes for dem):

(7a) **Who**__ hit the woman? (Hvem slog kvinden?)

(7b) **Who** did the woman hit __? (Hvem slog kvinden?)

Ikke desto mindre fremstår sætningens venstre kant beskadiget eller særligt skrøbelig i afatisk sprogforståelse, idet elementer, der i Diderichsens sætningsskema (jf. Diderichsen 1946) står i Fundamentfeltet og v i hovedsætninger og k i underordnede sætninger, synes at have tendens til at volde problemer, fx i indlejrede spørgekonstruktioner, relativsætninger og topikaliseringsstrukturer, jf. figur 2 (for en detaljeret gennemgang af TDH og agrammatisme, se Grodzinsky 2000. Se også Platzack 2001). I den generative grammatik svarer disse positioner til henholdsvis CP-Spec og C° i det syntaktiske trædiagram.

Figur 2. Diderichsens sætningsskema udsat for generativ træstruktur. Baseret på Bjerre et al. (2008: 147).

På baggrund af disse data fremførte Friedmann & Grodzinsky (1997) en hypotese om, at den syntaktiske repræsentation af sætninger i agrammatisk sprogforståelse så at sige er ”beskåret” fra toppen, således at elementer i CP-Spec og C° ikke er umiddelbart ”tilgængelige” i sætningsprocesseringen (en idé, der går under betegnelsen *Tree Pruning Hypothesis*, ”Træbeskæringshypotesen”). Som det fremgår af Figur 2, benytter alle sætninger på dansk sig af disse positioner, hvorfor dansktalende Broca-afatikere burde have sværere ved at forstå selv simple sætningskonstruktioner uden flytning end eksempelvis engelsk- eller fransktalende Broca-afatikere: Dansk er et såkaldt V2-sprog (V2 = *Verb Second*), hvilket vil sige, at det finitte verbal står i anden position i alle hovedsætninger (jf. Den Besten 1977; Holmberg 1986; Taraldsen 1986; Vikner 1995). Dette er ikke tilfældet i engelsk og fransk, hvorfor subjektet i simple deklarativer sætninger på disse sprog menes at stå i IP-Spec (dvs. Diderichsens n). Selvom dansk således er et yderst interessant forskningsobjekt pga. disse strukturelle faktorer, er der ikke tidligere blevet udført en omfattende undersøgelse af den syntaktiske forståelse hos dansk-talende Broca-afatikere. Nyvad (2010) er også en af de første, der har kigget på sammenslyngede sætninger i afasiologisk sammenhæng.

Agrammatisk afasi på dansk

Nyvad (2010) (se også Nyvad, Christensen & Vikner 2014 og Nyvad 2013) undersøgte, hvorvidt og hvordan forståelsen af sammenslyngede sætninger påvirkes i agrammatisk afasi på dansk. Baseret på Grodzinskys (1995) og Friedmann & Grodzinskys (1997) ovennævnte teoriapparater var hypotesen, at ”skrøbeligheden” af sætningens venstre kant ville komme til udtryk i form af forståelseskader på både helsætnings- og delsætningsniveau.

Testpersonerne var otte etsprogede kvinder; fire med en hjerneskade i venstre frontallap og fire kontrolpersoner, der var neurologisk intakte og med tilsvarende alder og uddannelsesniveau. Sidstnævnte gruppe svarede korrekt på 100 % af opgaverne (sammenlagt 1216 korrekte svar ud af 1216 forsøg), der bestod af 16 sætningstyper kombineret med 19 eksemplarer. Eksemplarerne var sammensat af 19 forskellige verber (jf. Tabel 2).

Type	Eksemplar
Ditransitiv	<i>give, vise</i>
Transitiv	<i>vaske, fotografere, kysse, bære, ae, slå, omfavne</i>
Transitiv [+PP]	<i>følge efter, vinke til, se på, smile til, pege på, prikke til, røre ved, sparke efter, trække i, skubbe til</i>

Tabel 2. De 19 verber der blev anvendt i afasi-studiet

De 19 verber havde hver en illustration knyttet til sig, som illustrerede en semantisk reversibel situation. Eksempelvis repræsenterer kvinden i Figur 3 fra forsøget både AGENS (hun følger efter drengen) og PATIENS (manden følger efter hende).

Figur 3. Illustration til "følge efter", et semantisk reversibelt verbum. Kvinden er både AGENS og PATIENS, idet hun følger efter drengen, mens manden følger efter hende

Eksp. 1: Aktiv vs. passiv og kløvningskonstruktioner

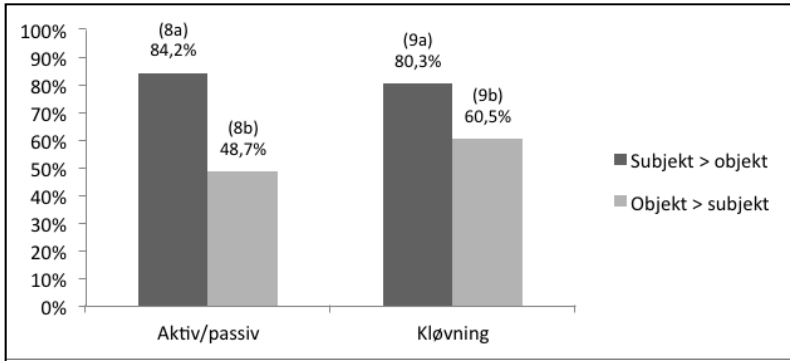
For at kunne undersøge sammenslyngede sætninger i dansk afasiologisk sammenhæng var det nødvendigt først at undersøge, om det mønster, man har fundet hos afatikere med forskellige sprog, også gælder for dansk. I tidligere undersøgelser af afasi på andre sprog

har man som beskrevet fundet en asymmetri mellem forståelsen af aktive og passive sætninger, således at aktive sætninger er lettere at forstå for agrammatiske afatikere end de tilsvarende passive (jf. Ansell & Flowers 1982; Caplan & Futter 1986). Ligeledes har man med hensyn til kløvningssætninger fundet, at konstruktioner, hvor det direkte objekt står på sin vante plads i objektpositionen, volder færre forståelsesproblemer end strukturer, hvor det er flyttet (jf. Hickok et al. 1993; Zurif 1995). Spørgsmålet er nu, om disse tendenser også findes på dansk.

Forsøgspersonerne skulle i det første eksperiment vurdere, om udsagn var sande eller falske vurderet i forhold til illustrerede scenarier, såsom Figur 3. De fik på forhånd instruktion om enten at ryste på hovedet eller nikke, fordi selve ordene ”ja” og ”nej” ofte forveksles i agrammatisk sprogbrug (jf. Tanner 2008: 209). Følgende type stimulus-sætninger blev brugt:

- (8a) AKTIV Eks. *Kvinden kysser drengen*
- (8b) PASSIV Eks. *Drengen bliver kysset __ af kvinden*
- (9a) KLØVNING SUBJ>OBJ Eks. *Det er kvinden [der __ kysser drengen]*
- (9b) KLØVNING OBJ>SUBJ Eks. *Det er drengen [kvinden kysser __]*

Resultaterne viste to asymmetrier: Broca-afatikerne forstod sætningerne i aktiv væsentligt bedre end dem i passiv, se Figur 4. Også præstationen på kløvningssætningerne fulgte det standardmønster, man har fundet i forbindelse med agrammatisk sprogforståelse, da kløvning med subjekt viste sig at være lettere forståelig end kløvning med objekt.

Figur 4. Broca-afatikernes resultater i Eksperiment 1. Forskellen mellem præstationerne i forhold til aktiv/passiv og kløvningskonstruktionerne var signifikant, henholdsvis $p > 0.001$ og $p = 0.006$. Alle statistiske udregninger er foretaget med en generalized linear mixed-effects model i R til Windows (R Development Core Team, 2009), medmindre andet specifikt er nævnt.

Eksperiment 2: Ikke-indlejrede spørgekonstruktioner

Efter påvisningen af, at danske Broca-afatikere udviser samme mønster i forhold til aktiv/passiv og kløvningskonstruktioner som det, man har fundet på de andre undersøgte sprog, skulle det afklares, hvordan Broca-afatikere præsterer på simple spørgekonstruktioner. Spørgsmålene var, om der er subjekt/objekt-asymmetri (jf. tidligere undersøgelser af Hickok & Avrutin 1996, Thompson et al. 1999), og om der er en effekt af sætningslængde (dvs. om forståelsesproblemerne kan relateres til arbejdshukommelse i stedet for syntaktisk flytning).

I dette eksperiment blev forsøgspersonerne stillet spørgsmål, som de skulle besvare ved at pege på den af tre personer på en illustration, der svarede til spørge-elementet (chancen for at gætte rigtigt var således på 33,3%). Stimulus-sætningerne inkluderede både simple spørgesætninger med og uden præpositionsfrasen ”på det her billede” (herefter PP):

(10a) SPØRGEKONSTRUKTION
SUB>OBJ [-PP]

Eks. *Hvem ser __ på manden?*

(10b) SPØRGEKONSTRUKTION
OBJ>SUBJ [-PP]

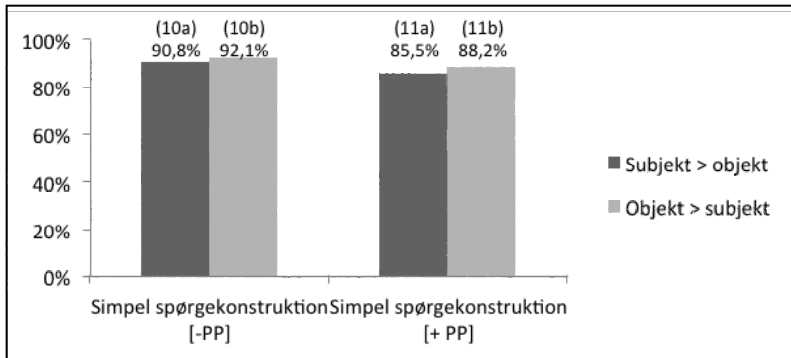
Eks. *Hvem ser manden på __?*

(11a) SPØRGEKONSTRUKTION
SUBJ>OBJ [+PP]

Eks. [*Hvem på det her billede*]
ser __ på manden?

(11b) SPØRGEKONSTRUKTION
OBJ>SUBJ [+PP]

Eks. [*Hvem på det her billede*]
ser manden på __?

Figur 5. Broca-afatikerens resultater i Eksperiment 2. Forskellen mellem spørgkekonstruktioner med PP-modifikator og dem uden var ikke statistisk signifikant ($p=0.217$), ligesom der heller ikke var statistisk signifikant forskel på, om det var subjekt eller objekt, der var spørgkeelement ($p=0.586$).

Årsagen til, at afatikerne klarede sig dårligere end de neurologisk intakte testpersoner i forhold til de ikke-indlejrede konstruktioner i dette eksperiment, er muligvis ikke en skade på sproget som sådan, men generelt nedsatte kognitive ressourcer (koncentrationsevne og arbejds hukommelse) pga. hjerneskade.

Eksperiment 3: Spørgkekonstruktioner med indlejring

Efter konstateringen af, at dansk udviser samme mønster som andre sprog, kan spørgsmålene vedrørende sammenslyngede sætninger nu udforskes: 1) Er der subjekt/objekt-asymmetri? Hvad indlejring angår, er sammenslyngede sætninger lig kløvningskonstruktionerne i Eksperiment 1, hvorfor man kunne forvente en subjekt/objekt-asymmetri, men de minder også om spørgkekonstruktionerne i Eksperiment 2, idet strukturerne involverer syntaktisk flytning, og således kunne der forventes en subjekt/objekt symmetri. 2) Er der forskel på, om spørgkeelementet flyttes kort eller langt, dvs. til den venstre kant af helsætningen eller delsætningen, dvs. er der en effekt af sammenslyngning? Opgaveproceduren var den samme som i Eksperiment 2, og stimulus-sætningerne var af følgende type:

(12a) KORT FLYTNING
AF SUBJEKT

Eks. Vis mig [*hvem* der ___
vinker til kvinden].

(12b) KORT FLYTNING
AF OBJEKT

Eks. Vis mig [*hvem* kvinden
vinker til ___].

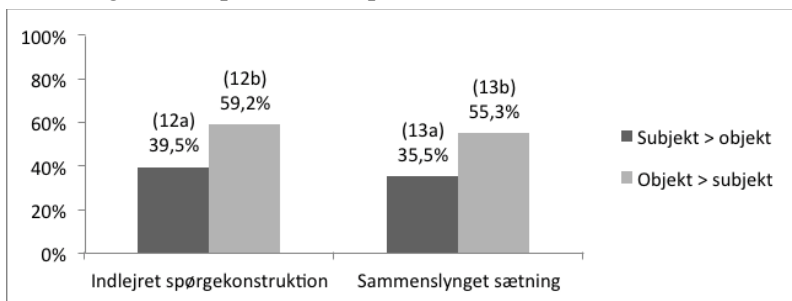
(13a) LANG FLYTNING
AF SUBJEKT

Eks. *Hvem* mener du [___ der ___
vinker til kvinden]?

(13b) LANG FLYTNING
AF OBJEKT

Eks. *Hvem* mener du [___
kvinden vinker til ___]?

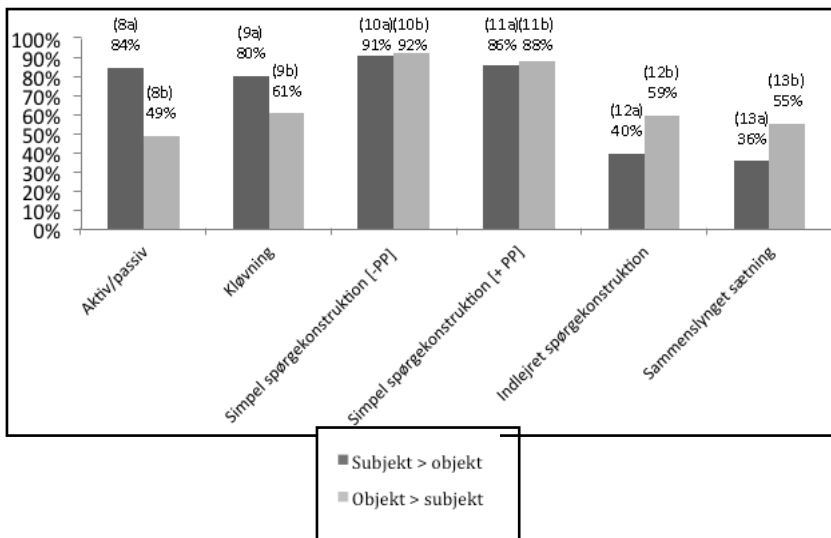
Den statistiske analyse viste, at der ikke var nogen interaktion mellem længde af flytning og rækkefølgen af subjekt og objekt. Hverken kort flytning af subjekt i indlejrede sætninger eller lang flytning af subjekt i sammenslyngede sætninger var signifikant forskellig fra tilfældighedsniveauet, hvilket tyder på, at en gættestrategi blev benyttet, mens resultaterne af Broca-afatikernes præstation i forhold til den korte og den lange flytning af det direkte objekt rent statistisk lå signifikant over tilfældighedsniveauet, se Figur 6. Mest bemærkelsesværdig var dog subjekt/objekt-asymmetrien, som viste sig at være omvendt i forhold til resultaterne i Eksperiment 1. Således var Broca-afatikernes præstation i forhold til konstruktioner, hvor objektet var blevet flyttet, bedre end dem, hvor det var subjektet der ikke længere stod på sin vante plads.

Figur 6. Broca-afatikernes resultater i Eksperiment 3. Kort flytning af subjekt (jf. den indlejrede spørgekonstruktion) og lang flytning af subjekt (jf. den sammenslyngede sætning) var ikke statistisk signifikant forskellig fra tilfældighedsniveauet (henholdsvis $p=0.274$ og $p=0.716$). Det var både kort og lang flytning af objektet dog ($p>0.001$). Disse udregninger blev lavet med en fixed effects exact binomial test. Flytning af objekt var desuden signifikant bedre end flytning af subjekt ($p>0.001$)

Sammenfatning og analyse

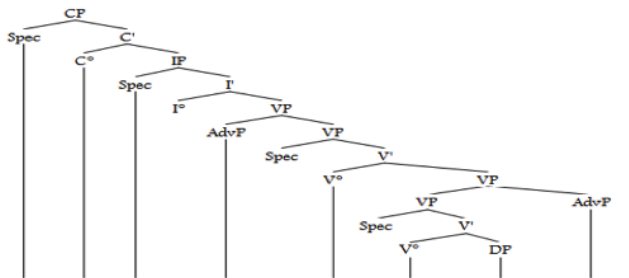
Nyvad (2010) undersøgte, hvorvidt det faktum, at dansk er et V2-sprog, har betydning for agrammatisk sprogforståelse. I afasi synes den venstre kant af sætninger at være særligt ”skrøbelig”. Tidligere studier har vist, at Broca-afatikers præstation i forhold til ikke-indlejrede sætninger som regel ligger over tilfældighedsniveauet, men under normalen. Hvad sker der, hvis flytningen sker ud af en sætning? Med andre ord: Bliver forståelsen af en sætning påvirket hos Broca-afatikere, hvis et element, der egentlig hører hjemme i en underordnet sætning, i stedet står i den overordnede sætning?

Figur 7. Sammenfattende graf for alle tre eksperimenter

Som vist i Figur 7 afslørede aktiv/passiv-distinktionen og kløvningskonstruktionerne en asymmetri, hvor sprogforståelsen var nærmest intakt, når både subjekt og objekt stod på deres vante pladser, mens præstationen lå på tilfældighedsniveau, når objektet flyttede om på den anden side af det logiske subjekt. Hvad angår ikke-indlejrede spørgekonstruktioner, var mønstret symmetrisk, idet præstationerne på både subjekt- og objektspørgsmål var nær normalen. Med hensyn til sammenslyngede sætninger blev den ”omvendte” asymmetri fundet: Spørgekonstruktioner med indlejring, hvor der var flytning ud af objektpositionen, viste sig at være lettere at forstå end dem, hvor subjektet fungerede som spørge-element.

Disse mønstre kan muligvis forklares med reference til CP-niveauet i den hierarkiske struktur i Figur 5: Den venstre kant i ikke-indlejrede eller overordnede sætninger (jf. Diderichsens Fundamentfelt) er muligvis mindre beskadiget i dansk afasiologisk sammenhæng end den indlejrede (jf. Diderichsens k), idet denne del af strukturen som beskrevet på dansk altid vil blive benyttet i en given sætningskonstruktion som følge af at dansk er et V2-sprog. Den øgede eksponering (set i forhold til sprog der ikke har V2) for sætninger, der benytter sig af CP, kan muligvis have en helende effekt på sprogforståelsen (se Thompson and Shapiro 2007; Ballard & Thompson 1999; Thompson et al., 1998).

		Fund.	Nekusfelt			Indholdsfelt		
		F	v	n	a	V	N	A
Aktiv/passiv	(14a)	Kvinden	kysser				manden	
	(14b)	Manden	bliver			kysset		af manden
Klövning	(15a)	Det	er				kvinden	
	(15b)	Det	er				drengen	
Simpel spørgekonstruktion	(16a)	Hvem	ser på				manden	
	(16b)	Hvem	ser	manden		på		
Indlejret spørgekonstruktion	(17a)		Vis				mig	
	(17b)		Vis				mig	
Sammenslynget sætning	(18a)	Hvem	mener	du				
	(18b)	Hvem	mener	du				
		Konj. felt	Nekusfelt			Indholdsfelt		
		k	n	a	v	V	N	A
Klövning	(15a)		der		kysser		drengen	
	(15b)		kvinden		kysser			
Indlejret spørgekonstruktion	(17a)	hvem	der		vinker			til kvinden
	(17b)	hvem	kvinden		vinker			til
Sammenslynget sætning	(18a)		der		vinker			til kvinden
	(18b)		kvinden		vinker			til

Figur 8. Eksempelsætninger fra de tre eksperimenter.

Indlejrede sætninger har på dansk ikke V2 (dvs. det finitte verbal står ikke nødvendigvis på plads nummer 2, i modsætning til i hovedsætninger). Man kunne således argumentere for, at den indlejrede

sætning ikke på samme måde som hovedsætninger oplever en helende effekt på baggrund af det finitte verbals position. Hvis den venstre kant i den indlejrede sætning (jf. det markerede område i Figur 2) er beskadiget i Brocas afasi, kan mønstrene i Eksperiment 2 og 3 forklares: De ikke-indlejrede spørgekonstruktioner er nær normalen, både hvad angår flytning af subjekt (16a) og objekt (16b). Dette resultat er ikke, hvad vi ville forvente, hvis forståelsesproblemet i Brocas afasi alene var forårsaget af det faktum, at objektet står før subjektet (jf. fx Bastiaanse et al. 2003). Desuden må den venstre kant af hovedsætninger være relativt ubeskadiget, idet spørgeordet er centralt for forståelsen af spørgekonstruktionen. Hvis den venstre kant i indlejrede sætninger er beskadiget, er den svækkede præstation i forhold til de indlejrede sætninger forventelig. Både imperativkonstruktionerne i (17) og de sammenslyngede sætninger i (18) benytter det indlejrede CP-niveau (konjunktionsfeltet) for at forbinde den overordnede sætning med den indlejrede, se Figur 8. Grunden til, at flytning af subjekt er sværere at forstå for de danske Broca-afatikere end flytning af objekt i disse konstruktioner, er muligvis relativpronomet *der*. Hvis ikke Broca-afatikerne er i stand til at forbinde den overordnede sætning med den underordnede, vil dette element muligvis blot virke som et vildledende element, selvom det er en tydelig markør for subjektet. I Eksperiment 1 har relativpronomet dog ikke denne effekt, givetvis fordi der ikke er spørgeord i de relevante sætninger, således at aktørerne udpeges direkte. Et af de vigtigste resultater i dette studie er, at flytning ud af den indlejrede sætning i de sammenslyngede sætninger ikke påvirker sprogforståelsen signifikant mere end spørgekonstruktioner, hvor flytningen sker til den indlejrede venstre kant. Med andre ord synes forståelsesproblemerne ikke at være direkte relateret til flytning eller syntaktisk kompleksitet, da Broca-afatikerne i så fald ville præstere værre i forhold til de sammenslyngede sætninger, som indeholder en lang flytning på tværs af en sætningsgrænse. Indlejrede sætninger synes således at være svære at processere i agrammatisk afasi, uafhængigt af om der sker flytning til den venstre kant i hovedsætningen eller den indlejrede sætning.

Konklusioner

Da Mikkelsen for et århundrede siden beskrev sammenslyngede sætninger, var sprogvitenskaben i Danmark stadig ung. Siden da

har nye teknologier og forskningsmetoder givet os mulighed for at undersøge de grammatiske fænomener, der hidtil kun var beskrevet i danske grammatikker, fra nye perspektiver, herunder af neurolingvistisk art.

Tidligere studier inden for afasiologi har peget på, at Broca-afatikeres sprogforståelse bliver påvirket i sætninger, hvor elementer ikke står på deres vante pladser. Hos de fire danske Broca-afatikere undersøgt i Nyvad (2010) havde den indlejrede sætning imidlertid en særlig status i sprogforståelsen: Der var ikke signifikant forskel på, om den fremrykkede konstituent flyttede lokalt eller langt, dvs. om landingspositionen befandt sig i den indlejrede sætning, eller om der var sket en sammenslyngning af sætninger, således at spørgeelementet stod i den overordnede sætning; det, der var af afgørende betydning for Broca-afatikernes forståelse, var, om en sætning var indlejret eller ej. Et andet tankevækkende fund i dette studie var, at resultaterne af spørgekonstruktioner med indlejring viste, at Broca-afatikerne ikke i disse tilfælde bedre kunne forstå sætninger, hvor subjektet kom før objektet, snarere tværtimod. Dette studie og tidligere neurovidenskabelig forskning peger således på, at Broca-områdets funktionelle rolle er relateret til indlejring.

Resultaterne fra Nyvad (2010) sætter spørgsmålstegn ved, hvilken status sætningsindlejring har i forholdet mellem hjerne og sprog, et spørgsmål, vi også med fokus på sammenslyngede sætninger søgte besvaret i et adfærdsforsøg (jf. Christensen et al. 2012a) og et fMRI-studie (jf. Christensen et al. 2012b). Der kan således opstå et reciprok forhold mellem neurolingvistiske tilgangsvinkler, men også mellem neurolingvistikken og den teoretiske lingvistik, idet den teoretiske lingvistik, her bl.a. eksemplificeret ved Mikkelsen (1911), kan give neurolingvistikken nyttige redskaber at operere med i form af videnskabelige hypoteser, mens de neurolingvistiske data omvendt medfører nye forskningsspørgsmål inden for det teoretisk-lingvistiske felt. Ved hjælp af neurolingvistikens metoder kan vores forståelse af relationen mellem sprog, hjerne og kognition blive udvidet. I et bredere perspektiv kan neurolingvistiske undersøgelser bidrage til vores viden om den menneskelige hjernes spændvidde og begrænsninger i bearbejdningen af sprog.

Litteratur

- Ansell, Barbara og Charles Flowers: Aphasic adults' use of heuristic and structural linguistic cues for sentence analysis, i: *Brain and Language* 16, 1982, s. 97-125.
- Ballard, Kirrie J. og Cynthia K. Thompson: Treatment and generalization of complex sentence structures in agrammatism, i: *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 42, 1999, s. 690-707.
- Bastiaanse, Roelien, Joukje Koekkoek og Ron van Zonneveld: Object scrambling in Dutch Broca's aphasia, i: *Brain and Language* 86, 2003, s. 287-299.
- Ben-Shachar, Michal, Dafna Palti og Yosef Grodzinsky: Neural correlates of syntactic movement: Converging evidence from two fMRI experiments, i: *NeuroImage* 21, 2004, s. 1320-1336.
- Bjerre, Tavs, Eva Engels, Henrik Jørgensen og Sten Vikner: Points of convergence between functional and formal approaches to syntactic analysis, i: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 82, 2008, s. 131-166.
- Bornkessel, Ina, Stefan Zysset, Angela D. Friederici, Yves von Cramon og Matthias Schlesewsky: Who did what to whom? The neural basis of argument hierarchies during language comprehension, i: *NeuroImage* 26, 2005, s. 221-233.
- Caplan, David og Christine Futter: Assignment of thematic roles to nouns in sentence comprehension by an agrammatic aphasic patient, i: *Brain and Language* 27, 1986, s. 117-135.
- Chomsky, Noam: On Wh-Movement, i: Peter W. Culicover, Thomas Wasow and Adrian Akmajian (red.): *Formal Syntax*. New York 1977.
- Christensen, Ken Ramshøj: Interfaces, syntactic movement, and neural activation: A new perspective on the implementation of language in the brain, i: *Journal of Neurolinguistics* 21.2, 2008, s. 73-103.
- Christensen, Ken Ramshøj, Johannes Kizach og Anne Mette Nyvad: Escape from the Island: Grammaticality and (Reduced) Acceptability of wh-island Violations in Danish, i: *Journal of Psycholinguistic Research* 42, 2013a, s. 51-70.
- Christensen, Ken Ramshøj, Johannes Kizach og Anne Mette Nyvad: Brain activation, working memory and the processing of syntactic islands, i: *Journal of Neurolinguistic Research* 26, 2013b, s. 239-251.
- Den Besten, Hans: *On the Interaction of Root Transformations and Lexical Deletive Rules*. Manuskript. Amsterdam 1977.
- Diderichsen, Paul: *Elementær dansk grammatik*. København 1946.
- Engdahl, Elisabet: *Constituent questions*. Dordrecht 1985.
- Engdahl, Elisabet: Relative clause extraction in context, i: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60, 1997, s. 51-79.

- Erteschik-Shir, Nomi og Shalom Lappin: Dominance and the functional explanation of island constraints, i: *Theoretical Linguistics* 6, 1979, s. 43-84.
- Fiebach, Christian, Matthias Schleswesky, Gabriele Lohmann, Yves von Cramon, Angela D. Friederici: Revisiting the role of Broca's area in sentence processing: syntactic integration vs. syntactic working memory, i: *Human Brain Mapping* 24, 2005, s. 79-91.
- Friederici, Angela, Christian Fiebach, Matthias Schlesewsky, Ina Bornkessel og Yves von Cramon: Processing linguistic complexity and grammaticality in the left frontal cortex, i: *Cerebral Cortex* 16, 2006, s. 1709-1717.
- Friedmann, Naama: The fragile nature of the left periphery: CP deficits in agrammatic aphasia, i: *Proceedings of the 18th IATL conference*. 2003.
- Friedmann, Naama & Yosef Grodzinsky: Tense and Agreement In Agrammatic Production: Pruning the Syntactic Tree, i: *Brain and Language* 56, 1997, s. 397-425.
- Grewe, Tanja, Ina Bornkessel, Stefan Zysset, Richard Wiese, Yves von Cramon, og Matthias Schlesewsky: Emergence of the unmarked: a new perspective on the language-specific function of Broca's area, i: *Human Brain Mapping* 26, 2005, s. 178-190.
- Grodzinsky, Yosef: A restrictive theory on agrammatic comprehension, i: *Brain and Language* 50, 1995, s. 27-51.
- Grodzinsky, Yosef: The neurology of syntax: Language use without Broca's area, i: *Behavioral and Brain Sciences* 23, 2000, s. 1-71.
- Hansen, Erik: *Dæmonernes Port*. Støttmateriale til undervisningen i nydansk Grammatik. København 1977.
- Hickok, Gregory og Sergey Avrutin: Comprehension of Wh-Questions in Two Broca's Aphasics, i: *Brain and Language* 52, 1996, s. 314-327.
- Hickok, Gregory, Edgar Zurif og Enriqueta Canseco-Gonzalez: Structural description of agrammatic comprehension, i: *Brain and Language* 45, 1993, s. 371-395.
- Hofmeister, Philip og Ivan Sag: Cognitive constraints and island effects, i: *Language* 86, 2010, s. 366-415.
- Holmberg, Anders: *Word Order and Syntactic Features in the Scandinavian Languages and English*. Stockholm 1986.
- Just, Marcel Adam, Patricia Carpenter, Timothy Keller, William Eddy og Keith Thulborn: Brain activation modulated by sentence comprehension, i: *Science* 274, 1996, s. 114-116.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære. Med Sproghistoriske Tillæg. Håndbog for Viderekomne og Lærere*. København 1975 [1911].
- Nyvad, Anne Mette: *Agrammatic Comprehension of Wh-Extractions in Danish, English and French*. Speciale, Aarhus 2010.

- Nyvad, Anne Mette: *Filling the Gap. Experimental Approaches to Long-Distance Extraction*. Ph.D.-afhandling, Aarhus 2013.
- Nyvad, Anne Mette, Ken Ramshøj Christensen og Sten Vikner. The Left Periphery and Agrammatism: Wh-extractions in Danish, i: Enoch Oladé Aboh, Maria Teresa Guasti og Ian Roberts (red.): *Locality*, s. 254-273. Oxford 2014.
- Pedersen, John, Ebbe Spang-Hanssen og Carl Vikner: *Fransk Grammatik*. København 2000.
- Phillips, Colin: Some arguments and non-arguments for reductionist accounts of syntactic phenomena, i: *Language and Cognitive Processes* 26, 2013, s. 156-187.
- Phillips, Colin: On the nature of island constraints: Language processing and reductionist accounts, i: Jon Sprouse og Norbert Hornstein (red.): *Experimental syntax and island effects*. Cambridge 2013.
- Phillips, Colin, Nina Kazanina og Shani H. Abada: ERP effects of the processing of syntactic long-distance dependencies, i: *Cognitive Brain Research* 22, 2005, s. 407-428.
- Platzack, Christer: The Vulnerable C-Domain, i: *Brain & Language* 77.3, 2001, s. 364-377.
- Poulsen, Mads: Acceptability and processing of long-distance dependencies in Danish, i: *Nordic Journal of Linguistics* 31.1, 2008, s. 73-107.
- R Development Core Team: *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna 2009.
- Rizzi, Luigi: *Relativized Minimality*. Cambridge, MA 1990.
- Santi, Andrea og Yosef Grodzinsky: Working memory and syntax interact in Broca's area, i: *NeuroImage* 37, 2007, s. 8-17.
- Tanner, Dennis C.: *The Family Guide to Surviving Stroke and Communication Disorders*. Sudbury 2008.
- Taraldsen, Tarald: On Verb Second and the Functional Content of Syntactic Categories, i: Hubert Haider og Martin Prinzhorn (red.): *Verb Second Phenomena in Germanic Languages*, s. 7-25. Dordrecht 1986.
- Thompson, Cynthia K. og Lewis P. Shapiro: Complexity in Treatment of Syntactic Deficits, i: *American Journal of Speech Language Pathology* 16, 2007, s. 30-42.
- Thompson, Cynthia K., Kirrie Ballard og Lewis Shapiro: The role of syntactic complexity in training Wh-movement structures in agrammatic aphasia: optimal order for promoting generalization, i: *Journal of the International Neuropsychological Society* 4, 1998, s. 661-674.
- Thompson, Cynthia K., Mary Tait, Kirrie Ballard and Stephen Fix: Agrammatic subjects' comprehension of subject and object extracted wh-Questions, i: *Brain and Language* 67, 1999, s. 169-187.

- Togeby, Ole: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København 2003.
- Van der Meulen, Ineke: *Syntactic movement and comprehension deficits in Broca's aphasia*. Ph.D.-afhandling, Utrecht 2004.
- Vikner, Sten: *Verb Movement and Expletive Subjects in Germanic Languages*. Oxford 1995.
- Zurif, Edgar: Brain regions of relevance to syntactic processing, i: Lila R. Gleitman og Mark Liberman (red.): *An invitation to cognitive science*, s. 381-397. Cambridge, MA 1995.

Tidernes følge – hos Mikkelsen

Ole Togeby

Mikkelsen (1911) giver en ret enkel regel for tidernes følge i dansk i en hypotaktisk konstruktion: ledsætningerne får samme tempus som den overordnede sætning. Artiklen viser at denne regel dog kun gælder hvis man reducerer de mange tempora hos Mikkelsen (1911) til to ”tempusfamilier”: præsens (inkl. perfektum og futurum) og præteritum (inkl. plusquamperfektum og futurum præterii). I praksis kan hovedreglen dog også i denne form fraviges, men kun hvis den talende vil opnå særlige pragmatiske effekter. I artiklens analytiske del gennemgås et større materiale hvor tidernes følge ikke overholdes, og det vises at alle eksemplerne kan henføres til 5 forklaringstyper, der alle angår forskellige supplerende pragmatiske forhold.

The rule for *consecutio temporum* in Danish given by Mikkelsen (1911) is rather simple: a subordinate clause has the same tense as its main clause. This paper argues that this only holds if the several tenses identified by Mikkelsen (1911) are reduced to two larger tense families: present (incl. perfect and future) and past (incl. past perfect and future-in-the-past). Under certain circumstances the rule may also be flouted in this form, but only if the speaker wants to achieve special pragmatic effects. In the analytic section of the paper, a substantial number of examples that do not fit the *consecutio* pattern is analysed, and it is demonstrated that all examples can be accounted for under one of five sets of explanations, all concerning different supplementary pragmatic considerations.

Tidernes følge

Under overskriften ”Tidernes følge” beskriver Mikkelsen §§ 155 ff hvad der er bestemmende for valget af verbernes tidsformer:

I hovedsætninger

§ 155. I. a) I hovedsætninger retter udsagnsordets tid sig i almindelighed efter den talendes standpunkt,

(...)

b) Tiden kan også rette sig efter:

1) en tilføjede bestemmelse ...

2) et forud eller bagefter angivet tidspunkt ...

I bisætninger

§ 156 I. a) I bisætninger retter omsagnets tid sig i almindelighed efter den overordnede sætnings tid, f.eks. *Jeg håber, at han har nået sit bestemmelsessted. Da du var gået, kom din broder ...*

Mikkelsen 1975: 446-8

Med beskrivelsen af et eksempel som *Familien Gormsen sad ved middagsbordet o.s.v.* (side 447) beskriver han at tempusformen også kan være afhængig af hvilken genre den hører til i:

I hovedsætninger, der indeholder en fortælling eller en beretning, henviser den i disse brugte tidsform, datid, næsten altid til en tilføjede bestemmelse ... og i begyndelsen af en fortælling, hvor læseren sættes midt ind i begivenhederne eller forholdene, som om han i forvejen kendte det tidspunkt, hvorom talen er ...

Mikkelsen 1975: 447

Mikkelsen beskriver i det hele taget overalt det man kan kalde proteusvilkåret (Herman 2009: 14): Den samme sproglige eller tekstuelle form udfylder i forskellige tekstarter og kontekster forskellige kommunikative og repræsentationelle funktioner, og forskellige former samme funktion. På denne måde synes forestillingen om generer med særlige narrative fremstillingsformer at være udløst af bl.a. meningen med tempusformerne – som samtidig på dialektisk vis er bestemt af hele tekstens genre.

De sproglige former der betegner tid, er først og fremmest de finitte fleksiver *-er* og *-ede* og deres varianter, på hovedverbet eller på eventuelle temporale, aspektuelle eller modale hjælpeverber. Sådanne hjælpeverber styrer (ved rektion) forskellige former for infinitte fleksiver. De temporale hjælpeverber *have*, *være*, *få* og

blive styrer infinitfleksivet *-(e)t*, fx *han hav-de vær-et i krigen, som endnu er bevar-et* og giver førnutid og førdatid; de aspektuelle hjælpeverber *blive* og *komme* styrer infinitfleksivet *-ende*, fx *...kom marcher-ende* (dog kun hvis verbalroden er hhv. statiske og dynamiske lokativverbaler), og de modale hjælpeverber (*behøve, burde, gide, kunne, måtte skulle, turde, ville*) styrer infinitfleksivet *-e*, fx *Tak skal du hav-e*, og giver så det man kunne kalde *efternutid* og *efterdatid* (hvad Mikkelsen dog ikke kalder dem).

Den terminologi Mikkelsen bruger, giver en meget fin beskrivelse af hvilke tidsbetydninger de verbale former signalerer i danske sætninger:

§ 148: I. Nutid bruges om det nuværende ...

§ 149: I. Datid bruges om det forbigangne (...)

§ 150: 1) Førnutid bruges: 1) om det forbigangne, når dette betegnes som noget afsluttet i modsætning til den nuværende tid ... 2) om hvad der er begyndt tidligere, og endnu varer ... (...)

§ 151: Førdatid bruges: 1) om det forbigangne, når dette betegnes som noget afsluttet i forhold til noget andet forbigangent ... 2) om hvad der var begyndt før et tidspunkt i fortiden og endnu varede.

§ 152: I. Fremtid bruges: 1) om hvad der er tilkommende i forhold til nutiden, f.eks. *Ingen vil dadle dig derfor ...(...)* II. Fortids fremtid bruges om hvad der er tilkommende i forhold til det forbigangne, f.eks. *Jeg forudså, hvad der vilde ske*

Nutid (præsens) og datid (præteritum) er absolutte eller deiktiske former der typisk betegner situationer set gennem hhv. et samtidsvindue og et fortidsvindue; førnutid (perfektum) og førdatid (pluskvamperfektum) betegner førtidighed set gennem de deiktiske tidsvinduer, og de to fremtidsformer, som her kaldes *efternutid* og *efterdatid*, er *eftertider* set gennem de tilsvarende deiktiske tidsvinduer.

Nutid og datid angiver ikke at de beskrevne situationer finder sted i samtiden eller fortiden, men angiver, som Otto Glisman har beskrevet (Glisman 1986), at de beskrevne situationer anskues fra et samtidigt eller fortidigt synspunkt, det som jeg har kaldt hhv. samtids- og fortidsvindue. Tidshenvisningernes betydning i et udsagn kan bedst beskrives allegorisk som udsagn om situationer set

Jeg vil i det følgende anvende følgende terminologi: de sproglige former betegnes *nutid*, *datid*, *førnutid*, *efternutid*, *førdatid*, *efterdatid* og de tilsvarende umarkerede betydninger kaldes hhv.: SAMTIDSVINDUE, FORTIDSVINDUE, OM SAMTIDS FØRTID, OM SAMTIDS EFTERTID, OM FORTIDS FØRTID OG OM FORTIDS EFTERTID.

FORM	EKSEMPLER	BETYDNING
nutid	<i>ved, tror</i>	AD SAMTIDSVINDUE
datid	<i>vidste, troede</i>	AD FORTIDSVINDUE
førnutid	<i>har vidst, har troet</i>	OM SAMTIDS FØRTID
efternutid	<i>skal/må/... vide, må/vil/... tro</i>	OM SAMTIDS EFTERTID
førdatid	<i>havde vidst, havde troet</i>	OM FORTIDS FØRTID
efterdatid	<i>skulle/måtte/... vide, ville/kunne/... tro</i>	OM FORTIDS EFTERTID

I kapitlet om tidernes følge (§§ 155-157) gennemgår Mikkelsen så bl. a. hvordan tiderne følger efter hinanden i helsætningens og ledsætningernes verber. Hovedreglen er: I bisætninger retter omsagnets tid sig i almindelighed efter den overordnede sætnings tid, f. eks. *Jeg håber, at han har nået sit bestemmelsessted*. Den skal forstås således at hvis oversætningens verbal ses gennem samtidsvinduet, vil ledsætningens normalt også ses gennem samtidsvinduet, og helsætninger i fortidsvinduet har ledsætninger i fortidsvinduet. Kort sagt: tiderne i helsætninger og deres ledsætninger ses normalt gennem samme tidsvindue.

hun ved at han kommer (i morgen)

Jeg har længe vidst at han kommer

Jeg vil tro at han kommer

hun troede at han kom

hun troede at han var kommet

hun vidste at han ville komme

OSV.

Der er 36 mulige konstellationer af tiderne på hel- og ledsætningsverbalene, og af dem er de 18 i overensstemmelse med reglen, mens de 18 andre ikke er i overensstemmelse med reglen (markeret med gråt).

oversætning led-sætning	nutid			datid		
	nutid:	før-nutid:	efter-nutid:	datid:	før-datid:	efter-datid:
nutid	α	β	γ	j	k	l
førnutid	δ	ε	ζ	m	n	o
efternutid	η	θ	ι	p	q	r
datid	a	b	c	κ	λ	μ
førdatid	d	e	f	v	ξ	ο
efterdatid	g	h	i	π	ρ	σ

Hvis reglen gjaldt som en regel om acceptabilitet sådan som Chomsky definerer acceptabilitet (Chomsky 1965), skulle man ikke kunne finde nogen eksempler på de 18 grå konstellationer. Det kan man imidlertid godt. Det Mikkelsen – og jeg – beskriver, er altså ikke sprogets regler om acceptabilitet, men regler for hvad bestemte konstellationer af former kan betyde når folk kommunikerer ved hjælp af sproget dansk. Mikkelsens regel siger således at der gives kompositionelle tolkninger af alle de regelmæssige konstellationer a-r, mens der med den generelle regel ikke umiddelbart gives kompositionelle tolkninger af formerne 1-18, og at meningen med eventuelle forekommende eksempler af denne type således kræver ekstra forklaring på deres mening og tolkning. Grammatikken beskriver altså ikke den biologiske mekanisme der genererer alle acceptable sætninger, men angiver hvordan formerne får mening og betydning der er fælles for alle i sprogsamfundet.

Man kan i det hele taget ikke dokumentere at man på dansk “ikke kan sige eller skrive”, fx *han havde vidst at hun er kommet* (konstellation 14), men det er et godt indicium for at denne konstellation ikke umiddelbart giver nogen særlig mening, at man ikke i et større korpus kan finde bare et eksempel på den. Omvendt vil fundet af bare et par genuine eksempler kræve en særlig redegørelse for meningen.

Jeg vil nu gennemgå alle de grå eksempler 1-18, dvs. eksempler som ikke følger Mikkelsens generelle regel om tidernes følge som siger at nutider i helsætningen giver nutider i ledsætningerne, og datider datider.

Det viser sig at der kan findes autentiske eksempler på en stor del af de 18 tidskonstellationer som skulle være udelukket af

reglen. I artiklen vil jeg undersøge hvad disse eksempler betyder, hvordan disse betydninger kan forklares kompositionelt, og om de er beskrevet af Mikkelsen.

Undersøgelsen

Undersøgelsen af tidernes følge er foretaget i to korpusser, nemlig KorpusDK og de første 100 hit på Google under opslag der indeholder helsætninger og ledsætninger med udvalgte verber. Problemet om tidernes følge er imidlertid meget komplekst fordi tidsformernes semantik interagerer med verbalstammernes semantik på systematiske måder, og det giver fremvækst af klicheer og egentlig grammatikalisering af bestemte konstellationer, som fx *Guderne skal vide at ...*, hvorefter der ofte kan forekomme datidsformer selv om helsætningen er set gennem et nutidsvindue.

For ikke at drukne i eksempler, som kunne være styret af specielle regler har jeg indskrænket undersøgelsen på fire ledder:

1. Jeg har kun medtaget eksempler med en form af verberne *vide* og *tro* i helsætningen. Der er særlige forhold med disse verber som i høj grad har indflydelse på verbaltiderne i ledsætningen.

2. Jeg undersøger kun brugen af tiderne i udsagnssætninger med *at*, altså ikke brugen af tidsformerne i indirekte spørgesætninger, som fx *Europa-Parlamentet har ikke ønsket eller har ikke vidst, hvordan det skulle gribes an og du skulle vide hvordan det er at opleve den slags ting uden at kunne gøre en skid ved det.*

3. Det er kun eksempler hvor *tro* og *vide* er verber i en assertion (deklarativ helsætning), der er undersøgt, for hvis disse verber selv indgår i en ledsætning eller i en spørgesætning eller i en anden ikke-assertiv sætning, vil både deres tid og tiden i deres udsagnssætninger være styret af forholdene i deres oversætning. Sætningerne

Mon Frank Sinatra nogensinde havde troet, at hotelværelser vil blive raseret af alverdens bands, da han sagde, ...

www.soundiac.com/17/04/2012/vokadin_sender_et_statement/

Jeg ville ønske jeg havde vidst, at det ikke betyder en skid,
KorpusDK

Hvis nogle havde troet, at musikorpset udelukkende kan spille militærmusik, så kan de godt tro om.

-www.prinsensmusikkorps.dk/.../artikel_vesthimmerlands_avis.aspx

er alle uoverensstemmelser med reglen, men de vil ikke blive undersøgt fordi tiden i *at*-sætningerne ikke blot afhænger af tiden på verberne *tro* og *vide*, men også af konjunktionen i oversætningen og stammen i verbet i oversætningens oversætning.

4. Jeg har endelig ikke undersøgt sætninger hvor et af verberne står i dobbelt relativ tid, som fx *Hun har haft ringet, Han må have vidst det.*

Figur 1 og 2 viser hvilke konstellationer der er fundet eksempler på:

Fundne eksempler på alle konstellationer i udsagnssætninger efter *vide*

OS LS	nutid			datid		
	nutid: <i>ved at</i>	førnutid: <i>har vidst at</i>	efternutid: <i>skal vide at</i>	datid : <i>vidste at</i>	førdatid: <i>havde vidst at</i>	efterdatid: <i>skulle vide at</i>
nutid	α. <i>jeg ved at du ved det</i>	β. <i>siden 1950 har man vidst at el. impulser har stimulerende effekt</i>	γ. <i>saa skal du vide, at HERREN din Gud er den sande Gud</i>	j. <i>Ministeren vidste at budgettet ikke holder.</i>	k.	l. <i>De skulde vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane ...</i>
før- nutid	δ. <i>jeg ved at du har solgt din bil.</i>	ε. <i>Alle har vidst at han har løjet</i>	ζ. <i>'Du skal bare vide, at vi lige har købt dig en trøje...</i>	m.	n.	o. <i>De skulde vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske</i>

efter- nutid	<i>η. jeg ved at han skal genopstå</i>	<i>θ. jeg har vidst siden min praktik at jeg vil være læge ...</i>	<i>ι. De skal vide, at vi kan rumme dem, uanset hvad de gør.</i>	<i>ρ.</i>	<i>q.</i>	<i>r.</i>
datid	<i>a. Vi ved at han meldte sig til marinen på den tid</i>	<i>b. Alle har vidst at TKD var fallit.</i>	<i>c. Du skal vide, at du var så elsket...</i>	<i>κ. han vidste at han ikke vidste noget</i>	<i>λ. Hun havde vidst, at vandet kom.</i>	<i>μ. Hun skulle vide, at hun var donorbarn.</i>
før- datid	<i>d.</i>	<i>e.</i>	<i>f.</i>	<i>ν. han vidste at hans b-far var forsvundet under H.</i>	<i>ξ. Han havde godt vidst at han havde vundet 285 kr.</i>	<i>ο. Ingen skulle vide, at en i familien havde prøvet at tage livet af sig.</i>
efter- datid	<i>g. han ved at jeg umuligt kunne indvillige.</i>	<i>h. jeg har altid vidst at jeg skulle være kunstner</i>	<i>i. Vil du vide, hvor(dan) håret skal sidde?</i>	<i>π. MJ vidste at han skulle dø</i>	<i>ρ. Hun havde vidst, at snart ville Gud rive dem alle i døden.</i>	<i>σ. Ingen kunne vide at der senere kunne opstå problemer</i>

Fundne eksempler på alle konstellationer i udsagnssætninger efter *tro*

OS LS	nutid			datid		
	nutid: <i>tror at</i>	førnutid: <i>har troet at</i>	efternutid: <i>vil tro at</i>	datid: <i>troede at</i>	førdatid: <i>havde troet at</i>	efterdatid: <i>ville tro at</i>
nutid	<i>α. jeg tror at du ved det</i>	<i>β. O. har troet at virkeligheden ikke er hvad den synes at være</i>	<i>γ. Jeg vil tro at du refererer til den gamle gruppe,</i>	<i>j.</i>	<i>k.</i>	<i>l. Jeg ville tro at det vigtigste er om Compagni nægter at medtage trafikofre, som ikke har kors.</i>

før- nutid	δ. <i>Jeg tror at du har solgt din bil</i>	ε. <i>Vi har troet, at vi har lyttet til, hvad pt. siger.</i>	ζ. <i>Jeg vil tro, at de har været ude i cirka 10 min</i>	m.	n.	o. <i>Jeg ville tro, at det nye billede er blevet til i Rørvig den efter-sommer.</i>
efter- nutid	η. <i>Jeg tror at han skal genop-stå</i>	θ. <i>Socialister har troet, at man kan forene mennesker ...</i>	ι. <i>Jeg vil tro, at skolen gerne vil finde bedre veje til ...</i>	p.	q.	r. <i>Jeg ville tro at du skal ha lavet en "røgplade" til at holde lidt på varmen inde i fyret!!</i>
datid	a. <i>Jeg tror allige-vel ikke, at hun gjorde det</i>	b. <i>Jeg har altid troet at det hed filurlig</i>	c. <i>Jeg vil tro, at en tredjedel blev anbefalet at</i>	κ. <i>Han troede at han havde en ge-vinst på 283 kr</i>	λ. <i>Han havde troet at tilfreds-heden var højere</i>	μ. <i>De ville tro, at jeg var idiot« ...</i>
før- datid	d. <i>Jeg tror al-ligevel at den indre stemme havde tvunget mig</i>	e.	f. <i>Jeg vil tro, hun havde kontakten sin familie</i>	ν. <i>Ka-trine troede at han nok også havde fået et par øl for meget</i>	ξ. <i>hun havde troet at han havde talt om dem.</i>	ο. <i>Jeg ville tro at jeg kunne have kørt over 200.000 KM med den originale kobling.</i>
efter- datid	g. <i>han tror at jeg umuligt kunne indvil-lige</i>	h. <i>Jeg har aldrig troet at jeg kunne hade dig så meget</i>	i. <i>Jeg vil tro at man på den måde kunne få en holdbar offentlig økonomi</i>	π. <i>Loft troede at han måtte blive</i>	ρ. <i>Jeg havde aldrig troet at jeg skulle skilles</i>	σ. <i>Jeg ville tro at din samvittighed ville ha' det bedre med en adoption.</i>

Af de 18 ureglementerede konstellationer har jeg faktisk ikke fundet nogen eksempler på konstellationer med hverken *vide* eller *tro* i seks, nemlig i (e), (k), (m), (n), (p) og (q) (markeret uden eksempler):

(m) *troede* + førnutid er der fundet et enkelt eksempel på: *På et tidspunkt troede vi, at højen har været restaureret, men det har ikke været tilfældet.* Jeg kan ikke forklare hvad eksemplet skulle betyde andet end hvad den regelmæssige konstellation betyder, nemlig: *På et tidspunkt troede vi, at højen havde været restaureret, men det har ikke været tilfældet.* Jeg er tilbøjelig til at anse det for en fejl der eventuelt kan være sket i udskriften af en båndoptaget talesprogstekst.

(m) *troede* + førnutid – KAN IKKE FORKLARES, OPLEVES SOM EN FEJL.

Der kan ikke findes nogen eksempler på førdatid og en af nutiderne:

(k) *havde vidst/troet* + nutid: INGEN EKSEMPLER FUNDET

(n) *havde vidst/troet* + førnutid: INGEN EKSEMPLER FUNDET

(q) *havde vidst/troet* + efternutid: INGEN EKSEMPLER FUNDET

Jeg har fundet eksempler med *tro* i fem ureglementerede tilfælde, nemlig (d), (f), (l), (o) og (r) og med *vide* (j), (l) og (o), og om seks typer gælder det at man let kan finde eksempler med både *tro* og *vide* selv om de skulle stride mod den generelle regel, nemlig (a), (b), (c), (g), (h), (i).

Det viser sig nu at alle de fundne eksempler på forskellige tidsvinduer for ledsætnings- og helsætningsverber kan forklares med fem særlige mere eller mindre grammatikaliserede semantiske betydninger af konstellationen som beskrives i de følgende afsnit: I. Faktivitet efter *vide*, II. Underforstået kontrafaktivitet efter *tro*, III. Neustisk glidning (hvor meningen med *tro* reduceres til at være et adverbialt element i ledsætningen), IV. Efterdatid i ledsætningen om det hypotetisk kontrafaktiske, og V. Førnutid i oversætningen om det inferentielle.

I. Faktiviteten ved verbet *vide*

Verberne *tro* og *vide* betyder nogenlunde det samme; den eneste forskel er at viden drejer sig om fakta, og *tro* om kontingente sagforhold. Det vil sige at sætningen *NN ved at P* betyder 'P er nødvendigvis sand og NN antager at P', noteret:

NN ved at P: $\square P \ \& \ (NN \ a \ P)$

mens *NN tror at P* betyder 'P er muligvis sand, muligvis ikke sand og NN antager at P', noteret:

NN tror at P: $\diamond P \ \& \ \diamond \sim P \ \& \ (NN \ a \ P)$

Sagforhold der opfattes som kendsgerninger, fakta, kan både være forankret i samtid og fortid uafhængigt af tidspunktet for antagelsen, og derfor kan man efter *vide* i en af nutidsformerne både finde eksempler på ledsætninger med en af nutiderne og med de ellers ureglemterede datider, dvs. *ved* + datid (konstellation a), *har vidst* + datid eller efterdatid (b og h) og *vil vide* + datid eller efterdatid (c og i). Der er ikke fundet eksempler på førdatid i ledsætningen efter *vide* i konstellationerne (d, e, f), og det må skyldes at kendsgerninger ikke kan være førtidige, dvs. noget som man ikke kender tidspunktet for, men kun eftertilstanden efter eller resultatet af.

Konstellation (a) forekommer, men kun med et tidsadverbial i enten ledsætningen eller helsætningen, således at der kan skelnes mellem den samtidige viden i helsætningen og det fortidige sagforhold i ledsætningen, som eventuelt har været omtalt i en tidligere sætning.

(a) *ved* + tidsadverbial + datid: OM FAKTA I FORTID

Der vides meget lidt om Smokers fortid, men vi ved, at han meldte sig til marinen på samme tidspunkt som Hina.
da.wikipedia.org/wiki/Kaptajn_Smoker

Man ved, at han i 1460'erne og indtil 1476 var kantor i Milano, og at han var pavelig sanger i Rom fra 1489.
www.katrinenordland.dk/josquin.htm

Vi ved idag, at ministeren, at skatteministeren vidste, at dette, der står på tryk her, ikke passer, at der var dokument efter dokument af embedsmænd, som havde sagt til regeringen.
KORPUSDK

Konstellation (b) forekommer rimeligt hyppigt, men da normalt med et varighedsadverbial og med betydningen OP-TIL-NU-OG-FORTSAT: (Mikkelsen § 152,2):

(b) *har vidst* + varighedsadv. + datid: OP-TIL-NU-OG-FORTSAT

Der er ikke meget nyhed i dette for skipper, kræmmer eller bonde. De har altid vidst, at det gjaldt om at være på pletten.
KorpusDK

-Jeg har altid vidst, at jeg var god, siger Cybill. Jeg skulle bare ha' chancen til at bevise det.
KorpusDK

Tv-lægen: De har vidst længe, at det blev en pige ...
www.dr.dk › Nyheder › Indland

Den reglementerede form med *har vidst* + varighedsadverbial + nutid er bemærkelsesværdigt nok meget sjælden, og den betegner da GENERISK TID, dvs. om det der gælder til enhver tid, som naturligt nok både er fortid og samtid med taletidspunktet:

(b.1) *har vidst* + varighedsadv + nutid: OM GENERISK TID

Siden 1950erne har man vidst, at visse former for elektriske impulser har en stimulerende effekt på biologisk væv. Den særlige pulsform, som Re5 anvender og ...
www.re5.com/behandling/hvad-er-re5

(h.1) *har vidst* + varighedsadv. + efterdatid OM FAKTA I FORTIDS EFTERTID

Jeg har altid vidst, jeg ville interessere mig for mine omgivelser, jeg kan så godt lide mennesker.

KorpusDK

I eksemplerne *Guderne skal vide* + datid og *Du skal vide* + datid bliver *vide* reduceret til at være del af en kliche der unddrager sig kompositionel mening, men verbet er antagelig stadig faktivt. Det er dog ikke til at afgøre med nægtelsesprøven, for man kan i klicheen *Guderne* (eller *du*) *skal vide* næppe finde verbet benægtet: **guderne skal ikke vide at ...*. Den rigtigste beskrivelse er nok at *Guderne skal vide* som kliche ved noget der ligner neustisk glidning (se III.) optræder som et adverbial i ledsætningen i betydningen ‘sandelig’.

(c) *skal vide at* + datid: OM SIKKER FORTID (‘sandelig’) I LEDSÆTNINGEN

- Tror du virkelig selv på, at vi ikke ledte efter dig? Jeg kan fortælle dig, at din mor var ved at dø af sorg, og vi ledte... Ja, guderne skal vide, at vi ledte. Mark og din mor rejste helt ned til Spanien for at finde dig.

KorpusDK

Rygsmertter fik Denis Jensen til at opsøge et træningscenter. Han var ikke meget for det, men det hjalp. Syv år har træningen foreløbig holdt hans ryg i fin form. Guderne skal vide, at det var hårdt og anstrengende, og den første måned mærkede jeg ingen fremskridt. Men jeg vidste også, at jeg skulle være stædig med rygtræningen, og efter tre måneder mærkede jeg, at mit almene velvære var blevet bedre.

KorpusDK

Du skal vide, at du var så elsket og at du har givet en del af din fantastiske personlighed til os alle sammen.

mindet.dk/alle-lys

Du har ret, vores familier var meget tæt knyttet, mumlede Mrs. Liu. Hun så op på mig, og lidt efter sukkede hun. Du skal vide, at vores beslutning om at hæve forlovelsen var meget vanskelig. Vi var kede af det i mange måneder.

KorpusDK

Konstellationen *skal vide* + efterdatid angiver sikker viden om fortids eftertid og betyder ‘sandelig’:

(i) *skal vide* + efterdatid: OM SIKKER FORTIDS EFTERTID (‘sandelig’) I LEDSÆTNINGEN:

Til sidst- så tror jeg iøvrigt at Ib Harald Nielsens udmeldelse af socialdemokratiet, er det bedste, der længe er hændt socialdemokraterne. Guderne skal vide, at Ib Harald Nielsen tit skulle bringes til undsætning i hans sidste byrådsperiode.
KorpusDK

”En af de mest vellykkede gyserfilm i hele den danske filmhistorie”, kaldte han den, om end guderne skal vide, at eftertiden skulle komme til at byde på endnu nogle stykker af slagsen.
KorpusDK

Det er bemærkelsesværdigt at der ikke er fundet nogen eksempler på *vide* i en af nutiderne + førdatid i ledsætningen, altså fx *hun ved at han havde sovet* (d), (e), (f).

(d) *ved* + førdatid: INGEN EKSEMPLER FUNDET.

(e) *har vidst* + førdatid: INGEN EKSEMPLER FUNDET.

(f) *skal vide* + førdatid: INGEN EKSEMPLER FUNDET.

Det må skyldes at to regler krydser hinanden. Forskellen mellem samtidigheden i viden om kendsgerninger og sagforholdets fortid markeres normalt med et tidsadverbial i ledsætningen. På den anden side tillader førtiderne normalt ikke et tidsadverbial fordi de netop angiver at det aktuelle resultat er noget der er sket i en ubestemt førtid.

(NB: *Han har sovet* angiver at han nu er udsovet, og hvis der føjes et tidsadverbial til, skifter betydningen til inferentiell fortid: *Han har sovet kl. 4* betyder ‘han sov antagelig kl. 4’. Se afsnit V om det inferentielle).

Efter hovedreglen skal formerne med *vide* i datid, førdatid og efterdatid ikke kunne findes med en af nutiderne i ledsætningen.

(m) *vidste at* + førnutid: INGEN EKSEMPLER FUNDET

(p) *vidste at* + efternutid: INGEN EKSEMPLER FUNDET

Det eneste der er fundet, er konstellationen *vidste* + nutid, og den bruges om generisk tid i ledsætningen, dvs. at sagforholdet i ledsætningen er noget er gældende til enhver tid og altså også for samtiden:

(j). *vidste* + nutid OM GENERISK TID

Vi vidste at rum ikke eksisterer / kun tanken om det / og derfor overlevede vor kærlighed / på tværs af stjerner
www.assistens.dk/strunge.htm

Men hans herre sagde til ham: Du dårlige og dovne tjener! Du vidste, at jeg høster, hvor jeg ikke har sået, og samler, hvor jeg ikke har spredt.

KorpusDK - Matthæus 25,26

Der er faktisk fundet et enkelt eksempel med *vidste* + nutid som ikke handler om generisk tid: *Forsvarsministeren vidste at budgettet ikke holder*. Som læser er man ikke sikker på hvad det egentlig betyder. Forklaringen på denne ureglerede form er nok at det er fra en avisoverskrift. Hele teksten lyder:

Forsvarsministeren vidste at budgettet ikke holder

12.04.2010

Den milliard, der er sat af til indsatsen i Afghanistan i 2010, holder ikke. I et interview til CS Bladet, fortalte forsvarsminister Gitte Lillelund Bech, der har været med til at lave forsvarsforliget 2010-2014, at hun på forhånd vidste, at budgettet ikke ville række. CS formand, Jesper K. Hansen, er rystet. Han mener ikke, det er rimeligt, at der nu skal skæres i Forsvarets ressourcer igen, for at finde de penge, der er underbudgetteret med. Denne gang drejer det sig om 1,3 milliard kroner.

- Det er simpelthen ikke i orden, at kredsen bag forsvarsforliget ikke har sat de fornødne penge af og nu vil skære for 1,3 milliard kroner i Forsvaret for at få tingene til at nå sammen.

Det siger formanden for Danmarks største militære fagforening, Jesper K. Hansen. Hans reaktion kommer efter, at nye opgørelser

fra forsvarsministeren viser, at de samlede omkostninger, som kan henføres til ISAF-styrken i Afghanistan, løber op i 2,3 milliarder kroner for 2010. Det skal ses i forhold til, at der er afsat 1 milliard kroner på forsvarsbudgettet – 1,3 milliarder kroner for lidt.

Forsvarsministeren vidste, at budgettet ikke ville holde.

Det, der især harmer CS formanden, er, Forsvarsministeren vidste, at budgettet ikke ville holde I et interview med CS Bladet, sagde hun:

- I forsvarsforliget er der sat 1 milliard kroner af til vores internationale indsats. Men allerede da vi lavede forliget, vidste vi, at der ikke var penge nok.

Hun forklarede efterfølgende, at planen er, at forligskredsen skal nedbringe det planlagte underskud for 2010 ved at effektivisere eller skære væk andre steder i Forsvaret. Det ryster Jesper K. Hansen på hovedet af.

www.cs.dk/nyt/.../forsvarsministeren_vidste_at_budgettet_ikke_hold...

I dette citat forekommer sagforholdet om forsvarsministerens viden om budgettets holdbarhed fem gange, nemlig som: *at hun på forhånd vidste, at budgettet ikke ville række. Forsvarsministeren vidste, at budgettet ikke ville holde. Forsvarsministeren vidste, at budgettet ikke ville holde. ... vidste vi, at der ikke var penge nok* og så det som er overskriften: *Forsvarsministeren vidste at budgettet ikke holder.*

Som man kan se, er de fire eksempler fra brødteksten alle i overensstemmelse med reglen om *vidste* (datid) + en datid (flere af dem dog med *vidste* i en ledsætning), så det er kun i den første overskrift at den ureglementerede konstellation forekommer. Der kan i overskrifter forekomme grammatiske fænomener som ikke findes i nogen andre genrer eller teksttyper, fx ikke-bestemt substantiv: *Forsvarschef frikender omstridt brev (Information 3.-4.8. 2013 del I s. 5)* Jeg opfatter *Forsvarsministeren vidste at budgettet ikke holder* enten som en regulær fejl, eller som en frihed som kan tages i avisoverskrifter, og vil fastholde at der ikke er fundet nogen gedigne eksempler på (j) *vidste* + nutid OM IKKE-GENERISK TID.

Det ser ikke ud til at der kan findes genuine eksempler på *ville/skulle/måtte vide* + en af nutiderne (12, 15 og 18). Der er dog fundet ét eksempel med ordene *skulle vide* + nutid, og i samme tekst ét med *skulle vide* + førnutid. Hele tekststykket på hjemmesiden for Æ Synnejysk Forening lyder således:

Sprogforsker, Holger Pedersen, Sønderjyds Aarvog 1899:

Man skulde ikke nøjes med at lære Eleverne af stave Skriftsproget ret og galt. De skulle kende vore Folkemaal. Til gengæld skulle de slippe fri for at vide Sted og Aarstal for alle de unyttige Slagterier, som folk foranstalter på hinanden.

De skulle vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog så trofast, som intet andetsteds. De skulle vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane for os det gamle nordiske Sprogs musikalske Klang; De skulle rejse til Sønderjylland for at lære Dansk.

http://synnejysk.dk/om_ae_forening/

Dette citat stiller store udfordringer for tolkning fordi formen *skulle*, som ser ud som en moderne præteritumsform, ikke kunne være det i 1899, hvor præteritum stavedes: *skulde*. Problemet opløses dog hvis man ser hvorledes Holger Pedersen selv i faktisk bogstaverede afsnittet i Sønderjyds Aarvog 1899; den der har lavet hjemmesiden for Æ Synnejysk Forening, har ganske simpelt skrevet forkert af:

Man skulde ikke nøjes med at lære Eleverne at stave Skriftsproget ret og galt. De skulde have en virkelig historisk Undervisning i Oldnordisk. De skulde gøre grundigt Bekendtskab med Svensk. Og de skulde kende vore Folkemål. De skulde vide, hvorledes der tales i Skåne, på Fyn, i Sønderjylland; til gengæld kunde de slippe fri for at vide Sted og Aarstal for alle de unyttige Slagterier, som Europas folk har foranstaltet på hinanden. De skulde vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog så trofast, som intet andetsteds. De skulde vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane for os det gamle nordiske Sprogs musikalske Klang; de skulde rejse til Sønderjylland for at lære Dansk.

Holger Pedersen 1899 *Sønderjysk Aarvog*, side 178-9.

Det er således genuine eksempler på konstellationerne (l) og (o). Forklaringen på dette er at ledsætningerne efter det faktive *vide* kan have nutid og førnutid fordi de er forudsat sande i deres egen tid, uafhængigt af tiden på verbet i helsætningen, således tidsforskelle mellem helsætning og ledsætning normalt ville være angivet ved tidsadverbialer. Tidsformen i helsætningerne er efterdatid, men betydningen er ikke fortid, men deontisk kontrafaktiv. Dvs. at Holger Pedersen vel vidende at man faktisk *nøjes med at lære Eleverne at*

stave, og at de derfor ikke ved at *man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog*, mener at man ikke skulle nøjes, således at de ville komme til at vide ... Der er således ikke nogen forskel i tid, men forskel i realitet på meningen med verberne i helsætningerne og ledsætningerne i eksemplet.

I det der også kunne ligne et eksempel på (l): ”Jeres navn blev nævnt over dåbsvandet, så I kunne vide, at for Gud har I betydning” ... KorpusDK forekommer *kunne vide* antagelig i en ledsætning (*så I derved kunne vide...*) og er af den grund ikke et kontraeksempel til reglen om tidernes følge i ledsætninger til helsætninger. Men ordene kan også opfattes som verber i en helsætning (*så I kunne derved vide at ...*), men da må den analyseres som en optativ, eller som en gammel flertalsform. Læg også mærke til at *at*-sætningen har helsætningsordstilling (der står ikke: *at I for Gud har betydning*); dette taler for optativ-tolkningen.

Konklusionen må altså blive at der faktisk ikke er fundet genuine eksempler på konstellationerne 12 og 15 med brud på reglen om tidsfølgen, for forskelle i bøjningsformer betegner forskelle i realitet, og derved kommer eksemplerne til at ligne neustisk glidning.

(l) *skulle vide* + nutid: KONTRAFAKTIV HELSÆTNING

(o) *skulle vide* + førnutid: KONTRAFAKTIV HELSÆTNING

Konstellationen (o) kan godt forekomme i ledsætninger:

Men jeg vil kalde ham Olger, thi han kaldes almindelig så over al verden, at alle, som læse denne krønike, skulle vide, at den er skreven om ham[...] Vi véd, at han døde år 810. Så lad os da høre, hvad Saxo fortæller om ham

KorpusDK

Der er også fundet ét – temmelig absurd – eksempel på *skulle vide* + efternutid (r): ”Køben af fast ejendom skal være overvejet, men man skulle vide at Deres drømmehus må allerede være solgt, da De beslutter sig at købe”. Dette er åbenlyst et eksempel på maskinoversættelse med fejl som *Køben*, *solgt* og *sig*. Heller ikke dette regner jeg som et modeksempel.¹

¹ (r) *skulle vide* + efternutid: MASKINOVERSÆTTELSE MED MANGE ANDRE FEJL
Udviklingen af ejendomsværdien

De tre fænomener som forklarer konstellationerne med forskellige tidsvinduer for helsætnings verbet *vide* og ledsætningsverberne, faktivitet, generisk betydning og optativ, har Mikkelsen faktisk beskrevet på følgende måde:

§ 182 Udsagnsbisætninger begynder med bindeordet *at*, f. eks. *Man har længe vidst, at jorden er rund.*

De bruges hvor talen er om:

1) noget der virkelig finder sted (*at = den kendsgerning at*), (...)*Jeg vidste ikke, at han var syg.*

§ 156 I bisætninger

b) Tiden kan også rette sig efter:

1) den talendes standpunkt, det vil sige nutiden (...) Dette er oftest tilfældet, når talen er om noget, der gælder til alle tider (...) *Han vidste nok, at mange hunde er harens død.*

§ 136 Den forestillende måde (konjunktiv eller efter formen rettere optativ) bruges i talesproget så godt som udelukkende til at udtrykke et *ø n s k e* og forekommer også i dette tilfælde kun i visse stående udtryk, f. eks. *Kongen leve! ...*

II. *har troet om nonfakta i ledsætningen*

Førnutid kan i almindelighed have flere forskellige betydninger afhængigt af hvilke adverbialer der også forekommer i sætningen, således som det fremgår af følgende skema (fra Togeby 2003 § 90) :

Efterspørgselen efter kroatisk fast ejendom stiger og derfor stiger også priserne. I Opatija og lige ved kysten er kvalitativ gode faste ejendomme allerede ret dyrt. I Istrien er det allerede svært at finde faste ejendomme lige ved kysten. 70 meter fra kysten må ikke længere bygges. Derfor stiger priserne for allerede eksisterende huse hurtigt. Man skulle ikke for lange overveje at købe eller ikke at købe.

Køben af fast ejendom skal være overvejet, men man skulle vide at Deres drømmehus må allerede være solgt, da De beslutter sig at købe. Det er ikke sikkert at et hus stadig sælges efter 2 eller 4 uger, men er allerede solgt. Vi hører til de ledende sælger af kroatisk fast ejendom, men der findes også mange små virksomheder og kunder, som selve søger efter fast ejendom.

www.immo_croatia.com/12.html

RELATIV TID	UDSAGNS-ADVERBIALER	TILSTAND	OVERGANG
FØRTID	Uden udsagns-adverbialer	NU-RELEVANT IKKE-LÆNGERE: <i>Jeg har vidst det; hun har sovet;....han havde været i krigen</i>	EFTERTILSTAND: <i>...når fjenden er fortæret; det har jeg jo sagt; dr. B var blevet en del af deres liv.</i>
	Med bestemt afgrænsning	OP-TIL-NU: <i>som endnu er bevaret; da guderne endnu ikke var født;</i>	EFTERTILSTAND: <i>Forinden har oberst K. arresteret Struense</i>
	Med varighed	FAKTISK-ENGANG, MEN IKKE LÆNGERE: <i>har aldrig skrevet dagbog før; jeg havde spillet badminton, men det var mange år siden</i>	
	Med bestemt forankring	INFERENTIEL: <i>Advokat NN har på det tidspunkt bibragt sin klient det indtryk at....Han har sovet endnu da de kom</i>	

OP-TIL-NU-betydningen udtrykkes på tysk og fransk med præsens og ikke som på dansk ved førtid: *Hun har sovet siden kl. 4, Sie schlaft seit 4 Uhr, elle dort depuis 4 heure.*

Der kan findes adskillige eksempler på *har troet* + datidsvindue i ledsætningen, og det skyldes at både NU-RELEVANT IKKE-LÆNGERE-betydningen og FAKTISK-ENGANG-MEN-IKKE-LÆNGERE-betydningen (efter varighedsadverbial) interagerer med betydningen af verbet *tro* fordi *tro* har neustisk glidning (se III Neustisk glidning) hvorefter det gælder at

NN tror ikke at P = NN tror at ikke P

Når NN *har troet at P* angiver at NN ikke længere tror at P, og *tror ikke at P = tror at ikke P*, opfattes ledsætninger efter *tro* i førnutid som underforstået kontrafaktive.

Hvis afsenderen har troet P og nu ikke længere tror P, er det ved ytringen af sætningen underforstået (med en konversationel implikatur) (Grice 1975) at adressaterne skal slutte sig til at P ikke er sand. Dette gælder ligegyldigt om førtidsformen med varighedsadverbial (b.1) betyder FAKTISK-ENGANG eller uden adverbial (b.2) betyder INFERENTIELT (dvs. som noget man slutter sig til, se under V. om det inferentielle). Når verbet i ledsætningen ses gennem datids-

vinduet, betegner det således ikke per default FORTID, men UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTIVITET. Det kan parafraseres: ‘jeg troede at X gør Y (generisk nutid), underforstået: jeg ved at X faktisk ikke gør Y’.

(b.1) *har troet* + *varighedsadv.* + *datid*: FAKTISK-ENGANG-TRO-PÅ-UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD.

Jeg har altid troet at det hed filurlig, i stedet for finurlig Der er jo for pokker ikke noget der hedder ”en finur”...”en filur”
dindebat.dk/sprogforum/449151_jeg_har_altid_troet_det_hed_2.html

Uden varighedsadverbial får *har troet* + *datid* INFERENTIEL betydning, og angiver at udsagnet om at X troede noget (i fortiden), er noget afsenderen slutter sig til (i nutiden)(se *V. Førnutid om det inferentielle*).

(b.2) *har troet* + *datid*: INFERENTIELT OM TRO PÅ UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD.

”Jo, det er klart. Jeg har troet at jeg elskede dig, jeg har bildt mig selv ind at du forstod mig, men nu ser jeg så klart, at du jo aldrig har forstået mig, og derfor har jeg nok aldrig elsket dig.
 KorpusDK

Man har troet, at alrune voksede på galgebakken, hvor ”en ren ungersvend” var blevet hængt.
 KorpusDK

Dengang vi indførte den, var vi ikke opmærksomme på, at den kunne misforståes, men gennem årene har vi fået flere breve fra passagerer, som har antydnet, at det ikke gik rigtigt for sig. De har troet, at kontrollørerne prøvede at slå en handel af for at kunne stikke pengene i egen lomme. Derfor går vi nu tilbage til den oprindelige model med ens pris uanset betalingsmåde, så der ikke er mulighed for fejlfortolkninger.
 KorpusDK

Konstellationen *har troet* + efterdatid findes også:

(h.1) *har troet* + varighedsadverbial + efterdatid FAKTISK-ENGANG-TRO-PÅ-UNDERFORSTÅET-KONTRAFAKTISKE FORHOLD:

Jeg er Brøndby-fan og derfor naturlig nok partisk til fordel for Brøndby, men jeg har altid troet, at fodboldkommentatorer skulle være neutrale med mindre det er landskampe eller UEFA-cupkampe med dansk islæt.

KorpusDK

Og hvis verbet *tro* forekommer i benægtede sætninger handler ud-sagnssætningen om benægtede kontrafakta, dvs. fakta som personen først har forstået nu:

(h.2) *har troet* + nægtelse + varighedsadv. + efterdatid FRA-NU-AF-VIDEN:

Hun fik en værdig død. Jeg har aldrig troet, at døden kunne være så smuk.

KorpusDK

Jeg kunne mærke, at de satte sig overfor hinanden, på hver sin side af min mave- og så begyndte de at spille Poker på mit klæbrige maveskind. Jeg har aldrig troet, at Five Card Stud kunne være så seksuelt ophidsende!

KorpusDK

III. Neustisk glidning

Den ureglementerede konstellation med *tror* + datid findes, men er ikke så hyppig, og det er bemærkelsesværdigt at alle de tre her fundne eksempler har flytning af ledsætningens adverbial ud af ledsætningen, så det syntaktisk set modificerer *tror*, hvad der semantisk set ikke giver mening: - *Men jeg tror allerede at han malede og skrev historier dengang* betyder 'Men jeg tror at han

allerede dengang malede og skrev historier' = 'Det var formodentlig allerede dengang han malede og skrev historier'. Dette kan forklares ved at *jeg tror* er grammatikaliseret og degraderet til at blive et slags neustisk betydningselement i ledsætningen med betydningen 'formodentlig' eller 'antagelig'. Det kan kaldes neustisk glidning og findes ved *tro*.

Det er også beskrevet som negationstransport (neg-transportation) fordi nægtelsens plads er ligegyldig ved *tro*, mens den er meningsbærende ved *vide*:

$$\text{NN TROR IKKE AT P} = \text{NN TROR AT IKKE P}$$

$$\text{NN VED IKKE AT P} \neq \text{NN VED AT IKKE P}$$

Muligheden for neustisk glidning ved *tro* er en følge af verbets modallogik, som kan beskrives således:

$$\text{NN ved at P} \text{ noteres: } \square\text{P} \ \& \ (\text{NN a P})$$

$$\text{NN tror at P} \text{ noteres: } \diamond\text{P} \ \& \ \diamond\sim\text{P} \ \& \ (\text{NN a P})$$

De to muligheder for negation for hver af de to verber kan noteres således:

$$\text{NN ved ikke at P: } \square\text{P} \ \& \ \sim(\text{NN a P})$$

$$\text{NN ved at ikke P: } \square\text{P} \ \& \ (\text{NN a } \sim\text{P})$$

$$\text{NN tror ikke at P: } \diamond\text{P} \ \& \ \diamond\sim\text{P} \ \& \ \sim(\text{NN a P})$$

$$\text{NN tror at ikke P: } \diamond\sim\text{P} \ \& \ \diamond\text{P} \ \& \ (\text{NN a } \sim\text{P})$$

Man ser at sandhedsbetingelserne for ledsætningerne (P) er de samme ved de to typer benægtelse af *tro*, men forskellige ved *vide*.

(a) *tror* + adv. + datid: NEUSTISK OM USIKKER FORTID ('formodentlig')

Bryan fortsatte: – Men jeg tror allerede at han malede og skrev historier dengang.

KorpusDK

Pigen svarede ikke. ”Jeg tror heller ikke, at Margot frivilligt gav dig fotografiet, for det må have betydet meget for hende [”]. Dommeren svarede ikke. Dommeren så på hende. ”Jeg tror alligevel ikke, at hun gjorde det” sagde han. ”Nå”, sagde pigen og trak på skuldrene. ”Nåh ”, sagde Dommeren.
KorpusDK

Den samme betydning finder man i konstellation 4. *tror* + førdatid og igen med transporteret adverbium og neustisk betydning:

(d) *tror* + adv. + førdatid: NEUSTISK OM USIKKER FORTIDS FØRTID (‘formodentlig’):

Efter fire lange år stod jeg med min grædende datter i armene. Jeg havde ikke genkendt hendes stemme, da hun ringede til krisecentret, men jeg tror alligevel, at en indre stemme havde tvunget mig til at køre til den adresse, hun havde opgivet. Hvorfor skulle jeg ellers have trodset centrets regler, hvilket jeg aldrig før havde gjort?
KorpusDK

I de fleste tilfælde betyder *Jeg vil tro at* med neustisk forskydning blot ‘formodentlig’:

(c.1) *vil tro* + datid NEUSTISK OM USIKKER FORTID (‘formodentlig’)

Jeg vil tro, at en tredjedel af dem, vi testede, blev anbefalet at opkvalificere sig i dansk eller matematik, siger uddannelseskonsulent Inger Goul Andersen fra ...
www.veu_ostjylland.dk/test_skal_forbedre_chancen_for_succes_med_...

Jeg fik min vilje, men det kostede dyrt. Jeg vil tro, at vi dengang alle sammen betød det samme for hende. Jeg tror faktisk ikke, hun sådan skelnede ret meget.
KorpusDK

Jeg vil tro, at de fremmødte repræsenterede halmleverancer på ca. 60.000 tons om året, og det er over halvdelen af den mængde, vi har brug for.
KorpusDK

Men der kan faktisk findes eksempler hvor *vil tro* + datid får betydningen samtidig tro om fortid.

(c.2) *vil tro* + datid SAMTIDIG TRO OM FORTID:

Jeg vil helst tro, at drengen blev flov.
Korpus DK

Konstellationen *vil tro* + førdatid betegner neustisk meget usikker fortid ('formodentlig'):

(f) *vil tro* + førdatid NEUSTISK OM MEGET USIKKER FORTID ('formodentlig'):

Jeg vil tro, hun havde kontaktet sin familie og sine nærmeste venner. Måske havde hun ringet til nogle gammel venner for at bede om undskyld og slutte fred oven på nogle skænderier og uenigheder. Jeg vil gerne tro, at hun var taget på en fransk restaurant, da fransk kokkekunst var hendes store lidenskab.
KorpusDK

Konstellationen *vil tro* + efterdatid angiver neustisk en meget usikker samtids eftertid:

(i) *vil tro* + efterdatid NEUSTISK OM MEGET USIKKER SAMTIDS EFTERTID

Dette gælder også fonde, almennyttige selskaber, og erhvervsvirksomheder og store selskaber. Jeg vil tro at man på den måde kunne få en holdbar offentlig økonomi ...
www.boligdebatten.dk > Boligdebatten > Generelt

Din søn er kun 7 år, så jeg vil tro at det samtidig kunne være en idé at kigge ..
da_dk.facebook.com/.../
posts/10150542212857255?comment_id...

Ville tro betyder med neustisk glidning ganske simpelt ‘formodentlig’ ‘antagelig’, ‘tror uden at have særlige grunde til det’, og kan i denne betydning kombineres med nutid i ledsætningen med betydningen usikker nutid:

(l) *ville tro* + nutid: NEUSTISK OM MEGET USIKKER NUTID (*formodentlig*)

4. nov 2011 – Jeg ville tro, at gerningsmændene bag angrebet er utilpassede personer, som bærer på en stor vrede, muligvis imod samfundet af forskellige ...

www.religion.dk › Debat › Synspunkt

13. mar 2012 – Jeg ville tro at det vigtigste er om Det Katolske Ambulance Compagni nægter at medtage trafikofre, som ikke har kors om halsen.

maendafbetydning.blogspot.com/2012/03/og_udlandet.html

Jeg ville tro, at ut etiam... inquietent i denne kontekst mest naturligt opfattes som en finalsætning.

KorpusDK

(o) *ville tro* + førnutid: NEUSTISK OM MEGET USIKKER FORTID (*formodentlig*):

På Frederiksborg ser man mere sindbilledet på Danmarksdigteren Henrik Pontoppidan. Jeg ville tro, at det nye billede er blevet til i Rørvig den eftersommer.

www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secartikler/.../tyrefaegt.html

(r) *ville tro* + efternutid: NEUSTISK OM MEGET USIKKER SAMTIDS EFTERTID (*formodentlig*):

Jeg ville tro at du skal ha lavet en ”røgplade” til at holde lidt på varmen inde i fyret!!

I et eksempel hvor *ville tro* ikke er asserteret, men hypotetisk kontrafaktisk, virker det som en fejl at der står efternutid, og ikke efterdatid, i den efterfølgende udsagnssætning

Brian Laudrup valgte at se det danske nederlag fra en positiv vinkel. ”Havde vi vundet 3-0, vilde alle tro, at vi vil blive verdensmester, men nu er forventningerne skruet ned, og det er fra den position, vi er bedst”, sagde Brian Laudrup.
KorpusDK

Også *vide* kan have noget der ligner neustisk glidning med betydningen ‘sandelig’ i ledsætningen. *Guderne skal vide at ...* eller *Du skal vide at ...* må dog snarere beskrives som stivnet til en kliche der modificerer udsagnssætningen som et adverbial (se under I om faktivitet).

Om neustisk glidning skriver Mikkelsen side 332:

§ 111. Nægtelsens flytning fra en sætning til en anden
Undertiden, især i daglig tale, drages et nægtende ord fra en udsagnsbisætning ind i den overordnede sætning. f.eks. (...)
Jeg tror såmænd aldrig, hun gik rigtig på sine ben (E. Brandes).

IV. Efterdatid i ledsætningen om det hypotetisk kontrafaktiske
Både efter *vide* og *tro* betegner efterdatid i ledsætningen hvad der ville være sandt i en hypotetisk situation som imidlertid ikke finder sted, og som kan kaldes kontrafaktisk. Sådanne sætninger er led i et ræsonnement hvor verbets subjekt bruger forestillingen (viden eller tro) om den kontrafaktiske situation som argument for en handling eller vurdering som ligger i en foregående eller efterfølgende sætning. Det er efterdatid i ledsætningen som i sig selv har betydningen OM DET HYPOTETISK KONTRAFAKTISKE.

(g) *ved* + efterdatid: OM DET HYPOTETISK KONTRAFAKTISKE

Hans kæreste vil høre, om han dukker op senere på aftenen og affinder sig med, at han har vigtigere ting for. Hun ved, at hun vilde tabe et valg mellem hende og White Pride, skønt det formentlig var hende, der reddede ham fra en ubetinget fængselsstraf.
KorpusDK

Anne-Lise passer på at hun ikke kommer til at træde på trinnet der knirker på vej op til sit værelse. Hun ved godt, at hun burde gå ned og øve etuder eller skrive geografipgave.
KorpusDK

I sætningen *Hun ved, at hun ville tabe et valg mellem hende og White Pride* indebærer efterdatid at *et valg* er kontrafaktisk (dvs. ‘kun hvis han skulle vælge, hvad han altså ikke skal’). Hun affinder sig på grund af forestillingen om at hun ville tabe det hypotetiske valg.

I *Anne-Lise passer på ...* angiver efterdatid at kravet om at hun skal gå ned (og ikke op), er kontrafaktisk, (dvs. kun ville gælde hvis trinnet knirkede, og nogen (forældrene?) derved opdagede det og tvang hende til at gå ned). Hun undgår trinnet for at slippe for det hypotetiske krav.

(g) *tror* + efterdatid: OM DET HYPOTETISK KONTRAFAKTISKE

Det er et meget sympatisk og velvilligt billede, der gives af Anker Jørgensen, men det forekommer meget langt fra at være en fyldestgørende skildring af personen og hans virke. Jeg tror, at Anker Jørgensen ville være væsentligt bedre tjent med en mere overlegen og distanceret fremstilling, skrevet af en mindre forudindtaget iagttager end hr. Frank Larsen synes at være.

KorpusDK

Jeg’et bruger forestillingen om den kontrafaktiske overlegne fremstilling som argument for vurderingen af den faktiske fremstilling som mindre fyldestgørende.

Der er en angst for sekretet i miljøet. Derfor er det eneste ægte, der er tilbage, sekretet. Naturen findes kun i toilettet. Jeg tror, at hvis man skulle opfylde et ønske for disse mennesker, ville det være, at de skulle holde op med at gå på toilettet. For så blev der helt rent.

KorpusDK

De er blevet afhængige. Og ikke nødvendigvis af dets funktion – for jeg tror egentlig udmærket, at de kunne klare at sejle uden – men de er blevet psykologisk afhængige.
KorpusDK

V. Førnutid i helsætningen om det inferentielle

Førnutid kan (i modsætning til datid som fordi det ses gennem fortidsvinduet, betyder ‘dengang’), selv om det ses gennem samtidsvinduet, betyde ‘en gang efter hvad jeg kan regne ud’: *Jeg var ude i haven da du ringede* implicerer, ‘så jeg måtte gå ind for at tage den’ (Glisman 1986 – det var før mobiltelefonernes tid). *Jeg har været ude i haven da du ringede* betyder ‘jeg kan regne ud at jeg må have været ude i haven for jeg har ikke hørt det’.

Førnutid angiver altså om noget fortidigt at det er noget man ikke har evidens for og derfor slutter sig til. Det kan kaldes inferentielt fortid; *har troet* betyder således ‘må have troet’. Også i denne betydning er det underforstået at *at*-sætningen ikke er sand og den betegnes derfor: OM UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD. Her kommer som dokumentation en række eksempler som allerede har været bragt i II; dér som eksempler på nonfakta i ledsætningen, hér som eksempler på inferentialitet i helsætningen.

(b.2) *har troet* + datid: INFERENTIELT OM TRO PÅ UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD.

”Jo, det er klart. Jeg har troet at jeg elskede dig, jeg har bildt mig selv ind at du forstod mig, men nu ser jeg så klart, at du jo aldrig har forstået mig, og derfor har jeg nok aldrig elsket dig.
KorpusDK

Man har troet, at alrune voksede på galgebakken, hvor ”en ren ungersvend” var blevet hængt.
KorpusDK

Dengang vi indførte den, var vi ikke opmærksomme på, at den kunne misforståes, men gennem årene har vi fået flere breve fra passagerer, som har antydnet, at det ikke gik rigtigt

for sig. De har troet, at kontrollørerne prøvede at slå en handel af for at kunne stikke pengene i egen lomme. Derfor går vi nu tilbage til den oprindelige model med ens pris uanset betalingsmåde, så der ikke er mulighed for fejlfortolkninger.
KorpusDK

Denne inferentielle betydning af *har troet* forekommer kun i sætninger uden varighedsadverbial. Hvis der forekommer et varighedsadverbial, udtrykkes ingen usikkerhed om troen, men efterdatid i ledsætningen kan udtrykke at det kontrafaktiske sagforhold er noget man slutter sig til, altså inferentielt.

(h) *har troet* + efterdatid:

(h.1) *har troet* + varighedsadverbial + efterdatid FAKTISK-ENGANG-MEN-IKKE-LÆNGERE-TRO-PÅ-UNDERFORSTÅET-KONTRAFAKTISKE FORHOLD:

Jeg er Brøndby-fan og derfor naturlig nok partisk til fordel for Brøndby, men jeg har altid troet, at fodboldkommentatorer skulle være neutrale med mindre det er landskampe eller UEFA-cupkampe med dansk islæt.
KorpusDK

Og hvis verbet *tro* forekommer i benægtede sætninger handler ud-sagnssætningen om fakta som personen først har forstået nu:

(h.2) *har troet* + nægtelse + varighedsadv. + efterdatid OM INFERENTIEL TRO PÅ FAKTA:

Hun fik en værdig død. Jeg har aldrig troet, at døden kunne være så smuk.
KorpusDK

Jeg kunne mærke, at de satte sig overfor hinanden, på hver sin side af min mave – og så begyndte de at spille Poker på mit klæbrige maveskind. Jeg har aldrig troet, at Five Card Stud kunne være så seksuelt ophidsende!
KorpusDK

Men uden varighedsadverbial bruges førntid af *vide* om at man slutter sig til at personen vidste noget om fortidens eftertidige fakta.

(h.2) *har vidst* + efterdatid INFERENTIELT OM FAKTA I FORTIDS EFTERTID:

Han har måske ikke for alvor troet at hans myose var en kræftknode. Men han har vidst at han sandsynligvis ville bedrage sig selv, hvis han håbede på en død så uventet og smertefri som Fidusens.

KorpusDK

Det beløb skal han nu udrede, fordi retten har konfiskeret fortjenesten. Alle syv kvinder i sagen har vidst, at de skulle fungere som prostituerede, når de kom til Danmark.

KorpusDK

Her er de reglementerede former *har vidst* + efterntid med varighedsadverbial yderst sjældne om det eftertidige:

(θ) *har vidst* + efterntid med varighedsadverbial OM FORTIDS EFTERTID:

Jeg ved godt, at i smaa Samfund er der altid gode Byggepladser for Sladderens Hex. Jeg har altid hævet mig over det og sagt: lad Folk snakke. Jeg har vidst, at da jeg nu er noget særegen og helt gaar mine egne Veje, maa man ogsaa finde sig i, at Folk knytter deres Bemærkninger til det.

KorpusDK

Siden mit klinikophold i praksis har jeg vidst, at jeg vil være praktiserende læge. Intet andet speciale kan tilbyde så meget alsidighed og så stor udfordring.

www.laeger.dk/.../MOTIVERET%20PERSONLIG%20ANSØGNING...

Betydningen af tidsformerne

Det har vist sig at alle de eksempler på forskellige tidsvinduer for ledsætnings- og helsætningsverber kan forklares med fem særlige grammatikaliserede semantiske betydninger af konstellationen: I. Faktivitet efter *vide*, II. Underforstået kontrafaktivitet efter *tro*, III. Neustisk glidning, IV. Efterdatid i ledsætningen om det hypotetisk kontrafaktiske, og V. Førnutid i oversætningen om det inferentielle. Det kan sammenfattes i følgende skemaer:

OS LS	nutid		førnutid		efternutid	
	<i>ved at</i>	<i>tror at</i>	<i>har vidst at</i>	<i>har troet at</i>	<i>skal vide at</i>	<i>vil tro at</i>
datid	a. med tidsadv. OM FAKTA I FORTID	a. NEUSTISK OM USIKKER FORTID (<i>formodentlig</i>)	b. + var-adv: OM OP-TIL-NU-OG-FORTSAT	b.1 + var-adv: OM FAKTISK-ENGANG-OM UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD b.2 INFERENTIEL TRO PÅ UNDERFORSTÅET KONTRAFAKTISKE FORHOLD	c. OM SIKKER FORTID (<i>sandelig</i>)	c.1 NEUSTISK OM USIKKER FORTID (<i>formodentlig</i>) c.2. SAMTIDIG TRO OM FORTID
før-datid	d. ingen eksempler	d. + adv: NEUSTISK OM USIKKER FORTIDS FØRTID (<i>formodentlig</i>)	e. ingen eksempler	e: ingen eksempler	f. Eks. ikke fundet, men kan sikkert findes.	f. NEUSTISK OM MEGET USIKKER FORTID (<i>formodentlig</i>)
efter-datid	g. OM DET HYPO-TETISK KONTRAFAKTISKE	g. OM DET HYPOTETISK KONTRAFAKTISKE	h.1 + var-adv OM FAKTA I FORTIDS EFTERTID h.2 INFERENTIEL VIDEN OM FAKTA OM FORTIDS EFTERTID	h.1 + var-adv: OM FAKTISK ENGANG-MEN-IKKE-LÆNGERE-TRO-PÅ-UNDERFORSTÅET-KONTRAFAKTISKE FORHOLD h.2 + nægtelse: FRA-NU-AF-VIDEN	i. OM SIKKER FORTIDS EFTERTID (<i>sandelig</i>)	i. NEUSTISK OM MEGET USIKKER FORTIDS EFTERTID (<i>formodentlig</i>)

OS LS	datid		førdatid		efterdatid	
	vidste at	troede at	havde vidst at	havde troet at	skulle vide at	ville tro at
nutid	j. OM GENERISK TID	j. ingen eksempler	k. ingen eksempler	k. ingen eksempler	l. eksempel med kontra- faktiv helsætning	l. NEUSTISK OM USIKKER NUTID (<i>formodentlig</i>)
før- nutid	m. ingen eksem- pler	m. Et ek- sempel, nok en fejl	n. ingen eksempler	n. ingen eksempler	o. eksempel med kontrafaktiv helsætning	o. NEUSTISK OM MEGET USIKKER FORTID (<i>for- modentlig</i>)
efter- nutid	p. ingen eksem- pler	p. ingen eksempler	q. ingen eksempler	q. ingen eksempler	r. tvivlsomme eksempler	r. NEUSTISK OM MEGET USIKKER SAMTIDS EFTERTID (<i>for- modentlig</i>)

Litteratur

- Chomsky, Noam: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass 1965.
- Glismann, Otto: Om tid og tempus. Et forsøg på en fænomenologisk forståelse af de verbale tempusformers betydning, i: *NyS* 16-17, København 1986.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft: *Grammatik over det danske sprog I-III*, København 2011
- Herman, David: *Basic elements of narrative*. Malden MA. 2009.
- Leech, G.N.: *Towards a Semantic Description of English*. London 1969.
- Lyons, John: *Semantics 1-2*, Cambridge 1977.
- Mikkelsen, Kr.: *Dansk ordføjningslære*, København (1911) 1975.
- Togeby, Ole: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*, København 2003.

Kan en konstituent være både subjekt og objekt på samme tid?

– om indlejrede infinitivsætninger på dansk

Sten Vikner

Ifølge Mikkelsen (1911: 109, §39) er *hende* i *De så hende reparere bilen* både objekt for *se* og subjekt for *reparere*. Hansen & Heltoft (2011: 1419) foreslår en lignende analyse, hvorimod Diderichsen (1946: 217, §86) og Togeby (2003: 80, 212-215) mener at objektet for *se* er hele den indlejrede infinitivsætning *hende reparere bilen*. Jeg er enig i sidstnævnte analyse, og jeg vil sammenholde denne konstruktion med den beslægtede *De forbød hende at reparere bilen*. Begge bliver ofte karakteriseret som 'akkusativ med infinitiv', og begge får konstruktionskoefficienten O':S" hos Hansen & Heltoft (2011). Jeg vil fokusere på forskellene mellem de to konstruktioner, og jeg vil foreslå følgende forskel: I konstruktionen med *se* er det hele *hende reparere bilen* der er objekt for matrixverbet, og *hende* er subjekt for *reparere*. I konstruktionen med *forbyde* er det derimod kun *hende* der er objekt for matrixverbet, og subjektet for *reparere* er et usynligt element (en såkaldt tom kategori) der er koreferent med *hende*.

According to Mikkelsen (1911:109, §39), *hende* 'her' in *De så hende reparere bilen* 'They saw her repair the car' is both the object of *se* 'see' and the subject of *reparere* 'repair'. Hansen & Heltoft (2011:1419) suggest a similar analysis, whereas Diderichsen (1946:217, §86) and Togeby (2003: 80, 212-215) suggest that the object of *se* 'see' is the entire embedded infinitive clause *hende reparere bilen* 'her repair the car'. I agree with the latter analysis, and I will compare this construction to the related *De forbød hende at reparere bilen* 'They forbade her to repair the car'. Both are often characterised as 'accusative with infinitive', and both receive the construction coefficient O':S" in Hansen & Heltoft (2011). I will focus on the differences between the two constructions, and I will suggest the following difference: In the construction with *se* 'see',

it is all of *hende reparere bilen* 'her repair the car' which is the object of the matrix verb, and *hende* 'her' is the subject of *reparere* 'repair'. In the construction with *forbyde* 'forbid', it is only *hende* 'her' which is the object of the matrix verb, and the subject of *reparere* 'repair' is an invisible element (a so-called empty category kategori) which is coreferent with *hende* 'her'.

1. Indledning

Som det fremgår af (2), skelner Mikkelsen (1911: 109) mellem to typer af sætninger med indlejrede infinitivsætninger, nemlig dem hvor infinitivsætningen er indlejret uden *at* under et (aktivt) matrixverbum som fx *se*, som (1a), og dem hvor infinitivsætningen er indlejret med *at* under et (aktivt) matrixverbum som fx *forbyde*, som (1b):

(1a) De så hende reparere bilen.

(1b) De forbød hende at reparere bilen.

(2a) Navnemåde efter genstandsled sættes ved udsagnsordene *se, høre, føle, lade* og *bede*, således at genstandsleddet for disse udsagnsord efter meningen tillige er grundled for navnemåden, der sættes uden *at*, f. eks. *Jeg så lynet slå ned ...*

Mikkelsen 1911:109, §39

(2b) Udtrykkene *tillade, byde, forbyde, befale, lære* o.fl. *en at gøre noget* er ikke at opfatte på denne måde. Da det hedder *tillade, byde* o.s.v. *en noget*, har man i ovennævnte udtryk en hensynsbetegnelse og en navnemåde som genstandsled.

Mikkelsen 1911:109, §39, anm. 2

Ifølge Mikkelsen er *hende* i (1a) altså det direkte objekt, og han siger ikke hvilken ledfunktion infinitivsætningen udfylder. I (1b) er *hende* derimod det indirekte objekt, og infinitivsætningen er det direkte objekt.

Muligvis antydes det med formuleringen "efter meningen" i (2a) at *hende* ikke er det syntaktiske subjekt for infinitiven i (1a). På den anden side, hvis Mikkelsen med "efter meningen" udelukkende mener at *hende* i (1a) er "semantisk subjekt" for infinitiven (dvs.

hende refererer til den størrelse som også er agens for infinitiven), så er dette jo også tilfældet for *hende* i (1b).

I denne artikel¹ vil jeg argumentere for en anden og mere udfoldet analyse af forskellen mellem de to sætningstyper, nemlig en generativ analyse der bygger på bl.a. Vikner (1985: 6, 1987: 269), Haegeman (1994: 169, 278) og Platzack (1998: 151-154, 156-157). Først vil jeg dog kort betragte tre andre analyser af forskellen i (1) i dansk grammatisk forskning, nemlig Diderichsen (1946), Togeby (2003) og Hansen & Heltoft (2011).

- (3a) Infinitivneksus optræder i sin reneste Form kun som Objekt for Sanseverberne (*se, høre, føle, mærke* osv.) samt *bede, byde* og *lade*.
Diderichsen 1946: 217, §86
- (3b) Fra den egentlige Infinitivneksus maa adskilles sekundær Neksus (§ 71 Till. 2) mellem en Infinitiv (med *at*), der staar som direkte Objekt eller tilknyttet ved Præposition, og et (indirekte, henh. direkte) Objekt: *Jeg lærte ham at læse* (jf. *Jeg lærte ham det! Læsning*) | *Vi bad hende om at synge for os* (jf. *Vi bad hende om en Sang*).
Diderichsen 1946: 217, §86, Tillæg 1

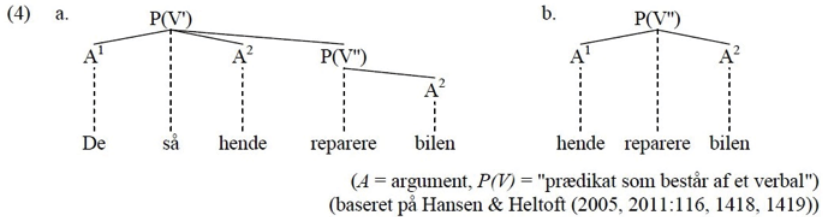
Ifølge Diderichsen er det direkte objekt i (1a) altså infinitivsætningen, inklusive *hende*. Hvad (1b) angår, er Diderichsen enig med Mikkelsen: *hende* er det indirekte objekt, og infinitivsætningen er det direkte objekt. Denne analyse findes også hos Togeby (2003: 80, 212-215).

Ifølge Hansen & Heltoft (2011: 1418) kan sanseverberne, og dermed *se* i (1a), optræde ”både som divalente og som trivalente verber”. Hvis *se* optræder som divalent, er analysen af (1a) den samme som hos Diderichsen og Togeby, hvor det direkte objekt i (1a) er infinitivsætningen, inklusive *hende*.

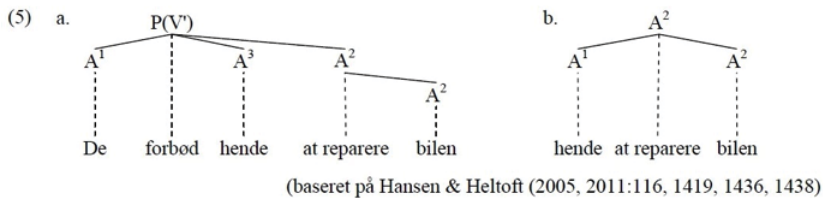
Hvis *se* derimod optræder som trivalent, er analysen af (1a) mere som hos Mikkelsen, hvor det direkte objekt i (1a) er *hende*, og hvor *hende* også samtidig er subjekt for infinitiven. Dette ses i Hansen & Heltofts (2011: 1419) illustration af den trivalente konstruktion.

¹ Tak for hjælp og kritik til Carl Vikner, Henrik Jørgensen, Kasper Boye, Kathrine Thisted Petersen, Ken Ramshøj Christensen og Ole Togeby, og til deltagerne i festseminaret på Aarhus Universitet i anledning af 100-året for udgivelsen af Mikkelsen (1911).

Her repræsenteres *hende* i (1a) som objekt for matrixverbet, (4a). Derefter står der: ”Man kan supplerende tegne en prædikation med objektet som indholdssubjekt”, dvs. som A¹ i den supplerende tegning (4b).

Denne analyse minder dermed om Mikkelsens, idet *hende* både er objekt for *se*, jf. (4a), og indholdssubjekt for *reparere*, jf. den supplerende tegning (4b) som er mit forsøg på at visualisere Hansen & Heltoft.

Hansen & Heltofts (2011: 1419) analyse af (1b), *de forbød hende at reparere bilen*, er trivalent. I lighed med (4) må *hende* i (1b) dermed antages at være både det (indirekte) objekt for matrixverbet, A³ i (5a), og indholdssubjektet for den indlejrede infinitivsætning, dvs. A¹ i den supplerende tegning (5b).

Følgende er et skematisk overblik over de ovennævnte analyser, inklusive den analyse jeg vil argumentere for i resten af artiklen.

Mikkelsen (1911: 109)

- (6a.i) De så [hende] *hende* = GENSTANDSLED
- (6a.ii) [hende] reparere bilen **OG** GRUNDLED
- (6b) De forbød [hende] [atreparere bilen]

Diderichsen (1946: 217), Togeby (2003: 80, 212-215)

- (7a) De så [[hende] reparere bilen] ”REN INFINITIVNEKSUS”
- (7b) De forbød [hende] [atreparere bilen] ”SEKUNDÆR INFINITIVNEKSUS”

Hansen & Heltoft (2005, 2011: 126, 1417-20, 1438)

(8a)	De så	[[hende]	reparere bilen]	<i>se</i> = DIVALENT
(8b.i)	De så	[hende]	[reparere bilen] O':S'' ²	<i>se</i> = TRIVALENT
(8b.ii)		[[hende]	reparere bilen]	”SUPPLERENDE TEGNING”
(8c.i)	De forbød	[hende]	[atreparere bilen] IO':S''	<i>forbyde</i> = TRIVALENT
(8c.ii)		[[hende]	atreparere bilen]	”SUPPLERENDE TEGNING”

Et generativt alternativ (fx Vikner 1985: 6, 1987: 269, Haegeman 1994: 169, 278)

(9a)	De så	[[hende]	reparere bilen]	EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)
(9b)	De forbød	[hende,]	[PRO _i atreparere bilen]	OBJECT CONTROL

Der er to grundlæggende spørgsmål som hver af analyserne bør kunne besvare:

- Hvis *hende* er subjekt for *reparere* i (6a)/(7a)/(8a) og (9a), hvor er så objektet for *se*?

(10a) (6a) - Mikkelsen:

Objektet for *se* er også *hende*.

(10b) (7a) - Togeby, (8a) - Hansen & Heltoft og (9a) – denne artikel:

Objektet for *se* er hele den indlejrede nfinitivsætning [*hende reparere bilen*].

- Hvis *hende* er objekt for *forbyde* i (6b)/(7b)/(8c) og (9b), hvor er så subjektet for *reparere*? (og ligeledes, hvis *hende* er objekt for *se* i (8b), hvor er så subjektet for *reparere*?)

(11a) (6b) - Mikkelsen og (7b) - Togeby:

Ikke helt klart hvordan subjektet for *reparere* er repræsenteret .

(11b) (8b) - Hansen & Heltoft:

Subjektet for *reparere* er også *hende*, jf. ”den supplerende tegning” (4b).

(11c) (8c) - Hansen & Heltoft:

Subjektet for *reparere* er også *hende*, jf. ”den supplerende tegning” (5b).

(11d) (9b) - denne artikel:

Subjektet for *reparere* er et implicit (ikke-hørbart) subjekt for infinitiven, som noteres med *PRO*.

Hvad (11a) angår, mener jeg at der er brug for mere eksplicite og udtømmende svar.

Hvad (10a) og (11b,c) angår, mener jeg at de er problematiske, fordi deres analyse ”overgenererer”, dvs. sådanne analyser ville forudsige at andre konstruktioner med lignende egenskaber også var mulige selvom dette ikke er tilfældet. Det er efter min mening højst problematisk at tillade det samme element at udfylde to eller flere grammatiske funktioner (fx at være subjekt og objekt på samme tid), idet der er mange tænkelige men umulige konstruktioner hvis umulighed netop ligger i at et element ikke kan have mere end en grammatisk funktion, og deres umulighed ville man så ikke længere kunne forklare.

I de følgende afsnit vil jeg prøve at vise hvorledes de svar der tilbydes i analyserne i (9a,b), kan siges at være eksplicite og udtømmende, uden at de fører til overgenerering.

2. ”*Exceptional case marking*”-konstruktionen

(9a) De så [[hende] reparere bilen] EXCEPTIONAL
CASE MARKING

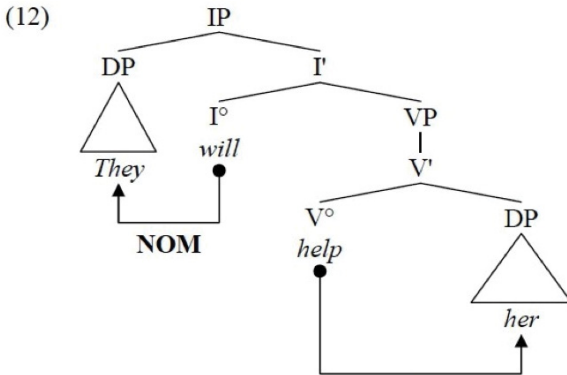
(9b) De forbød [hende_i] [PRO_i at reparere bilen] (OBJECT CONTROL)

(9a) indeholder et tilfælde af ”exceptionel kasusmarkering” (ECM), dvs. det at et subjekt, *hende*, får tilskrevet en exceptionel kasus (nemlig akkusativ, ikke nominativ) på en exceptionel måde (nemlig fra en kasustilskriver der står uden for, ikke inden i, sætningen med *hende*).

Det ”normale” for et subjekt er at få tilskrevet nominativ inden i dets egen sætning (fra den position der hedder I°). Det ”normale” for akkusativ er at blive tilskrevet af et verbum (eller en præposition) til dets komplement:³

² O’:S” hos Hansen & Heltoft (2011: 125, 1419) betyder at indholdssubjektet for reparere = udtryksobjektet for se/forbyde.

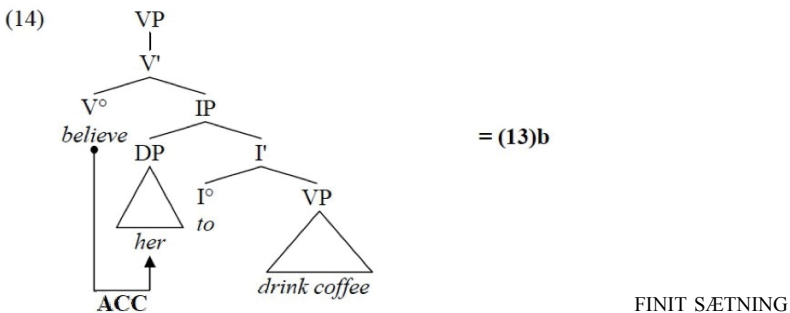
³ Se Bjerre et al. (2008) og Vikner (2012) for en indføring i den generative sætningsanalyse jeg anvender her, og for en sammenligning med Diderichsen (1946).

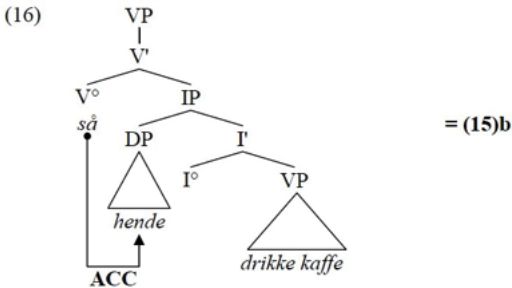
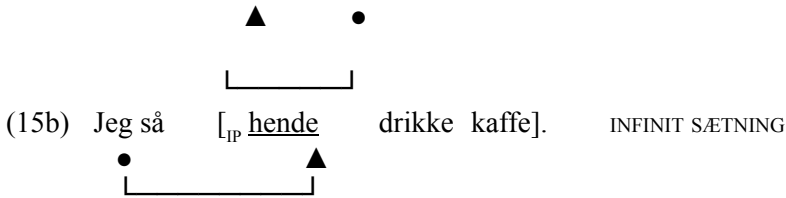

Hvilken kasus et subjekt får tilskrevet, afhænger således af om det er subjekt i en finit eller infinit sætning. Finitte subjekter får altid nominativ tilskrevet inden for deres egen sætning, hvorimod infinitte subjekter ikke får nogen kasus tilskrevet, og derfor må klare sig på anden måde, fx ved ECM. Selvom ECM er mere hyppig på engelsk, (13b), forekommer det også på dansk, (15b):

(13a) I believe that [_{IP} she drinks coffee]. FINIT SÆTNING

(13b) I believe [_{IP} her to drink coffee]. INFINIT SÆTNING

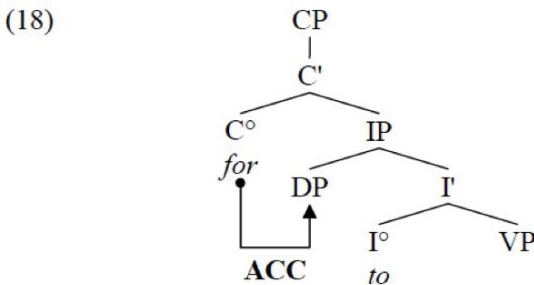

Det at det indlejrede subjekts kasus i (13b)/(14) og (15b)/(16) kommer fra et verbum (og ikke fra I°), er grunden til at den pågældende kasus ikke står i nominativ men i den kasus som verber normalt tilskriver, nemlig akkusativ.

Det at en kerne tilskriver kasus ikke til sit komplement men kun til en del af sit komplement, findes på engelsk ikke kun med verber som *expect* men også med præpositionen *for*:

(17) $[_{pp} \text{For } [_{IP} \underline{\text{Mary}} \text{ to climb the apple tree}]]$ would not be a good idea..

At det er *for* der tilskriver kasus, forklarer både at *for* ikke kan

undværes i (17), og at den kasus som *Mary* får tilskrevet, er den kasus som *for* normalt tilskriver, nemlig akkusativ. Dette kan ses på at *Mary* kan byttes ud med et akkusativpronomen, *her*, og ikke med et nominativpronomen, *she*.

På engelsk kan man endvidere tydeligt se at det subjekt der får tilskrevet ECM, ikke også er objekt for ECM-verbet, på grund af de klare semantiske forskelle mellem følgende betydninger:

	<u>objekt</u>			<u>objekt</u>
(19a)	I believed [him].	≠ b.	I believed	[him to be lying].
(19c)	I expected [her].	≠ d.	I expected	[her not to turn up].
(19e)	I wanted [my computer].	≠ f.	I wanted	[my computer to be somewhere else].
(19g)	I understood [them].	≠ h.	I understood	[them to speak only Martian].

Pointen her er at et objekt for *believe* er noget man tror (eller tror på), og derfor tror referenten for subjektet *I* på referenten for objektet *him* i (19a). I (19b) er dette netop ikke tilfældet, *I* tror ikke på *him*, tværtimod tror referenten for *I* at referenten for *him* ikke taler sandt. Dette forklares ved at objektet for *believe* i (19b) ikke er *him* men [*him to be lying*], idet *him* udelukkende er subjekt for *to be lying*. Noget tilsvarende gælder i de andre eksempler, hvor elementerne *her*, *my computer* og *them* tilskrives helt forskellige egenskaber alt efter om de er objekter for hovedsætningens verbum, (19c,e,g), eller subjekter i bisætningen, (19d,f,h).

På dansk er det kun sanseverberne (*se*, *høre*, ...) der er ECM-verber, og med sanseverber er det ikke så nemt at påvise semantiske forskelle svarende til dem i (19), jf. at (20a) ikke er inkompatibel med (20b):

	<u>objekt</u>			<u>objekt</u>
(20a)	Jeg hørte [hende].	» b.	Jeg hørte	[hende snorke].

Med andre ord kan semantikken i (20) ikke uden videre levere evidens for at *hende* i (20b) ikke kan være objekt for *høre*, idet referenten for *jeg* faktisk hører referenten for *hende* både i (20a)

og i (20b). Boye (2002:27)⁴ indeholder imidlertid nedenstående eksempel (21a), der ligesom (21b) tydeligt viser at subjektet for en indlejret infinitiv efter et sanseverbum ikke kan fortolkes som om det også er objekt for sanseverbet selv:

		<u>objekt</u>			<u>objekt</u>
(21a)	?	Vi så	[den usynlige	≠ b.	Vi så
			nervegas].		[den usynlige nerve-
					gas dræbe alle fårene].
(21c)	?	Vi	[de lydløse	≠ d.	Vi
		hørte	vindmøller].		hørte
					blive kritiseret].

I det følgende vil jeg se på yderligere egenskaber ved ECM-konstruktionen for at finde argumenter for den analyse at subjektet for en indlejret infinitiv ikke kan fortolkes som om det også er objekt for verbet i den overordnede sætning.

Men først lidt om den anden konstruktion, *object control*.

3. ”Object control”-konstruktionen

- (9a) De så [[hende] reparere bilen]. (EXCEPTIONAL CASE MARKING)
- (9b) De forbød [hende_i] [PRO_i at reparere bilen]. **OBJECT CONTROL**

I (9b) er der både et objekt for *forbyde* og et subjekt for *reparere*. Faktisk er der endda to objekter for *forbyde*, det ene er *hende* (som Hansen & Heltoft:1438 kalder det indirekte objekt), og det andet (som man måske så kunne kalde det direkte objekt) er den indlejrede infinitivsætning, [*PRO at reparere bilen*], som *hende* ikke er en del af. Subjektet for *reparere* er et ikke-hørbart element, som her noteres som *PRO*, og som står inde i den indlejrede sætning.

I (9b) har *PRO* og *hende* samme index, hvilket signalerer at de er koreferente.

⁴ På trods af følgende formulering i konklusionen i Boye (2002: 62): ”Infinitivneksusen er en [...] konstruktion, hvis neksussubjekt opfører sig som sætningsobjekt, når infinitivneksusen er objekt for et transitivt verbum i aktiv diatese”, går Boye (2002) ligesom nærværende artikel faktisk ind for at subjektet for en indlejret infinitiv ikke kan fortolkes som om det også er objekt for verbet i den overordnede sætning.

Denne koindexering svarer til Hansen & Heltoft's (2011: 125, 1419) konstruktionskoefficient (fx. O':S", jf. (8) ovenfor). Begge dele er noget der skal oplyses udover selve strukturen, og både for Hansen & Heltoft (2011) og for den analyse jeg her argumenterer for, er denne type oplysning en del af leksikonposten for fx *forbyde*.

Forskellen er at for den analyse jeg her argumenterer for, er der kun to muligheder: Det verbum der styrer en infinitiv med usynligt subjekt, siger også hvor dette usynlige subjekts reference skal komme fra, nemlig fra verbets eget objekt, som ved *forbyde*, eller subjekt, som ved *love*:

(22a) De₁ forbød hende₂ [PRO₂ at reparere bilen]. OBJECT CONTROL

(22b) De₁ lovede hende₂ [PRO₁ at reparere bilen]. SUBJECT CONTROL

At PRO's reference kommer fra det overordnede objekt, er det der kaldes "objektskontrol".

(Der er faktisk en tredje mulighed, nemlig at der ikke står noget om referencen i nogen af de relevante leksikonposter, og så er resultatet "arbitrær" reference, som ved PRO i (25) nedenfor.)

For Hansen & Heltoft (2011) er der mange flere forskellige logisk mulige konstruktionskoefficienter, faktisk mindst 16.

Men er det ikke lidt fup når jeg sådan uden videre indfører et usynligt element, den tomme kategori PRO, som subjekt for infinitiven? Det kunne det måske være, i hvert fald hvis man ikke på anden måde kunne argumentere for den tomme kategoris eksistens, men det kan man. Idet der faktisk findes andre former for evidens for sådanne tomme kategorier, se (23)-(26) nedenfor, er sådanne usynlige infinitiv-subjekter snarere paralleller til sorte huller i astronomien eller til quarks i atomfysikken (som påpeget i Christensen & Vikner 2004:17-20). Selv om der er tale om ting vi ikke kan se, er der andre former for evidens der tyder på at de findes.

Hvis man antager PRO's eksistens, kan man fx undgå at skulle sige at *sig selv* kan have et objekt som antecedent, se (23b), noget man ellers ville være nødt til, se (23a):

(23a) De forbød hende₂ at fotografere sig selv₂.

(23b) De forbød hende₂ [PRO₂ at fotografere sig selv₂].

Det er ønskeligt at begrænse *sig selv*'s mulige antecedenter til subjekter, fordi det ellers ville være svært at forklare hvorfor *sig selv* ikke kan have et objekt som antecedent i følgende eksempel:

- (24a) * Jeg lovede hende₂ at fotografere sig selv₂.
 (24b) * Jeg₁ lovede hende₂ [PRO₁ at fotografere sig selv₂].

Hvis man antager PRO's eksistens, kan man også undgå at skulle sige at *sig selv* kan undvære en antecedent, se (25b), noget man ellers ville være nødt til, se (25a):

- (25a) At fotografere sig er ikke så svært med et
selv₂ digitalt kamera.
 (25b) [PRO₂ at fotografere sig er ikke så svært med et
selv₂] digitalt kamera.

Det er ønskeligt at kunne insistere på at *sig selv* skal have en antecedent, fordi det ellers ville være svært at forklare hvorfor *sig selv* ikke kan undvære en antecedent i følgende:

- (26) * Vi fotograferede sig selv.

Det er klart at *sig selv* ikke kan have *vi* som antecedent her (deres morfologiske træk er ikke kompatible), men hvis *sig selv* kan undvære en antecedent i (25a), hvorfor kan det så ikke undvære en antecedent i (26)? Mit svar er at *sig selv* heller ikke kan undvære en antecedent i (25a), idet (25a) bør analyseres som (25b).

Så kunne man måske spørge hvorfor der ikke bare kan stå et usynligt *PRO* lige foran eller lige efter *vi* i (26), men hertil er svaret at jeg kun argumenterer for at infinitivsætninger uden synligt subjekt alligevel har et subjekt (*PRO*), og absolut ikke for at man kan indsætte *PRO* hvor man måtte have lyst, helt vilkårligt.

Hermed er vi klar til at sammenligne de to konstruktioner i forskellige sammenhænge, og se om de to analyser givet ovenfor kan kaste lys over sådanne data.

4. Forskelle mellem de to konstruktioner

4.1 Ekspletivt *der*

Det ekspletive *der* kan ikke være objekt, og derfor kan et sådant *der* kun forekomme i ECM-konstruktionen (hvor hele infinitivsætningen er objektet for det overordnede verbum *se*)⁵ og ikke i object control-konstruktionen, hvor *der* faktisk ville være objekt.

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(27) De så der stå ”banegård center” på den sydvendte mur.

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(28a) * De forbød der at stå ”banegård center” på den sydvendte mur.

(28b) * De tillod der at stå ”banegård center” på den sydvendte mur.

(28c) * De tvang der til at stå ”banegård center” på den sydvendte mur.

(28d) * De overtalte der til at stå ”banegård center” på den sydvendte mur.

(28e) * De bad der (om at) stå ”banegård center” på den sydvendte mur.⁶

⁵ Eksempel (27) er konstrueret, men den type eksempler forekommer også i aviser og på nettet: *Hvornår har man senest set der stå 'morsom' på en seriers roman?* (Politiken, 14.10.2010, Kultursektionen, s. 2), *Personligt skal jeg dog have lidt fantasi for at se der komme en Rema 1000 der, siger Erik Fabrin.* (Frederiksborg Amts Avis, 18.10.2010, Hillerød-sektionen, s. 5), *Jeg er gået forbi Café Lola så mange gange, og har aldrig set der være mere end 5 mennesker derinde.* (www.yelp.dk/biz/lolas-café-og-sportsbar-københavn, 10.02.2014).

⁶ Her følger jeg Togeby (2003: 215), som antager at *bede* tager en *at*-infinitiv, også i de tilfælde hvor *at* mangler. For en alternativ analyse, som ser *bede* som et ECM-verbum og ikke som her som et object control-verbum, se Boye (2002). Derfor har Boyes (2002) analyse og denne artikel modsatrettede forventninger til eksempler med *bede*, se (32a) nedenfor vs. (17) i Boye (2002:26), og se endvidere (30e), (34e), (36e) og (38e), hvor Boye (2002) ville forvente at disse opfører sig ligesom ECM-eksemplerne (29), (33), (35) og (37), hvorimod denne artikel forventer at (30e), (34e), (36e) og (38e) opfører sig lige modsat af (29), (33), (35) og (37).

En sådan forklaring kræver således en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indlejrede subjekt i ECM-konstruktionen **IKKE** også er objekt for det overordnede verbum. (For mere om ekspletivt *der* fra et generativt synspunkt, se kap. 6 og 7 i Vikner 1995).

4.2 *Idiomaticke vendinger*

Det *det* som går over stok og sten i (29) og (30) opfylder ikke betingelserne for at være objekt for et sanseverbum – man kan nemlig ikke se eller mærke det. Det samme *det* opfylder heller ikke betingelserne for at være objekt for verber som *forbyde*, *tillade* eller *tvinge* – det er nemlig kun entiteter med en form for forstand som man kan forbyde, tillade eller tvinge til at gøre noget.

Selv om det *det* vi snakker om her, ikke kan være objekt for *mærke*, kan det alligevel forekomme i ECM-konstruktionen, (29). Til gengæld er det ikke muligt i object control-konstruktionen, (30).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(29) De mærkede det gå over stok og sten.

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(30a) * De forbød det at gå over stok og sten.

(30b) * De tillod det at gå over stok og sten.

(30c) * De tvang det til at gå over stok og sten.

(30d) * De overtalte det til at gå over stok og sten.

(30e) * De bad det (om at) gå over stok og sten.

Dette kan forklares ved at det i ECM-konstruktionen er hele infinitivsætningen der er objekt for det overordnede verbum *mærke*, hvorimod det i object control-konstruktionen faktisk er *det*, der ville være objekt.

En sådan forklaring kræver således en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indlejrede subjekt i ECM-konstruktionen **IKKE** også er objekt for det overordnede verbum.

4.3 *Vejr-udtryk*

Vejr-udtryk som *det tordner*, (31) og (32), er i en vis forstand parallelle til idiomaticke udtryk som *det gik over stok og sten* i (29) og (30).

Det *det* som kan tordne i (31) og (32), opfylder nemlig hverken betingelserne for at være objekt for et sanseverbum (man kan nemlig ikke se eller høre det) eller betingelserne for at være objekt for verber som *forbyde*, *tillade* eller *tvinge* (det er nemlig kun entiteter med en form for forstand som man kan forbyde, tillade eller tvinge til at gøre noget).

Selv om det *det* vi snakker om her, ikke kan være objekt for *høre*, kan det alligevel forekomme i ECM-konstruktionen, (31). Til gengæld er det ikke muligt i object control-konstruktionen, (32).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(31) De hørte det tordne hele natten.

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(32a) * De forbød det at tordne hele natten.

(32b) * De tillod det at tordne hele natten.

(32c) * De tvang det til at tordne hele natten.

(32d) * De overtalte det til at tordne hele natten.

(32e) * De bad det (om at) tordne hele natten.

Det er fordi det i ECM-konstruktionen er hele infinitivsætningen der er objekt for det overordnede verbum *mærke*, hvorimod det i object control-konstruktionen faktisk er *det*, der ville være objekt.

En sådan forklaring kræver således en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indlejrede subjekt i ECM-konstruktionen IKKE også er objekt for det overordnede verbum.

4.4 Mådesadverbialer

En anden forskel mellem de to konstruktioner i den analyse jeg foreslår her, er placeringen af starten på den indlejrede sætning. Det kan man blandt andet se når man anbringer et adverbial der modificerer hovedsætningens VP. (Argumentet er hentet hos Bailyn 2004:3).

Et sådant adverbial kan ikke anbringes efter *Henrik* i ECM-konstruktionen, (33), men det kan godt anbringes efter *Henrik* i object control-konstruktionen, (34).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(33) * De så Henrik med egne reparere
øjne bilen.

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(35) De så Ole reparere og det så jeg også bilen,

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(36a) * De forbød Ole at reparere og det forbød jeg også bilen,

(36b) * De tillod Ole at reparere og det tillod jeg også bilen,

(36c) * De tvang Ole til at repa- og det tvang jeg også (til) rere bilen,

(36d) * De over- Ole til at repa- og det over- jeg også (til) talte rere bilen, talte

En sådan forklaring kræver igen en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indlejrede subjekt i ECM-konstruktionen IKKE også er objekt for det overordnede verbum.

I object control-konstruktionen udgør *at reparere bilen* (for mig: *PRO at reparere bilen*) den indlejrede sætning (og dermed det ene af objekterne for det overordnede verbum *forbyde*), og derfor er substitution med *det* mulig, (38).

Til gengæld udgør *reparere bilen* ikke den indlejrede sætning i ECM-konstruktionen, og her er substitution med *det* umulig, (37).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(37) * De så Ole reparere og det så jeg ham også bilen,

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(38a) De forbød Ole at repare- og det forbød jeg ham også re bilen,

(38b) De tillod Ole at repare- og det tillod jeg ham også re bilen,

(38c) De tvang Ole til at repare- og det tvang jeg ham også til re bilen,

(38d) De over- Ole til at repare- og det over- jeg ham også til talte re bilen, talte

En sådan forklaring kræver igen en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indirekte objekt – *Ole* i (38) – for matrix verbet i object control-konstruktionen IKKE også er subjekt for det indlejrede verbum, *reparere*.⁸

4.6 *Semantiske forskelle mellem den aktive og den passive version af infinitivsætningen*

I ECM-konstruktionen udgør hele den indlejrede sætning objektet for det overordnede verbum *se*, og derfor er der en forskel mellem den aktive a-version (med *Ole* som subjekt) og den passive b-version (med *Henrik* som subjekt). I begge tilfælde beskriver den indlejrede sætning det der bliver set, (39).

I object control-konstruktionen på den anden side er det *Ole* der er objekt for det overordnede verbum i a-versionen, mens det er *Henrik* der er objekt i b-versionen, og det gør en stor forskel. De to versioner betyder derfor to forskellige ting i (40)-(43). (Argumentet er hentet hos Huddleston & Pullum 2002: 1202, og findes også fx hos Togeby 2003: 214).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(39a) De så Ole fotografere Henrik.

(39b) ≈ De så Henrik blive fotograferet af Ole.

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(40a) De forbød Ole at fotografere Henrik.

(40b) ≠ De forbød Henrik at blive fotograferet af Ole.

(41a) De tillod Ole at fotografere Henrik.

(41b) ≠ De tillod Henrik at blive fotograferet af Ole.

(42a) De tvang Ole til at fotografere Henrik.

(42b) ≠ De tvang Henrik til at blive fotograferet af Ole.

(43a) De overtalte Ole til at fotografere Henrik.

(43b) ≠ De overtalte Henrik til at blive fotograferet af Ole.

⁸ Grunden til at substitution med *det* er umulig i (37), selvom *det* ellers godt kan substituere en infinitiv-VP, fx.

(i) *Ole vil reparere bilen, og det vil jeg også*

kan så netop være at *det* substituerer en slags objekt i (i) men ikke i (37). Dette kunne måske begrundes med at *det* kan få kasus tilskrevet af *vil* i (i), hvorimod der ikke er noget element i (37) der kan tilskrive *det* kasus.

En sådan forklaring kræver igen en analyse i stil med den jeg foreslår her, hvor det indlejrede subjekt i ECM-konstruktionen (*Ole/Henrik*) IKKE også er objekt for det overordnede verbum, i modsætning til object control-konstruktionen hvor *Ole/Henrik* netop er objekt for det overordnede verbum.

5. Konklusion

Jeg er altså uenig ikke blot med Mikkelsen (1911: 109, §39), men også med Hansen & Heltoft (2011: 1419), når de analyserer *hende* i (44a) som både objekt for *se* og subjekt for *reparere*:

(44a) De så hende reparere bilen

(44b) De forbød hende at reparere bilen

Jeg har argumenteret for at objektet for *se* i (44a) er hele den indlejrede sætning *hende reparere bilen*, og dermed også for at *hende* i (44a) udelukkende er subjekt for *reparere*, som i (45a).

EXCEPTIONAL CASE MARKING (ECM)

(45a) De så [[hende] reparere bilen]

OBJECT CONTROL (OBJ CONTR)

(45b) De forbød [hende₁] [PRO₁ reparere bilen]
at

Jeg har også argumenteret for at *forbyde* i (44b) derimod har to forskellige objekter, på den ene side *hende*, og på den anden side den indlejrede infinitivsætning, [*PRO at reparere bilen*]. Derfor antog jeg endvidere at subjektet for *reparere* i (44b) er et usynligt element, *PRO*, som er koreferent med *hende*, som illustreret i (45b).

Jeg mener som sagt ikke at der er noget skummelt ved at indføre et usynligt element, når der ellers er evidens for dets eksistens, selvom det er usynligt (ligesom med f.eks. sorte huller i astronomien). Jeg anførte her to forhold som jeg mener udgør evidens af denne type. Det ene forhold var det at man ved antagelsen af et usynligt subjekt for visse infinitiver vil kunne undgå at skulle sige at *sig selv* kan have et objekt som antecedent, (23). Det andet forhold var at man ved antagelsen af et usynligt subjekt for visse infinitiver vil kunne undgå at skulle sige at *sig selv* kan undvære en antecedent, (25).

Endelig har jeg prøvet at vise at hvis man antager den grundlæggende forskel mellem de to konstruktioner at *hende* er objekt for det overordnede verbum i (44b)/(45b), og ikke i (44a)/(45a), så kan man forklare en række interessante forskelle mellem de to konstruktioner hvad angår ekspletivt *der* (afsnit 4.1), idiomatiske vendinger (4.2), vejr-udtryk (4.3), mådesadverbialer (4.4), substitution med *det* (4.5) og endelig visse semantiske forskelle mellem den aktive og den passive version af infinitivsætningen (4.6).

Litteratur

- Bailyn, John F.: Control, ECM and other Topics. Hand-out fra kurset *Knowing Generative Syntax*, Universitet i Novi Sad, 2004. <[http://www.sinc.sunysb.edu/Clubs/nels/jbailyn/NS04-8\(ControlECM\).pdf](http://www.sinc.sunysb.edu/Clubs/nels/jbailyn/NS04-8(ControlECM).pdf)>
- Bjerre, Tavs, Eva Engels, Henrik Jørgensen & Sten Vikner: Points of convergence between functional and formal approaches to syntactic analysis, i: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 82, 2008, s. 131-166. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/bjer08a.pdf>
- Boye, Kasper: Den danske infinitivneksus: Distribution, funktion og diakroni. *Danske Studier* 2002, s. 17-68.
- Christensen, Ken Ramshøj & Sten Vikner: Theories of (Long-Distance) Dependencies. Hand-out fra foredrag, *Workshop on Comparative and Theoretical Syntax: When and why do constituents move?*, Aarhus Universitet, 14.-16.12.2004. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/handouts/christensen-vikner-ho-2004-dependencies.pdf>
- Diderichsen, Paul: 1946, *Elementær Dansk Grammatik*, København. 3. udg. 1962.
- Haegeman, Liliane: 1994, *Introduction to Government and Binding Theory*, 2. udg., Oxford.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft: Konstruktion og valens – Objekt med verbal infinitiv som eksempel, i: *Ny forskning i grammatik 12*, Kasper Boye et al. (red.), Rask Supplement vol. 17, 2005. Odense, s. 99-117.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft: *Grammatik over det Danske Sprog*. København 2011.
- Huddleston, Rodney & Geoffrey Pullum: *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge 2002.
- Mikkelsen, Kristian: *Dansk ordføjningslære*, København 1911. Genoptrykt 1975.

- Togeby, Ole: *Fungerer denne sætning? - Funktionel dansk sproglære*. København 2003.
- Vikner, Sten: Parameters of Binder and of Binding Category in Danish, i: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 23, 1985. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn85a.pdf>
- Vikner, Sten: Case Assignment Differences Between Danish and Swedish i *Proceedings of the Seventh Biennial Conference of Teachers of Scandinavian Studies in Great Britain and Northern Ireland*, i: Robin Allan & Michael P. Barnes (eds.), London 1987, pp. 262-281. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn87a.pdf>
- Vikner, Sten: *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. New York 1995.
- Vikner, Sten: Dansk Funktionel Lingvistik - spredte og kritiske bemærkninger. Hand-out fra foredrag, Lingvistkredsen i København, 27.09.2005. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn05holingvkr.pdf>
- Vikner, Sten: Trees and Fields and Negative Polarity, i: *Hermes* 47, 2011, s. 39-55. (Særunummer i anledning af Torben Thranes emeritering). <<http://www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn11a.pdf>>
- Vikner, Sten: The syntax of Danish: Does it grow on trees or in the fields? Hand-out fra foredrag, *Third International Workshop on Germanic Languages (with Special Focus on Scandinavian)*, Freie Universität Berlin, 16.03.2012. <<http://www.hum.au.dk/engelsk/engsv/handouts/vikner-ho-2012-FU-Berlin.pdf>>
- Ørsnes, Bjarne: Non-finite do-support and object shift in Danish, hand-out fra foredrag, *Workshop on Scandinavian Object Shift*, Göteborgs Universitet, March 22.-23.03.2012.
- Ørsnes, Bjarne: VP anaphors and Object Shift: What do VP anaphors reveal about the licensing conditions for Object Shift in Danish? *Nordic Journal of Linguistics* 36, 2013. s. 245-274.